

**ΜΟΥΣΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΡΙΝΙΟΥ
«ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ»**

ΤΙΤΛΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**“Ένα ταξίδι στην ποιητική του Καβάφη:
Ο Καβάφης εντός και εκτός συνόρων”**

**ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ:
ΑΛΕΞΑΚΗ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ, ΠΕ6
ΜΠΕΚΟΥΛΗ ΕΥΔΟΞΙΑ, ΠΕ2**

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

Γκρέκα Γεωργία

Γοργολίτσα Ειρήνη

Ζαπαντιώτη Αθανασία

Θεοδώρου Λαμπρινή

Θεοφάνης Μιλτιάδης

Καραγκούνης Βασίλης

Καρανταλή Ξανθή

Μπάδα Αργυρώ

Νικολαΐδης Δημήτρης

Πολονύφη Μαρία

Στούμπου Κλεοπάτρα

Τζωρτζοπούλου Λυδία

Τσιπά Γεωργία

Χειμώννα Μελίνα

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΕΛΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
----------------	---

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗ

1.1. Η ζωή του Αλεξανδρινού ποιητή. Το πλαίσιο διαμόρφωσης των συνθηκών της προσωπικότητάς του	6
1.2. Το πάθος του Καβάφη μέσα από την ποίησή του	8
1.3. Πηγές της Καβαφικής ποίησης	10
1.4. Κριτικές για την καβαφική ποίηση	13
1.5. Μελετώντας τον «πεζογράφο» Καβάφη	16
1.6. Η εκδοτική ιδιορρυθμία του εκδοτικού έργου του Καβάφη	22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΥΦΟΥΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

2.1.1. Θεματολογία του καβαφικού ποιητικού έργου	23
2.1.2. Η ειρωνική γλώσσα του Καβάφη. Το ύφος	25
2.1.3. Η συμβολική ποίηση του Αλεξανδρινού ποιητή. Η «Αλεξάνδρεια» στα καβαφικά ποιήματα	27
2.1.4. Στοιχεία λυρισμού	28
2.1.5. Στοιχεία θεατρικότητας και δραματικότητας στην καβαφική ποίηση	30
2.1.5.1. Τα ποιήματα με χαρακτηριστικά παραδείγματα της θεατρικότητας	32
2.1.6. Νύξεις ... πολιτικής στα καβαφικά ποιήματα	34
2.1.7. Το «σώμα» στην καβαφική ποίηση	36
2.2. Επιρροή του Ομήρου στο καβαφικό ποιητικό έργο	38
2.3. Η θέση της Ελλάδας στην καβαφική ποίηση	42
2.4. Ο «σχολικός Καβάφης»	43
2.5. Παρουσίαση χειρόγραφων έργων του Καβάφη	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΑΒΑΦΗΣ: ΕΝΑ ΟΡΟΣΗΜΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

3.1. Η απήχηση του καβαφικού έργου στον ελλαδικό χώρο	50
3.2. Απήχηση της καβαφικής ποίησης στο εξωτερικό	51
3.2.1. Η γνωριμία του Ε.Μ. Forster με τον Κ. Π. Καβάφη	53
3.2.2. Η επιρροή του καβαφικού έργου στον Αμερικανό λογοτέχνη W.H. Auden ...	55
3.3. Οι Καβαφικές έρευνες σήμερα	56

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ο μελοποιημένος Καβάφης	58
ΔΡΑΜΑΤΟΠΟΙΩΝΤΑΣ... ΚΑΒΑΦΗ	62

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	69
--------------------	----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία του β' τετραμήνου είναι μια προσπάθεια γνωριμίας με τον κορυφαίο έλληνα ποιητή Κ.Π. Καβάφη (1863-1933) ο οποίος με την ιδιότυπη και εντελώς προσωπική του ποίηση απέκτησε πανελλήνια φήμη. Θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε την ιδιόρρυθμη προσωπικότητά του, μελετώντας τα έργα του και επισημαίνοντας τα κυριότερα γεγονότα που σημάδεψαν τη ζωή του ποιητή.

Αρχικά η 1^η ομάδα θα συνθέσει τα βιογραφικά του στοιχεία, αποσκοπώντας στην σκιαγράφηση του χαρακτήρα του. Αυτό θα επιτευχθεί μετά από μελέτη τόσο της βιογραφίας του όσο και της εργογραφίας του, η οποία δεν περιορίζεται στη δημιουργία των ποιημάτων αλλά συνεχίζεται με τη συγγραφή πεζών και κριτικών δημοσιευμένων και μη. Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι ο Καβάφης δε δραστηριοποιήθηκε μόνο στον τομέα της ποίησης και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο πρόκειται να επικεντρωθούμε και στην πεζογραφία του. Στη συνέχεια θα αναζητηθούν τα πλαίσια διαμόρφωσης της προσωπικότητας του ποιητή. Πιο συγκεκριμένα θα ερευνηθεί σε ποιο βαθμό οικογενειακά και φιλικά πρόσωπα, ρεύματα και καλλιτέχνες, ταξίδια και επαφές με λόγιους και καθημερινούς ανθρώπους της εποχής του άσκησαν κάποιο είδος επιρροής στον ποιητή και θα γίνει αναφορά και στα ποιήματα εκείνα στα οποία ανιχνεύονται στοιχεία του πάθους του ποιητή. Η αναζήτηση των πηγών έμπνευσης της ιδιότυπης καβαφικής ποίησης θα αποτελέσει το έτερο σημείο αναφοράς μας. Επίσης θα αναφερθούμε στην κριτική που δέχτηκαν τα έργα του στο πέρασμα των αιώνων και τα χαρακτηριστικά που τους αποδόθηκαν, δηλαδή τα στοιχεία που τα μετατρέπουν σε διαχρονικά διαμάντια της Ελληνικής ποίησης. Ιδιαίτερος λόγος θα γίνει και για την εκδοτική ιδιορρυθμία του καβαφικού έργου. Επομένως η διαδικασία διερεύνησης της ζωής και του έργου του Κ. Π. Καβάφη θα μας προσφέρει την ευκαιρία να έρθουμε σε επαφή με την καβαφική ποίηση, αποκομίζοντας μία σημαντική εμπειρία ύστερα από τη μελέτη του έργου του.

Η 2^η ομάδα θα ασχοληθεί κυρίως με χαρακτηριστικά των ποιημάτων του. Συγκεκριμένα θα αναφερθούμε στη θεματολογία τους, τα θέματα των οποίων είναι εμπνευσμένα από τους αρχαίους, και κυρίως ελληνιστικούς, αλλά και νεότερους χρόνους. Τα θέματα του Καβάφη διαπλέκονται μεταξύ τους με αποτέλεσμα να κατατάσσονται σε πολλές κατηγορίες συγχρόνως. Άλλο ένα χαρακτηριστικό της ποίησης του Καβάφη είναι η γλώσσα του που αποτελεί κράμα δημοτικής και καθαρεύουσας. Ήταν ουδέτερη, σχεδόν πεζολογική, μακριά από τις συμβατικές συμβάσεις της εποχής και χωρίς να αποκαλύπτει συναισθήματα. Θα ασχοληθούμε επίσης με το ύφος των έργων του, καθώς σε πολλά από αυτά είναι έντονη η ειρωνεία, η απαισιοδοξία, η μελαγχολία και στόχος μας θα είναι να εντοπίσουμε τα σημεία σε συγκεκριμένα ποιήματα, να παρουσιάσουμε τα αίτια που πηγάζουν είτε από το ιστορικό, πολιτιστικό, γεωγραφικό, πολιτικό περιβάλλον είτε από την προσωπική, συναισθηματική και ψυχολογική κατάσταση που βρισκόταν ο δημιουργός. Να σημειωθεί ότι η ομηρική ποίηση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τα έργα του Καβάφη, γι' αυτό και αρκετά ποιήματά του είτε έχουν ως τίτλο κάποιο θέμα εμπνευσμένο από τον Όμηρο είτε το περιεχόμενό τους επηρεάζεται από τα ομηρικά έπη. Επιπρόσθετα θα προσεγγίσουμε τις διαστάσεις του σώματος στο χώρο και στο χρόνο της καβαφικής ποίησης. Εξάλλου ο ποιητής επιλέγει να προσδίδει, ανάλογα με την περίοδο της ζωής του, ιδιότητες που συμφωνούν με αυτή. Θα αναζητήσουμε στοιχεία θεατρικότητας σε ποιήματα του Καβάφη, γιατί ο Καβάφης θεωρείται ο κατεξοχήν δραματικός ποιητής. Στοιχεία θεατρικότητας στην καβαφική ποίηση υπάρχουν πολλά. Ακόμη τα σύμβολα που χρησιμοποίησε στα ποιήματά του θα είναι ένα από τα αντικείμενα της μελέτης μας, και θα αναζητήσουμε τη θέση της Ελλάδας και της

Αλεξάνδρειας στα ποιήματά του. καθώς και των στοιχείων λυρισμού που αποπνέει το έργο του. Επίσης, μέλη της ομάδας θα ασχοληθούν με την ανεύρεση χειρόγραφων ποιημάτων του Καβάφη, ενώ παράλληλα θα καταγραφούν και θα μελετηθούν, κατά άξονες τα ποιήματά του που ανθολογούνται στα βιβλία της λογοτεχνίας της β/ θμιας Εκπαίδευσης. Επιπλέον θα ερευνήσουμε την πολιτική αίσθηση του ποιητή και πώς αυτή εκδηλώνεται μέσω των έργων του, προσπαθώντας να δώσουμε μια απάντηση σε ερωτήσεις που αφορούν τη συνύπαρξη ποίησης και πολιτικής.

Η γ' ομάδα θα αναφερθεί στην απήχηση του έργου του Καβάφη τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και στο εξωτερικό, κάτι το οποίο αποδεικνύεται από τις μεταφράσεις του έργου του σε πολλές ξένες γλώσσες, κάνοντας αναφορά στις έρευνες που έχουν γίνει όσον αφορά τα έργα του Καβάφη, σε όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Σήμερα οι σύγχρονοι νεοέλληνες ποιητές έχουν επηρεαστεί από τον Καβάφη, άλλος περισσότερο και άλλος λιγότερο και τον θεωρούν δάσκαλό τους. Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στον Άγγλο λογοτέχνη E.M. Forster, που επηρεάστηκε και γοητεύτηκε από την ποίηση που Καβάφη, ώστε έγραψε το δοκίμιο «ποίηση του Καβάφη» και επίσης το βιβλίο «Αλεξάνδρεια» αναφέρεται στη γνωριμία του με αυτόν. Θα γίνει εκτενή αναφορά στον Αμερικανό λογοτέχνη W.H.Auden που ασχολήθηκε με το έργο του Καβάφη.

Η δ' ομάδα θα έχει ένα πιο «καλλιτεχνικό» χαρακτήρα. Θα αναζητήσει καταξιωμένους Έλληνες συνθέτες που μελοποίησαν ποιήματα του Καβάφη και λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία θεατρικότητας και δραματικότητας στα ποιήματα του Αλεξανδρινού ποιητή θα προσπαθήσει να δραματοποιήσει το «*Περιμένοντας τους βαρβάρους*», δίνοντάς του άλλη διάσταση, βλέποντάς το από νεανική ματιά και συνδέοντάς το με τη σημερινή εποχή. Επίσης θα ερμηνευτούν δύο μελοποιημένα ποιήματα από μαθητές της ομάδας μας.

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΗΣ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΈΡΓΟΥ ΤΟΥ Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗ

1.1. Η ζωή του Αλεξανδρινού ποιητή. Το πλαίσιο διαμόρφωσης των συνθηκών της προσωπικότητάς του

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου το 1863 (29 Απριλίου) και πέθανε στην ίδια πόλη 29 Απριλίου το 1933 την ημέρα των γενεθλίων του. Ήταν το ένατο και τελευταίο παιδί της οικογένειας. Ο πατέρας του Πέτρος Ι. Καβάφης που ήταν μεγαλέμπορος βαμβακιού και της Χαρίκλειας Φωτιάδη από παλαιότερη οικογένεια της πόλης. Ο μικρός Καβάφης ζει τα πρώτα του παιδικά χρόνια στην Αλεξάνδρεια μέσα σε εξαιρετικές συνθήκες ευημερίας. Στο σιόγιο του διόροφου σπιτιού των Καβάφηδων, στην αριστοκρατική οδό Σερίφ, στεγάζονταν τα γραφεία του ακμαιότατου εμπορικού οίκου "Καβάφης και Σία", ενώ η οικογένεια του Πέτρου Καβάφη διαβίωσε με εξαιρετική άνεση στο πρώτο και δεύτερο πάτωμα έχοντας Γάλλο παιδαγωγό, Αγγλίδα τροφό, Έλληνες υπηρέτες, Ιταλό αμαξά και Αιγύπτιο θυρωρό.

Το 1870 μετά του θάνατο του πατέρα Καβάφη, αρχίζει ουσιαστικά, η σταθερή πορεία της οικογένειας προς την οικονομική κρίση και παρακμή. Το 1872 η Χαρίκλεια Καβάφη μετακομίζει με τα παιδιά της στην Αγγλία όπου και θα μείνουν τα επόμενα έξι χρόνια. Ο Καβάφης σπουδάζει σε αγγλικό σχολείο όπου διδάσκεται για μητρική γλώσσα την αγγλική αλλά παράλληλα την ελληνική και την γαλλική. Μετά από λίγα χρόνια αναγκάζονται να φύγουν και να επιστρέψουν στην Αλεξάνδρεια, καθώς τα οικονομικά της οικογένειας πηγαίνουν άσχημα και η οικογενειακή επιχείρηση διαλύεται. Ο Καβάφης συνεχίζει τις σπουδές του στο Εμποροπρακτικό Λύκειο "Ερμής". Ο Καβάφης αρχίζει να μελετά και να εργάζεται πνευματικά από μόνος του, χρησιμοποιώντας βιβλία από τις δανειστικές βιβλιοθήκες της Αλεξάνδρειας. Σε αυτή την περίοδο έκαμε την απόπειρα να συντάξει ένα ιστορικό λεξικό, προσπάθεια που δεν ολοκληρώθηκε, αφού τα λήμματα του έργου σταμάτησαν "στη μοιραία λέξη Αλέξανδρος".

Το 1882, στη διάρκεια της Αιγυπτιακής εξέγερσης κατά των Άγγλων, πηγαίνει με την οικογένειά του για τρία χρόνια στην Κωνσταντινούπολη, στο σπίτι του παππού του Γιώργου Φωτιάδη. Η τριετής παραμονή του στην πόλη αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντική και κρίσιμη για διαφορετικούς λόγους. Σύμφωνα με τις βιογραφικές της σημειώσεις η Ρίτα Σεγκοπούλου μας πληροφορεί ότι ο ομοιοσεξουαλισμός του άρχισε να εκδηλώνεται στα 1883. Στην πορεία της ζωής του ο Καβάφης άρχισε να εκφράζει ενδιαφέρον για την πολιτική και τη δημοσιογραφία. Μαρτυρίες λένε ότι προσπάθησε να εκδώσει την τέχνη του ποιητικού λόγου.

Τον Οκτώβριο του 1885, ο Καβάφης γυρίζει στην Αλεξάνδρεια μαζί με τη μητέρα του και τους δύο αδερφούς του Αλέξανδρο και Παύλο. Με την επιστροφή του ο Καβάφης εγκαταλείπει την Αγγλική υπηκοότητα και παίρνει την ελληνική. Τα πρώτα χρόνια από την επιστροφή του στην Αλεξάνδρεια είναι καιρός προσαρμογής. Ο Καβάφης αρχίζει να εργάζεται, όχι όμως ακόμα συστηματικά, αλλάζοντας διάφορα επαγγέλματα όπως του δημοσιογράφου στην εφημερίδα "Τηλέγραφος" (1886), του μεσίτη στο Χρηματιστήριο βάμβακος (1888) και του άμισθου εργάτη στο γραφείο Αρδεύσεως (1889-1892) όπου θα προσληφθεί ως έκτακτος έμμισθος υπάλληλος το 1892 και θα εργαστεί μόνιμα εκεί επί τριάντα χρόνια, μέχρι το 1929, φτάνοντας στον

βαθμό του υπομηματάρχη. Η κυριότερη χρονολογική τομή ως προς την εξέλιξη του έργου του ποιητή, κατά την εποχή αυτή, τοποθετείται στο 1891. Είναι η χρονιά κατά την οποία ο Καβάφης εκδίδει σε μονόφυλλο το πρώτο πραγματικά αξιόλογο ποίημά του (το κτίσται) και δημοσιεύει μερικά από τα πιο αξιόλογα πεζά του κείμενα, όπως τα δύο περί των "Ελγινείων" που παρουσιάζουν δημόσια την πολιτική πλευρά του ποιητή, "ολίγαι λέξεις περί στιχουργίας" και άλλα.

Το οικονομικό του βελτιώνεται σημαντικά και τα επόμενα χρόνια ταξιδεύει στο Κάιρο (1893), στο Παρίσι και στο Λονδίνο με τον αδερφό του Τζων (1897). Το 1889 πεθαίνει η μητέρα του σε ηλικία 65 ετών, γεγονός που συγκλονίζει τον ποιητή. Το 1901 και το 1903 ταξιδεύει στην Ελλάδα και γνωρίζεται στην Αθήνα με Έλληνες πεζογράφους. Στις 30 Νοεμβρίου του 1903, δημοσιεύεται στο Παναθήναιο το ιστορικό άρθρο του Ξενόπουλου για τον Καβάφη με τίτλο "Ένας Ποιητής". Την ίδια χρονιά γράφει και το σημαντικότερο πεζό κείμενό του, τον "φιλοσοφικό έλεγχο" των ποιημάτων που είναι γνωστό με τον τίτλο "Ποιητικό". Τα επόμενα χρόνια κυλούν ανάμεσα σε ποιητικούς, φιλοσοφικούς στοχασμούς, γνωριμίες με εξέχουσες προσωπικότητας στην Αλεξάνδρεια, ανανεώσεις συμβολαίων εργασίας στις Αρδεύσεις και τους διαδοχικούς θανάτους των αδερφών του. Σημαντικό βιογραφικό στοιχείο αποτελεί και η εγκατάσταση του ποιητή στο περίφημο σπίτι – εργαστήρι της οδού Λέψιους στα 1907, όπου και θα περάσει το υπόλοιπο της ζωής του δημιουργώντας το σημαντικότερο τμήμα, ποσοτικά και ποιοτικά του έργου του.

Το 1922 δηλώνει την πρόθεσή του να μη συνεχίσει την εργασία του στις Αρδεύσεις, απ' όπου και παραιτείται με το βαθμό του υπομηματάρχη και χωρίς καμία περίσπαση αφοσιώνεται στη συμπλήρωση του ποιητικού του έργου. Το 1926 η κυβέρνηση του δικτάτορα Πάγκαλου απονέμει στην Καβάφη το παράσημο του Φοίνικος, διάκριση την οποία ο ποιητής αποδέχεται υποστηρίζοντας ότι "το παράσημο μού το απένειμε η Ελληνική Πολιτεία, την οποία σέβομαι και αγαπώ. Η επιστροφή του παρασήμου θα είναι προσβολή εκ μέρους μου προς την Ελληνική Πολιτεία, γι' αυτό και το κρατώ". Το 1927 γνωρίζεται με τη Μαρίκα Κοτοπούλη και το Νίκο Καζαντζάκη. Από το 1930 αρχίζει να υποφέρει από το λάρυγγά του και τον Ιούλιο του 1932 οι γιατροί διαγιγνώσκουν καρκίνο του λάρυγγα". Πηγαίνει στην Αθήνα όπου εισάγεται σε νοσοκομείο και του γίνεται τραχειοστομία. Μετά από τετράμηνη παραμονή στην Αθήνα, επιστρέφει στην Αλεξάνδρεια όπου και το επόμενο έτος, 1933, στις 29 Απριλίου μέρα των γενεθλίων του, πεθαίνει.

Στην οδό Λέψιους στην Αλεξάνδρεια, το διαμέρισμα του Καβάφη έχει μετατραπεί σε μουσείο με εκδόσεις, χειρόγραφα, μεταφράσεις, δημοσιεύματα και έργα τέχνης εμπνευσμένα από το έργο του, πλούσιο φωτογραφικό, φιλολογικό και άλλο υλικό.

Ανατρέχοντας στη βιογραφία του Αλεξανδρινού ποιητή μπορεί εύκολα ο μελετητής της να διαγνώσει τις συνθήκες εκείνες που διαμόρφωσαν την προσωπικότητά του και θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη συνέχεια στη «μοναδικότητα» της ποιητικής του τέχνης.

- Πρώτα –πρώτα η **φαναριώτικη καταγωγή του** από την πλευρά της μητέρας του και η διαμονή του για έξι χρόνια στην Κων/λη, ιδίως μετά την οικονομική κατάρρευση της οικογένειάς του, θα θέσει τα θεμέλια της προσήλωσης του στο Βυζάντιο και θα τον φέρει σε επαφή με το λογοτεχνικό ρεύμα του ρομαντισμού
- **Ο Καβάφης σήκωνε στους ώμους του όχι μόνο την καταγωγή των γονιών του, αλλά και την ιστορία της Αλεξάνδρειας** και την πορεία του ελληνισμού στα βάθη των αιώνων. Στην Αλεξάνδρεια του Καβάφη, γηγενείς και ξένοι συνθέτουν την πολυπολιτισμική εικόνα ενός κόσμου που ζει στους

δικούς του ρυθμούς . Ανατολή και Δύση στον ίδιο ιστορικό δρόμο με σύμβολό τους την Αλεξάνδρεια.

- **Οι συνεχείς μετοικήσεις της οικογένειας Καβάφη** από την Αλεξάνδρεια στην Αγγλία, από την Αγγλία στην Αλεξάνδρεια, από κει στην Κων/λη και από εκεί πάλι στην Αλεξάνδρεια είτε λόγω οικονομικών δυσκολιών της οικογένειας είτε των ειδικών συνθηκών που κυριαρχούν στην Αίγυπτο μετά το 1882 (ξεσπά η εθνικιστική επανάσταση του Οράμπι πασά) και για κάποιο διάστημα στη Γαλλία και στην Αγγλία το 1897 διαμορφώνουν μια ελεύθερη προσωπικότητα που έχει δεχτεί ποικίλες πολυπολιτισμικές επιδράσεις. Κύρια ενασχόλησή του αποτελεί το διάβασμα, με το οποίο θα αποκτήσει τις γνώσεις που του ήταν απαραίτητες για την ποιητική του δημιουργία. Αρχικά η οικονομική του κατάσταση τον δυσκολεύει στην απόκτηση βιβλίων, γι' αυτό καταφεύγει στο δανεισμό τους.
- **Το ιδιαίτερο δέσιμο με τη μητέρα του, Χαρίκλεια Καβάφη –Φωτιάδη**, η βαθιά επιθυμία της οποίας ήταν η απόκτηση ενός κοριτσιού, χωρίς να το καταφέρει (η μικρή Ελένη που γεννά το 1855 πεθαίνει σε ηλικία μόλις οκτώ μηνών) με αποτέλεσμα να ντύνει το μικρό Κωνσταντίνο με κοριτσίστικα ρούχα και να του χτενίζει τα μαλλιά μπούκλες, ίσως ευθύνονται για την ομοφυλοφιλία του ποιητή. Αν και ο ποιητής υπήρξε καθόλη τη διάρκεια της ζωής του πολύ προσεκτικός και δεν επέτρεπε να ειπωθούν σχόλια για την προσωπική του ζωή, ωστόσο η ερωτική του ιδιαιτερότητα θα γεννήσει κάποια ερωτικά ποιήματα. Αυτή η ιδιοτυπία τον κάνει να κλείνεται στον εαυτό του, να αισθάνεται μοναξιά, μελαγχολία και να αφοσιώνεται στο έργο του.
- Τέλος, **η ζωή του δημόσιου υπαλλήλου με την ανιαρή επαναλαμβανόμενη καθημερινότητα δρα αρνητικά**, παρόλο που ήταν επιλογή του να εργαστεί στην υπηρεσία Αρδεύσεων, από την οποία παραιτείται το Δεκέμβριο του 1921. « *Επιτέλους ελευθερώθηκα από αυτό το μισητό πράγμα*» είχε πει σε φίλους του μετά την παραίτησή του. Η ζωή του στη συνέχεια θα περιορίζεται όλο και περισσότερο στο διαμέρισμά του.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία διαμορφώνουν την προσωπικότητα του Αλεξανδρινού ποιητή και θέτουν τις βάσεις ενός έργου που είναι επίκαιρο σε κάθε εποχή.

1.2. Το πάθος του Καβάφη μέσα από την ποίησή του

Η ερωτοπάθεια στην καθαφική ποίηση δεν συνδέεται αποκλειστικά με την ομοφυλοφιλία αλλά με σειρά από πάθη, σύμφωνα με τελευταίες μελέτες των αρχείων του. «*Η ζωή μου περνά μέσα σε διακυμάνσεις ηδονικές, μέσα σε συλλήψεις-πραγματοποιημένες ενίοτε-ερωτικές. Το έργο μου πάει προς την σκέψη. Εργάζομαι σαν τους αρχαίους. Έγραφαν ιστορία, έκαμναν φιλοσοφία, δράματα μυθολογικής τραγικότητας-ερωτικοπαθείς-τόσοι τους-όμοια σαν εμένα*», έγραφε ο Κων/νος Καβάφης τον Ιούνιο του 1910.

Ο Κων/νος Καβάφης στα **ερωτικά του ποιήματα** προσεγγίζει το δύσκολο για την εποχή του, το θέμα του ομοφυλόφιλου έρωτα, παρουσιάζοντας τον από διάφορες οπτικές. Βασικό θέμα σε αυτά είναι η αναπόληση προσώπων και στιγμών του παρελθόντος. Πρόκειται για την ενεργοποίηση της μνήμης με αφορμή βιωμένες καταστάσεις ή απλά για μια ονειροπόληση που βασίζεται σε «υποθετική εμπειρία». Ιδιαίτερα στα ποιήματα της ώριμης ηλικίας τα ινδάλματα της ηδονής του ποιητή είναι φανταστικές αναπλάσεις παρά αναμνήσεις κάποιων πραγματικών εμπειριών. Σε αυτά

ζωντανεύουν βιαστικές συναντήσεις, πρόσωπα, χειρονομίες, εκφράσεις που χαρακτηκαν στη μνήμη. Για παράδειγμα, μια σειρά ποιημάτων του βασίζεται στην εξύμνηση της ομορφιάς νέων ανδρών, οι οποίοι για τον ποιητή αποτελούν τα ιδανικά ινδάλματα του ερωτισμού.

Στο ποίημα «**Γκρίζα**», το οποίο ανήκει στα ερωτικά εκείνα ποιήματα που ο Καβάφης φροντίζει να αποκρύπτει το φύλο του αγαπημένου προσώπου, μας δίνεται η ανάμνηση ενός παρελθόντος έρωτα του ποιητή.

Γκρίζα

*Κυττάζοντας ένα οπάλιο μισό γκρίζο
θυμήθηκα δυο ωραία γκρίζα μάτια
που είδα θαναί είκοσι χρόνια πριν...
Για έναν μήνα αγαπηθήκαμε
έπειτα έφυγε, θαρρώ στην Σμόρνη,
για να εργασθεί εκεί, και πια δεν ιδωθήκαμε.*

Η αφορμή για να θυμηθεί ο ποιητής τον αγαπημένο του είναι ένα οπάλιο-ένας πολύτιμος λίθος, το σχεδόν γκρίζο χρώμα του οποίου φέρνει στη μνήμη τον Καβάφη το χρώμα των ματιών του όμορφου νέου, που είχε αγαπήσει πριν από είκοσι χρόνια.

Ένα άλλο από τα πάθη του είναι εκείνο του αλκοολισμού όπου αυτό φαίνεται σ' ένα από τα ποιήματά του «Μισή ώρα».

Μισή ώρα

*Έτσι στο μπάρ προχθές- βοηθώντας
κίολας πολύ ο ευσπλαχνικός αλκοολισμός-
είχα μισή ώρα τέλεια ερωτική*

Επίσης το πάθος της λαγνείας και της ερωτικής πλάνης, το πάθος της μονήρους εμπειρίας εντοπίζεται στο ποίημα του «Πολυέλαιος».

Πολυέλαιος

*Σε κάμαρη άδεια και μικρή, τέσσαρες τοίχοι μόνοι,
Και σκεπασμένοι με ολοπράσινα πανιά
Καίει ένας πολυέλαιος ωραίος και κορώνει
Και μες στη φλόγα του την καθεμιά πυρώνει
Μια λαγνή πάθησις, μια λαγνή ορμή...*

Παρ' όλα αυτά είχε και πάθη διανοητικά, όπως το πάθος που συνδέει την ηδονή με τη γνώση και εμφανίζεται με θέματα ποιητικής, στοιχεία που αποτυπώνονται στο ποίημα «Δυναμωσις».

Δυναμωσις

...Από ταις ηδοναίς πολλά θα διδαχθή...

Τέλος το πάθος του που σχετίζεται με θέματα ποιητικής φαίνεται στο ποίημα «Νόησις».

Νόησις

*Τα χρόνια της νεότητός μου ο ηδονικός μου
βίος πως βλέπω τώρα καθαρά το νόημά των...*

Παρ' όλα τα παραπάνω πάθη του ο Καβάφης έκανε τα αδύνατα δυνατά για να τα καταπολεμήσει και να ζήσει ήρεμος. Αυτό δηλώνεται στο ποίημα του «Ομνύει».

Ομνύει

*Ομνύει κάθε τόσο ν' αρχίσει πιο καλή ζωή.
αλλ' όταν έλθ' η νύχτα με τες δικές της συμβολές
με τους συμβιβασμούς της, και με τις υποσχέσεις της
αλλ' όταν έλθ' η νύχτα με τη δική της δύναμι
του σώματος που θέλει και ζητεί, στην ίδια
μοιραία χαρά, χαμένος, ξαναπηαίνει.*

Καθώς και στο ποίημα «Όταν διεγείρονται» (1916)

*Προσπάθησε να τα φυλάξεις, ποιητή,
όσο και είναι λίγα αυτά που σταματιούνται
Του ερωτισμού σου τα οράματα
Βάλ' τα μισοκρυμμένα μες στις φράσεις σου
Προσπάθησε να τα κρατήσεις ποιητή,
όταν διεγείρονται μες στο μυαλό σου,
τη νύχτα ή μες στη λάμψη του μεσημεριού*

1.3. Πηγές της Καβαφικής ποίησης

Το ζήτημα των πηγών, των επιδράσεων και των αναλογιών στη λογοτεχνία αποτελεί ένα από τα δισεπίλυτα προβλήματα που ταλαιπωρεί τη νεότερη λογοτεχνική κριτική. Αν και το ίδιο το ποιητικό έργο του Καβάφης αποκαλύπτει στον αναγνώστη πολλές από τις πηγές του, ωστόσο είναι δύσκολο να ανακαλύψει τις επιδράσεις που δέχτηκε και να εντοπίσει αναλογίες. Παρόλα αυτά αν πλησιάσουμε τις πηγές του, αν σκύψουμε πάνω στα βιβλία που μελετούσε, θα ανακαλύψουμε ένα θησαυρό γνώσεων, απ' όπου άντλησε το υλικό του, το οποίο και αποτέλεσε την πηγή της έμπνευσής του. **Οι πηγές της έμπνευσης του Καβάφης συνοψίζονται στα ακόλουθα:**

✓ Ο Καβάφης στρέφεται στην ιστορία ξεκινώντας από την αρχαία εποχή περνά από τα βυζαντινά χρόνια και τη σύγχρονη Ελλάδα, μια και ο ίδιος υπήρξε οπαδός της θεωρίας του Παπαρρηγόπουλου περί του αδιάσπαστου χαρακτήρα της ελληνικής ιστορίας. Η ιδέα της συνοχής του ελληνισμού είναι βαθιά ριζωμένη στην ψυχή του. Άρθρα και ποιήματα μιλούν για την ιστορική πορεία των Ελλήνων: ακμή και παρακμή, πνευματική προσφορά και τραγικά λάθη που οδήγησαν στη συντριβή. Αξιοποίησε με ιδιαίτερο τρόπο τα ιστορικά θέματα στην ποίησή του, ιδίως σε ότι αφορά την ελληνιστική περίοδο. **Ειδικότερα θα αναζητήσει το υλικό της ποίησής του στις σελίδες από την ελληνιστική Αλεξάνδρεια ως τη Ρώμη και το Βυζάντιο.** Αυτός ο κόσμος τον συγκινεί, γι αυτό θα προσπαθήσει να διεισδύσει στο βάθος του. Στον ποιητή προκαλούν μια ιδιαίτερη έλξη εποχές της ιστορίας που υπήρξαν μεταχρυσικές ή περίοδοι κρίσεων, πολιτικών και κοινωνικών. Αυτό εξηγεί την προσήλωσή του στην αλεξανδρινή εποχή, ενώ ένας άλλος κύκλος ποιημάτων αναφέρεται στη ρωμαϊκή εποχή και αναδεικνύει μια άλλη κρίσιμη καμπή της ιστορίας. Η πρωτοτυπία του ποιητή δε βρίσκεται στην απλή ποιητική απόδοση από μέρους του κάποιων σκηνών της ιστορίας, αλλά στη δραματοποίησή τους με στόχο να αναδειχτούν κάποιες μικρές ή μεγάλες αλήθειες της ανθρώπινης περιπέτειας

✓ Η Αλεξάνδρεια και η πλούσια ιστορία της, η παρουσία της κατά τα ελληνιστικά χρόνια, αλλά και όλες οι αλλαγές που συντελούνται στην εποχή του ποιητή με την ακμάζουσα και παρακμάζουσα-κατά καιρούς- ελληνική παροικία, με την παρουσία των γαλλικών και αγγλικών συμφερόντων στην πόλη να δυναμιτίζουν και να καθορίζουν την εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου αποτελούν τη δεύτερη πηγή της καβαφικής έμπνευσης. Η Αλεξάνδρεια, λόγω της θέσης της στο χάρτη της Μεσογείου, αποτέλεσε ανέκαθεν εμπορικό κόμβο και σταυροδρόμι των πολιτισμών, μια πολυπολιτισμική κοινωνία για αιώνες. Αν και τα συναισθήματα του ποιητή αρχικά για την πόλη που γεννήθηκε δεν ήταν θετικά, γιατί πίστευε πως με τα συντηρητικά ήθη της στερούσε από την τέχνη του την ελεύθερη έκφραση, ωστόσο μετά το 1907 αλλάζει η διάθεσή του. Η «μικρή πόλις» τον έπνιγε με την υποκριτική της ηθική, ενώ ο ίδιος, ένας άνθρωπος τόσο «διαφορετικός», όπως λέει δεν είχε το θάρρος να ζει και να δημιουργεί με τον τρόπο που επιθυμούσε. Μετά το 1907 αρχίζει να ξεπερνάει τους ενδοιασμούς του παίρνοντας κουράγιο από την αναγνώριση της ποιήσής του. Με πηγή έμπνευσης την Αλεξάνδρεια ο Καβάφης δημιουργεί τον «αλεξανδρινό κύκλο ποιημάτων» Αρχίζει με το «Απολείπει ο Θεός Αντώνιον» (1911), συνεχίζει με το « Αλεξανδρινοί Βασιλείς» (1912), όπου προβάλλεται η αντίθεση ανάμεσα στην επιφάνεια και στο βάθος τω πραγμάτων, « Ο Καισαρίων» (1918), « Το 31 πΧ στην Αλεξάνδρεια» (1924), στο οποίο τονίζεται η πολιτική απάτη και η ψευτιά, και το «Εν Δήμω της Μικράς Ασίας» (1926) , στο οποίο τονίζεται η υποκρισία και η δουλοπρέπεια.

✓ Ο κόσμος των ιδεών που προβάλλει μέσα από τα ποιήματά του αποτελούν την τρίτη πηγή έμπνευσης. Στα μάτια μας παρουσιάζονται από τη μια καιροσκόποι, ηδονιστές, απερίσκεπτοι ή από την άλλη αξιοπρεπείς, πιστοί στο χρέος, τραγικά καταδικασμένοι στην ήττα που όλοι όμως δίνουν παραδείγματα για μίμηση ή αποφυγή και παράλληλα προβληματίζουν για τη ματαιότητα της δόξας, της δύναμης του πλούτου. Ένα στωικό ρίγος διαπερνά τα ποιήματα. Πίστη στο χρέος, ηθική ελευθερία και αξιοπρέπεια μέσα στην ήττα, εγκαρτέρηση απέναντι στην πολιτική και κοινωνική αδικία. Τα εκλεκτά άτομα του πνεύματος αλλά και της δράσης πρέπει να στέκονται στο ύψος των περιστάσεων.

✓ Η πλούσια βιβλιοθήκη του, την οποία αποκτά από το 1890-1903 και η αγάπη του για το διάβασμα και τη μάθηση, διαμορφώνουν τα πλαίσια δημιουργικής επεξεργασίας λογοτεχνικών πηγών. Η έφεση για μάθηση θα διευκολύνει την αναζήτηση, θα γίνει μια από τις βασικές πηγές της έμπνευσής του. Αρχικά, λόγω οικονομικής δυσπραγίας, και ευρισκόμενος στην Κων/λη δανείζεται βιβλία. Επιστρέφοντας στην Αλεξάνδρεια αγοράζει βιβλία, ελληνικά και ξένα, κυρίως ιστορικά και λογοτεχνικά. Η «Ιλιάδα» του Ομήρου οι «Βίοι Σοφιστών» του Φιλόστρατου, βιβλία που αφορούν στο γλωσσικό ζήτημα, έργα του Ροΐδη, ποιήματα του Αχιλλέα Παράσχου, εργασίες του Πολίτη για τη δημοτική ποίηση , το σολωμικό έργο, έργα των Παλαμά, Δροσίνη, Βαλαωρίτη, κείμενα της ευρωπαϊκής διανόησης: έργα Άγγλων ποιητών (Σαίξπηρ, Βύρωνα), Γερμανών (Γκαίτε, Σίλλερ) Ιταλών (Δάντη, Τάσσο), Γάλλων (Ουγκό, Γκωτιέ, Βολταίρο, Ρουσσό, Ρασίν, Ραμπελαί, Ζολά, Φλωμπέρ, Μπωντλέρ) είναι μερικά από εκείνα που βρίσκονται στην πνευματική φαρέτρα του Καβάφη. Ο Καβάφης αφοσιώνεται στη μελέτη και αναζητά τρόπους προσωπικής έκφρασης. Η ξένη λογοτεχνία δεν του είναι απροσπέλαστη, γιατί μιλάει άπταιστα δύο ξένες γλώσσες. Ειδικότερα μελετώντας την ευρωπαϊκή διανόηση ο Καβάφης γνωρίζει το έργο των Γάλλων παρνασσικών, διασταυρώνεται με τις εκφραστικές αναζητήσεις των συμβολιστών και περνάει σε μια προσωπική φάση, χαρακτηριστική για τον τρόπο που αξιοποιεί τις πηγές του.

✓ Η θητεία του στο ρομαντισμό (1882-1891/93), η συνάντησή του με το συμβολισμό και τον παρνασισμό (1891/93-1900/1903) και η απόκτηση της ποιητικής του φωνής κατά τη ρεαλιστική περίοδο (1900-1933). Ανάμεσα στα 1882 και 1891-1894 ο Καβάφης γράφει ποιήματα που **εντάσσονται θεματικά και εκφραστικά στο ρομαντισμό**. Πηγή έμπνευσής του το Φανάρι και η φαναριώτικη καταγωγή του τού πρόσφεραν θεματικό υλικό και τον οδήγησαν στη δημιουργία μερικών - αδημοσίευστων όμως - ποιημάτων. Τα θέματά του είναι τα κοινά θέματα του ρομαντισμού της εποχής, ο ανέφικτος έρωτας, η φθορά, τα γηρατειά, ο θάνατος, η θλίψη για τα ανεκπλήρωτα όνειρα. Η επαφή του με τους Φαναριώτες γίνεται, όταν πηγαίνει στην Κων/λη και άλλα ποιήματα αυτής της επίδρασης δείχνουν μια ανέμελη νεανική διάθεση και αποκαλύπτεται η ψυχική ευφορία του ποιητή (« Αν μ' αγαπάς», « Το Νιχώρι», Ο Βεζαΐδης προς την ερωμένη του» κ. άλ) και κάποια άλλα διακρίνονται για την απογοήτευση και τον απαισιόδοξο τόνο τους. Τα περισσότερα από τα θέματα που έθιξε ο Καβάφης επηρεασμένος από το ρομαντισμό επανέρχονται σε όλη τη διάρκεια της ποιητικής του πορείας: η θλίψη για τα γηρατειά, η καταπίεση από τις κοινωνικές συμβατικότητες, η μελαγχολία, η κοινωνική απομόνωση θα είναι παρόντα ακόμη και στην ώριμη ποίησή του.

Από το 1886-1891 ο Καβάφης σωπαίνει ποιητικά. Το 1891 γράφει το ποίημα « **Η αλληλουχία κατά τον Βωδελαίρον**» το οποίο είναι και το πρώτο που γράφει επηρεασμένος από το συμβολισμό. Η αντιπαράθεση του σκληρού κόσμου της πραγματικότητας με τον κόσμο των αναμνήσεων και του ονείρου των συμβολιστών βρίσκει απήχηση στις δικές του εσωτερικές ανησυχίες. Με το « **Κτίσται**» (1891) ο Καβάφης δοκιμάζει τα δυνατότητες του ποιητικού συμβόλου, ενώ στο « **Τιμόλαος ο Συρακούσιος**» (1892) κάνει μια πρώτη προσπάθεια συνδυασμού στοιχείων συμβολισμού και παρνασισμού. Τα πρώιμα ποιήματα του Καβάφη φ'ερνουν στοιχεία παρνασισμού ως προς τη θεματολογία.. Πηγή έμπνευσης των παρνασσικών οι αρχαίοι λαοί και πολιτισμοί. Έτσι πριν καταλήξει στην Αλεξάνδρεια ο Καβάφης περιπλανήθηκε στην Τροία, στη Ρώμη και κάποια ανέκδοτα ιστορικά ποιήματα ταξιδεύουν στις Ινδίες, στην Περσία, στους Χαλδαίους, στους Πελασγούς.

Η επίδραση του συμβολισμού θα συντελέσει στη δημιουργία ποιημάτων που συγκίνησαν και αγαπήθηκαν όσο λίγα τα: «**Κεριά**» (1893) « *Του μέλλοντος η μέρες στέκοντ' εμπροστά μας/ σα μια σειρά κεράκια αναμένα/ χρυσά, ζεστά και ζωηρά κεράκια*», «**Ένας γέρος**» (1894) « *Στου καφενείου του βοερού το μέσα μέρος/ σκυμένος στο τραπέζι κάθητ' ένας γέρος/ με μια εφημερίδα εμπρός του, χωρίς συντροφιά/ και μες στον άθλιων γηρατειών την καταφρόνια/σκέπτεται πόσο λίγο χάρηκε τα χρόνια/που είχε και δύναμι, και λόγο, κ' ομορφιά*», «**Τείχη**» (1896), « **Παράθυρα**» (1897) « *Σε αυτές τις σκοτεινές κάμαρες, που περνά/ μέρες βαρύνες, επάνω κάτω τριγυρνά/ για να βρω τα παράθυρα... Μα τα παράθυρα δε βρίσκονται, ή δεν μπορώ/ να τά βρω. Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρω/ Ίσως το φως θα 'ναι μια νέα τυραννία/. Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξει*», « **Περιμένοντας τους βαρβάρους**» (1899), «**Che fece... il gran rifiuto**» (1899) « *Σε μερικούς ανθρώπους έρχεται μια μέρα/ που πρέπει το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο το Όχι/ να πούνε. Φανερώνεται αμέσως ποιος το 'χει / έτοιμο μέσα του το Ναι, και λέγοντάς το πέρα // πηγαίνει στην τιμή και στην πεποίθησή του. Ο αρνηθείς δεν μετανιώνει. Αν ρωτιούνταν πάλι,/ όχι θα ξανάλεγε. Κι όμως τον καταβάλλει/εκείνο τα'όχι –το σωστό- εις όλην του την ζωήν*», . « **Πρώτο σκαλί**» (1899). Σε αυτά τα ποιήματα η σκέψη εκφράζεται με αλληγορικές εικόνες ή μεταφορικές που υποβάλλουν κάποιες ψυχικές καταστάσεις. Από τα ποιήματα αυτά αναδύεται ο εσωτερικός κόσμος του ατόμου που νιώθει παγιδευμένο σε ασφυκτικό κλοιό, από όπου καμία διέξοδος δεν μπορεί να υπάρξει

και γι' αυτό αναγκάζεται να τον υπομένει χωρίς δυνατότητα αντίδρασης, ενώ κάθε αλλαγή προξενεί τρόμο, γιατί μόνο κακό μπορεί να προμηνύει.

Το 1911 θεωρείται τομή για το καβαφικό έργο. Εισέρχεται στην περίοδο του ρεαλισμού, όπου ο ποιητής απελευθερώνεται από όλες τις συμβάσεις που τον εμπόδιζαν να εκφραστεί και οδηγεί τον ποιητικό του λόγο σε τολμηρές συνθέσεις. Ποιητικά δείγματα αυτής της περιόδου είναι τα ποιήματα «**Δύο νέοι 23 έως 24 ετών**», «**Μέρες του 1908**», «**Μύρης. Αλεξάνδρεια του 340 μΧ.**», «**Εν μεγάλη Ελληνική Αποικία 200 πΧ**», «**Στα 200 πΧ**», «**Ας φρόντιζαν**»

✓ **Έντονο υπήρξε το ενδιαφέρον του ποιητή για τους βίους αγίων ως πηγή ποιητικών θεμάτων.** Απόρροια αυτού του ενδιαφέροντος υπήρξε η δημιουργία έξι ποιημάτων από το 1892-1898 τα οποία ο ίδιος τα κατέταξε στο θεματικό κεφάλαιο «**Αρχαί του Χριστιανισμού**». Από αυτά σώθηκε μόνο ένα, το ανέκδοτο «**Ο Ιουλιανός εν τοις Μυστηρίοις**». Τα ποιήματα αυτής της ενότητας φανερώνουν τα βιώματα του ίδιου του ποιητή αλλά και το μυστικιστικό κλίμα των πρώτων χρόνων της χριστιανικής εποχής.

✓ **Τέλος στο σύνολο του έργου του Καβάφη υπάρχει μια σημαντική κατηγορία ποιημάτων που δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής αντιλαμβάνεται την τέχνη του και το ρόλο του δημιουργού.** Είναι τα ποιήματα ποιητικής στα οποία εντάσσονται τα ποιήματα «**Καισαρίων**», «**Δαρειός**» και «**Μελαγχολία Ιάσωνος Κλεάνδρου ποιητού εν Κομμαγηνή 595 μΧ**». Τα ποιήματα της ποιητικής του θέτουν έμμεσα ερωτήματα σχετικά με την ουσία του ποιήματος, την τεχνική της έμπνευσής του και τις δυνατότητες που έχει να αντέξει στο χρόνο.

1.4. Κριτικές για την καβαφική ποίηση

Ένα έργο τόσο πλούσιο και σύνθετο όσο το ποιητικό έργο του Καβάφη, ιστορικό και αισθαντικό, φιλοσοφικό και διδακτικό δε θα μπορούσε παρά να απασχολεί τον πνευματικό κόσμο τόσο της εποχής του όσο και του σύγχρονου. Πιο συγκεκριμένα πολλοί λόγιοι κυρίως του περασμένου αιώνα ασχολήθηκαν με το καβαφικό έργο ασκώντας κριτική και αποσκοπώντας σε μια πιθανή προσέγγιση, ικανή να αποκαλύψει όλα τα «κρυμμένα» νοήματα των ποιημάτων του Αλεξανδρινού ποιητή. Επομένως πρόκειται να παρατεθούν κάποιες από τις σημαντικότερες κριτικές στο έργο του Καβάφη από αξιόλογους και αναγνωρισμένους «πνευματικούς» με στόχο να παρουσιαστεί η εικόνα που είχαν σχηματίσει οι λόγιοι της εποχής του -και όχι μόνο- για τον ίδιο και τη δημιουργία του.

Αρχικά ο Κωνσταντίνος Καβάφης ως μορφή ήταν ιδιαίτερος... «*Βαθειά μελαχροινός ως γηγενής της Αιγύπτου, με μαύρον μουστακάκι, με γυαλιά μύωπος, με περιβολήν κομψευομένου, αγγλίζουσαν ελαφρότητα, και με φυσιογνωμία συμπαθή, η οποία όμως εκ πρώτης όψεως δεν λέγει πολλά πράγματα.(...) Η ομιλία του ζωηρά, η σχεδόν στομφώδης και υπερβολική, και οι τρόποι του πάρα πολύ αβροί, και όλες εκείνες οι ευγένειές του (...) εκπλήττουν κάπως ένα Αθηναίο λόγιο, συνειθισμένον με την σεμνήν απλότητα και την δειλήν αφέλεια και την αγαθή αδεξιότητα τους.*» όπως υποστηρίζει ο **Γρηγόριος Ξενόπουλος** (επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Εισαγωγή στην ποίηση, Επιλογή κριτικών κειμένων, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σ. σ. 23-34, Ηράκλειο 2008). Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι η ιδιόρρυθμη προσωπικότητα του ποιητή εκφράζεται στην εξωτερική του μορφή, η οποία «φωτογραφίζει» έναν άνθρωπο ευρείας σκέψεως και καλλιτεχνικής ιδιοφυίας.

Αν και ο Καβάφης παρουσιάζεται στην ποιητική τέχνη από το 1882 με τα στιχουργήματα της ρομαντικής του περιόδου αλλά και τα συμβολικά και αλληγορικά του ποιήματα (Κεριά, Ιθάκη, Πολις, Περιμένοντας τους βαρβάρους), δε δίνεται από την κριτική της εποχής του στο έργο του η ανάλογη προσοχή και αξία. Λίγα γράφονται για την ποιητική του τέχνη κατά την περίοδο αυτή. Το 1894 σχολιάζεται θετικά σε αλεξανδρινές εφημερίδες το ποίημά του « Καλαμάρι». Στην Αθήνα παραμένει ακόμη άγνωστος, ενώ το 1896 ο Γ. Τσοκόπουλος εκδίδει στην Αθήνα το βιβλίο «Αιγυπτιακά Αναμνήσεις- Η ελληνική Αλεξάνδρεια» στο οποίο γράφει λίγα λόγια επαινετικά για τον ποιητή «Υπάρχει όμως εις την Αίγυπτον και ποιητής φιλοσοφικός.... Ποιητής σκεπτικιστής, ποιητής συμβολικός... Ο κ. Καβάφης αναμφισβήτως έχει αληθινήν ποιητική φλόγα μέσα του».

Το 1912 κάποιος Αλεξανδρινός με το ψευδώνυμο Ροβέρτος Κάμπος κυκλοφορεί την πρώτη μονογραφία για την καβαφική ποίηση, η οποία ουσιαστικά είναι ένα λιβέλλο για την ποίηση του Καβάφη με επίκεντρο κυρίως την πεζότητα της γλώσσας, και το φιλοσοφικό περιεχόμενο των ποιημάτων, που, κατά την άποψη του συγγραφέα, είναι ασυμβίβαστο με την ποίηση.

Αρνητική για την ποίηση του Καβάφη υπήρξε κριτική του Μ. Περιδίου, που είδε το φως της δημοσιότητας το 1915 στο περιοδικό « Γράμματα», ιδιαίτερα για τα νέα ποιήματα εκείνης της περιόδου.

Θετική κριτική είχε η ποίηση του Καβάφη από την ομάδα των Απουάνων, της οποίας τα μέλη σχετίζονταν με το περιοδικό « Γράμματα» στο οποίο αρθρογραφούσε ο Καβάφης, αρχηγός τους ήταν ο Γ. Βρισμιτζάκης. Η ομάδα αυτή στόχευε στη σύγκρουση με την παραδοσιακή τέχνη, γι' αυτό έβλεπε με θετικό μάτι την ποίηση του Καβάφη που τον θεωρούσε νεωτεριστή. Το 1918 οι Απουάνοι οργάνωσαν διάλεξη για το έργο του Καβάφη με ομιλητή τον Αλ. Σεγκόπουλο, μετέπειτα στενό φίλο και κληρονόμο του ποιητή. Βασική ιδέα της ομιλίας, το περιεχόμενο της οποίας υπαγορεύτηκε από τον ίδιο τον Καβάφη και σκανδάλισε αρκετούς συντηρητικούς ακροατές, ήταν το δικαίωμα που πρέπει να έχει ένας ποιητής να εκφράζει ελεύθερα μέσω της ποίησής του τα βιώματα και τις εμπειρίες του.

Τα ποιήματά του Καβάφη χαρακτηρίζονται από ολιγάρκεια και συμμετρία και οι λέξεις ταξινομούνται με συγκεκριμένο τρόπο, για να αποδώσουν το συναίσθημα του ποιητή στο εκάστοτε ποίημα. Η ευκολία των στίχων, που νομίζει κανείς ότι είναι αυτοσχέδιοι, δεν αποκρύπτει από τον γνώστη τον αγώνα του ποιητή: να υποτάξει την ιδέα στην τέχνη. Η καβαφική ποίηση κρίνεται ως ιδιαίτερα « πρωτότυπη φιλοσοφική και νηφάλια, με το αυστηρόν και ιδιόρρυθμον ένδυμα, με την αριστοκρατικήν τεχνοτροπίαν, με την όλως προσωπικήν υφήν (...) και προπάντων με την έλλειψη κάθε αναρμόστου ελαφρότητος, (...) κάθε απατηλού στολίσματος», όπως υποστηρίζει ο Γρηγόριος Ξενόπουλος (επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Εισαγωγή στην ποίηση (Επιλογή κριτικών κειμένων), Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σ. σ. 23-34 : Ηράκλειο 2008).

Στη συνέχεια ο Καβάφης χαρακτηρίστηκε ως «μοναδικός, ανόμοιαστος κι ανεπανάληπτος» από τον **Κώστα Βάρναλη** (Περιοδικό: επιθεώρηση τέχνης, αφιέρωμα στον Καβάφη, σ.σ. 547: Αθήνα 1983). Από πολλούς ειπώθηκε ότι ο Καβάφης ανήκε στη γενιά των «καταραμένων ποιητών», αλλά ξεχώρισε χάρη στο γεγονός της μοναδικότητάς του. Ο Βάρναλης στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει την διαχρονική αξία των ποιημάτων του Αλεξανδρινού ποιητή παρατηρεί το στοιχείο που σε αυτό οφείλεται η απήχηση της ποίησής του «ο λόγος του έχει βάθος και μιλάει πολύ άμεσα σ' όλες τις ψυχές» (Περιοδικό: επιθεώρηση τέχνης, αφιέρωμα στον Καβάφη, σ.σ. 547 : Αθήνα 1983).

Επίσης ο Καβάφης παρουσιάστηκε ως στιγματισμένος από την ανεξίτηλη και ανεξήγητη βούλα της ιδιοφυίας», όπως υποστηρίζει ο Μανόλης Αναγνωστάκης στο (Περιοδικό: επιθεώρηση τέχνης, αφιέρωμα στον Καβάφη, σ. σ. 670-671 : Αθήνα 1983). Ο Αναγνωστάκης, ωστόσο, αρνείται τον διαχωρισμό των καβαφικών ποιημάτων σε διδακτικά και σε ερωτικά. Αρχικά δεν παραδέχεται τον διδακτισμό του Καβάφη, διότι τα συμπεράσματα που παραθέτει μέσω της ποίησής του δεν είναι παρά απλές παραδοχές τελείως αποδομένες. Όσο για τα ερωτικά ποιήματα δεν είναι απαραίτητο να γίνει έρευνα της λειτουργίας του συμβόλου, αλλά να επικεντρωθεί κανείς στο μεγαλείο αυτών των ποιημάτων. Ενώ στο τέλος ο μεταγενέστερος του Καβάφη ποιητής αποδέχεται τη κριτική του Βάρναλη « και τριάντα, ακόμα και είκοσι, τέλεια, οριστικά και βαρύτιμα ποιήματα του Καβάφη που αγαπώ μου φτάνουν για να πιστέψω τον ποιητή: μοναδικό και ανεπανάληπτο» (Περιοδικό: επιθεώρηση τέχνης, αφιέρωμα στον Καβάφη, σ. σ. 670-671 : Αθήνα 1983).

Κάποιοι κριτικοί προσπάθησαν να εντάξουν ή έστω να προσδιορίσουν τα λογοτεχνικά ρεύματα που, ίσως, τον επηρέασαν. « Ξεκίνησε ως μέτριος Φαναριώτης πέρασε από τον παρνασσισμό και τον συμβολισμό, για να καταλήξει σ' έναν εκπληκτικής ευστοχίας και ήθους ρεαλισμό», όπως παρατηρεί ο Δ. Δασκαλόπουλος (Κ. Π. Καβάφης: λυρικός και στοχαστικός, προηγήθηκε της εποχής του, ΤΑ ΝΕΑ: 22/ 11/ 1999). Η ποίηση του Καβάφη είναι κυρίως ανθρωποκεντρική και αντλεί τις μορφές της από τη μυθολογία και τη σύγχρονή του Αλεξάνδρεια, από τη ελληνιστική περίοδο και τις θρησκευτικές και πολιτικές ίντριγκες του Βυζαντίου. «Στο πρόσωπο της καβαφικής ποίησης διαγράφεται καθαρά ο ελληνικός μοντερνισμός», Δ. Δασκαλόπουλος (Κ. Π. Καβάφης: λυρικός και στοχαστικός, προηγήθηκε της εποχής του», ΤΑ ΝΕΑ: 22/ 11/ 1999). Φυσικό και επόμενο λοιπόν είναι ότι ο Καβάφης προηγήθηκε της εποχής του, διότι είναι από τους πρώτους που «μίλησε για το έρωτα και τον θάνατο, για τη βία και τη μέθη της εξουσίας, για τον πολιτικό ομορτισμό και τη διάψευση των μεγάλων ιδανικών», όπως σημειώνει ο Δ. Δασκαλόπουλος (Κ. Π. Καβάφης: λυρικός και στοχαστικός, προηγήθηκε της εποχής του», ΤΑ ΝΕΑ: 22/ 11/ 1999).

Όσον αφορά τη δημιουργία ενός καβαφικού ποιήματος ο χρόνος που απαιτείται είναι εννέα μήνες. Άρα « η έμπνευσις, η σύλληψις, δεν εμπορεί παρά να είναι στιγμιαία, αλλ' εις τον Καβάφην έρχεται ως αποτέλεσμα και ούτως ειπείν ως αμοιβή της μακράς και επιμόνου προσηλώσεως του εις ωρισμένον αντικείμενον, εις ωρισμένον κύκλον ιδεών.» (επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Εισαγωγή στην ποίηση (Επιλογή κριτικών κειμένων), Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σ. σ. 23-34 : Ηράκλειο 2008). Πιο συγκεκριμένα ο Καβάφης «δούλεψε» τον στίχο αρκετούς μήνες μέχρι και χρόνια μέχρι να αποδώσει κάτι το συγκεντρωμένο και το μεστό, για να καταφέρει να το υπογράψει... Οι συνθέσεις του ποιητή χαρακτηρίζονται από απλότητα χάρη στην απουσία εκφραστικών μέσων, από φιλοσοφικό βάθος και συμβολισμό, ενώ αποτελούν προϊόντα μακράς μελέτης και τέλειας γνώσης. Επομένως ένας καβαφικός στίχος προδίδει «ένα ολόκληρον σύστημα κοινωνικής φιλοσοφίας. καταστρωθέν ολίγον κατ' ολίγον» (επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Εισαγωγή στην ποίηση (Επιλογή κριτικών κειμένων), Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σ. σ. 23-34 : Ηράκλειο 2008).

Τέλος ο Καβάφης θα μπορούσε κάλλιστα να χαρακτηριστεί και εθνικός ποιητής, όχι με τον τρόπο όμως που χρησιμοποιούμε τον όρο αυτό για τον Σολωμό, αλλά με το θάρρος που το προτείνει ο Γ. Π. Σαββίδης ύστερα από πολλές έρευνες σχετικές με τη ποίησή του. Παράλληλα «ο Καβάφης χάρη στη φυλετική του συνείδηση και στην απήχηση που απήλαυσε η ποίησή του τόσο στο εσωτερικό όσο και στο

εξωτερικό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως διεθνικός ποιητής», όπως υποστηρίζει ο (Κ. Στεργιόπουλος (επιμέλεια), «Κ. Π. Καβάφης, Η ελληνική ποίηση, Ανθολογία-Γραμματολογία, σ. 201, η ανανεωμένη έκδοση: 1980 Αθήνα, Σοκόλης), του οποίου οι δημιουργίες επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν ακόμα και σύγχρονους ποιητές διεθνώς...

Καταλήγοντας ο Κ. Π. Καβάφης ήταν ένας προικισμένος καλλιτέχνης, ο οποίος δεν «άφησε ούτε σταγόνα από το ταλέντο του να χαθεί», (Περιοδικό: επιθεώρηση τέχνης, αφιέρωμα στον Καβάφη, σ. σ. 670-671 : Αθήνα 1983). Στη ζωή του όρισε «Θερμοπύλες» την τέχνη και την υπηρέτησε μέχρι τελικής πτώσεως. Επομένως του πρέπει τιμή, όπως ο ίδιος σημειώνει στο ποίημά του «Θερμοπύλες» αναφερόμενος στους πιστούς στο χρέος τους ανθρώπους...

*«Τιμή σ' εκείνου όπου στη ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.»*

Κ. Π. Καβάφης

1.5. Μελετώντας τον «πεζογράφο» Καβάφη

Από το 1891, χρονιά που σημειώνεται τομή στην ποιητική του δημιουργία με τη στροφή προς τα νέα ρεύματα, ο Καβάφης έχει ξεκινήσει πέρα από την αγαπημένη του ασχολία με την ποίηση, να δημοσιεύει και κριτικά άρθρα σε εφημερίδες και περιοδικά της Αλεξάνδρειας αλλά και της Πόλης, τα οποία καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα τρόπων και θεμάτων. Στα άρθρα αυτά, παράλληλα με την προσήλωσή του σε θέματα λογοτεχνίας, διακρίνεται ενδιαφέρον και για άλλους τομείς, γεγονός που αποκαλύπτει κριτική ικανότητα, φιλολογική κατάρτιση, ευρυμάθεια του ποιητή. τη συγκριτολογική του οξυδέρκεια, καθώς επιχειρεί παραλληλισμούς, ψάχνει ελληνικά είδη στον Σαίξπηρ ή ανιχνεύει συνδέσεις μεταξύ συγγραφέων διαφόρων παραδόσεων: Όμηρος, Δάντης, Τέννyson και άλλους. Ο Καβάφης εκδηλώνει μια ιδιαίτερη συμπάθεια προς του περιφρονημένους σοφιστές της αρχαιότητας παρομοιάζοντας τους με τους σύγχρονους αισθητιστές. Στην ποίηση του ο ελληνισμός του ο ελληνισμός προβάλλεται ως κάρμα, ως συγκριτικό φαινόμενο, επίσης σε ορισμένα πεζά του διαβλέπουμε το ενδιαφέρον του για τα δημοτικά άσματα αναγνωρίζοντας τον σπουδαίο ρόλο του για το έθνος. Το Βυζάντιο θα είναι παρόν στους προβληματισμούς του, όπως και στην ποίησή του. Με αφορμή μια κριτική του Δ. Βικέλα για την «Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας» του Krumbacher, ο Καβάφης γράφει ένα άρθρο για τους Βυζαντινούς ποιητές (περιοδικό « Τηλέγραφος», Απρ, 1892), όπου διαφωνεί με τις απόψεις του Γερμανού συγγραφέα, υποστηρίζοντας με επιμονή τη θεωρία της αδιάσπαστης συνέχειας της ελληνικής λογοτεχνίας.

Παρά τον μεγάλο αριθμό μεταφράσεων των ποιημάτων του Καβάφη στα αγγλικά, τα ελληνόγλωσσα πεζά του δεν είχαν μεταφραστεί και έρχεται η έκδοση σαράντα πεζών του (*Selected Prose Works*, Michigan University Press) από τον Peter Jeffreys. Ο Jeffreys έκανε μια αντιπροσωπευτική ανθολόγηση των πεζών του Καβάφη και ορθά συμπεριέλαβε και τα 27 «Σημειώματα Ποιητικής και Ηθικής» που έχουν κυκλοφορήσει αυτοτελώς στα ελληνικά και δεν συμπεριλαμβάνονται στη συγκεντρωτική έκδοση των *Πεζών* (Ικαρος, 2003).

Τίτλοι πεζών έργων.

1. *Εκκλησία και Θέατρον*

2. Εκλογαί από τα Τραγούδια του Ελληνικού λαού
3. Έλληνες λόγιοι εν Ρωμαϊκαίς οικίαις
4. Ελληνικά ίγνη εν τω Σακεσπήρω
5. Η ποίησις του κ. Στρατήγη
6. Καρπαθιακά Δημοτικά Άσματα
7. Δάμια
8. Μία σελίς της Τρωικής ιστορίας
9. Νεώτερα περί των Ελγινείων Μαρμάρων
10. Οι απάνθρωποι φίλοι των ζώων
11. Οι Βυζαντινοί ποιηταί
12. Ο καθηγητής Βλάχη περί της Νεοελληνικής
13. Ολίγαι λέξεις περί στιχουργίας
14. Ο Σακεσπήρος περί της ζωής
15. Τα Ελγίνεια Μάρμαρα
16. Το Κοράλλιον υπό μυθολογικήν έποψιν
17. Το Κυπριακόν ζήτημα
18. Το Μουσείον μας
19. Τραγούδι της Τάβλας
20. Χρίστος και όχι Χρήστος
21. «Give back the Elgin Marbles»
22. Ενδύματα
23. Τα Πλοία
24. Το Σύνταγμα της Ηδονής
25. Αι σκέψεις ενός γέροντος καλλιτέχνου
26. Εις το Φως της Ημέρας
27. Μία νυξ εις το Καλιντέρι
28. Το Βουνό

Ατελή

1. Ανεξαρτησία
2. [Απόσπασμα για την Κριτική Ομάδα των *Γραμμάτων*]
3. [Απόσπασμα για το «Modern Greek»]
4. [Απόσπασμα περί των Σοφιστών]
5. [Για μαθητική ανθολογία δημοτικών τραγουδιών]
6. [Για συλλογή λέξεων]
7. [Για την πνευματική προσέγγιση Αιγύπτου-Δύσης]
8. [Για το *Grammaire du Grec Moderne*]
9. [Για το *Είδωλα*]
10. [Για το *Ελεύθερο Πνεύμα*]
11. [Για το «Η Ζωή σου Ζωή μου»]
12. [Για τον Βράουνινγκ]
13. [Για το τελικό «ν»]
14. [Για το Χρηματιστήριο]
15. [Για το *Χρονικόν του Μωρέως*]
16. [Εισήγηση για τον Βαλαωρίτη]
17. Η Συνάντησις των Φωνηέντων εν τη Προσωδία
18. Ολίγαι σελίδες περί των Σοφιστών
19. Το τέλος του Οδυσσέως
20. [Fragment on Lycanthropy]
21. [Fragment on beliefs concerning the Soul]

22. Romaic Folk-lore of Enchanted Animals
23. [Sur le poète C. P. Cavafy]
24. What I remember of my Essay on Christopulus
25. Woman and the Ancients [Unfinished]
26. Masks
27. Misplaced Tenderness
28. Persian Manners
29. [Philosophical Scrutiny]

Μελετήσαμε πέντε συνολικά πεζά του Καβάφη, επιχειρήσαμε μια μικρή ανάλυση του περιεχομένου τους και τέλος διατυπώσαμε τα συμπεράσματά μας για το περιεχόμενο των έργων.

1 Ενδύματα

Μέσα σ' ένα κιβώτιο ή μέσα σ' ένα έπιπλο από πολύτιμον έβενο θα βάλω και θα φυλάζω τα ενδύματα της ζωής μου. Τα ρούχα τα κυανά. Και έπειτα τα κόκκινα, τα πιο ωραία αυτά από όλα. Και κατόπιν τα κίτρινα. Και τελευταία πάλι τα κυανά, αλλά πολύ πιο ζέθωρα αυτά τα δεύτερα από τα πρώτα. Θα τα φυλάζω με ευλάβεια και με πολλή λύπη.

Όταν θα φορώ μαύρα ρούχα, και θα κατοικώ μέσα σ' ένα μαύρο σπίτι, μέσα σε μια κάμαρη σκοτεινή, θα ανοίγω καμιά φορά το έπιπλο με χαρά, με πόθο, και με απελπισία. Θα βλέπω τα ρούχα και θα θυμούμαι την μεγάλη εορτή - που θα είναι τότε όλως διόλου τελειωμένη. Όλως διόλου τελειωμένη. Τα έπιπλα σκορπισμένα άτακτα μες στις αίθουσες. Πιάτα και ποτήρια σπασμένα κατά γης. Όλα τα κεριά καμένα ως το τέλος. Όλο το κρασί πιωμένο. Όλοι οι καλεσμένοι φευγάτοι. Μερικοί κουρασμένοι θα κάθονται ολομόναχοι, σαν κ' εμένα, μέσα σε σπίτια σκοτεινά - άλλοι πιο κουρασμένοι θα πήγαν να κοιμηθούν.

Ανάλυση

Σε αυτό το έργο ο ποιητής μιλάει αλληγορικά για τις αναμνήσεις και τις εμπειρίες της ζωής του. Τις αναφέρει σαν ενδύματα που τα φυλάει σε έπιπλο από έβενο. Οι κόκκινες είναι οι περισσότερο έντονες και σημαντικές. Όταν είναι μόνος, ντύνει τη μοναξιά σε μαύρο χρώμα, θα θυμάται ότι έζησε με χαρά και πόθο. Όταν τελειώνει μια γιορτή, η γιορτή της ζωής, στο συγκεκριμένο πεζό ο άνθρωπος μένει πολλές φορές μόνος, με τις αναμνήσεις του.

2. Τα πλοία

Από την Φαντασίαν έως εις το Χαρτί. Είναι δύσκολον πέραςμα, είναι επικίνδυνος θάλασσα. Η απόστασις φαίνεται μικρά κατά πρώτην όψιν, και εν τοσούτω πόσον μακρόν ταξίδι είναι, και πόσον επιζήμιον ενίοτε δια τα πλοία τα οποία το επιχειρούν.

Η πρώτη ζημία προέρχεται εκ της λίαν ευθραύστου φύσεως των εμπορευμάτων τα οποία μεταφέρουν τα πλοία. Εις τας αγοράς της Φαντασίας, τα πλείστα και τα καλύτερα πράγματα είναι κατασκευασμένα από λεπτάς υάλους και κεράμους διαφανείς, και με όλην την προσοχήν του κόσμου πολλά σπάνουν εις τον δρόμον, και πολλά σπάνουν όταν τα αποβιβάζουν εις την ξηράν. Πάσα δε τοιαύτη ζημία είναι ανεπανόρθωτος, διότι είναι έξω λόγου να γυρίση οπίσω το πλοίον και να παραλάβη

πράγματα ομοιόμορφα. Δεν υπάρχει πιθανότης να ευρεθῆ το ἴδιον κατάστημα το οποίον τα ἐπώλει. Αἱ αγοραὶ τῆς Φαντασίας ἔχουν καταστήματα μεγάλα και πολυτελή, ἀλλ' ὄχι μακροχρονίου διαρκείας. Αἱ συναλλαγὰί των εἶναι βραχεΐαι, ἐκποιοῦν τα ἐμπορεύματά των ταχέως, και διαλύουν ἀμέσως. Εἶναι πολὺ σπάνιον ἐν πλοίων ἐπανερχόμενον να εὐρη τοὺς αὐτοὺς ἐξαγωγεῖς με τα αὐτὰ εἶδη.

Μία ἄλλη ζημία προέρχεται ἐκ τῆς χωρητικότητος των πλοίων. Αναχωροῦν ἀπὸ τοὺς λιμένας των ευμαρῶν ἠπειρῶν καταφορτωμένα, και ἐπειτα ὅταν ευρεθῶν ἐἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν ἀναγκάζονται να ρίξουν ἐν μέρος ἐκ του φορτίου δια να σώσουν το ὅλον. Οὕτως ὥστε οὐδὲν σχεδὸν πλοῖον κατορθώνει να φέρῃ ἀκεραίους τοὺς θησαυροὺς ὅσους παρέλαβε. Τα ἀπορριπτόμενα εἶναι βεβαίως τα ὀλιγοτέρας ἀξίας εἶδη, ἀλλὰ κάποτε συμβαίνει οἱ ναῦται, ἐν τῇ μεγάλῃ των βία, να κάμνουν λάθη και να ρίπτουν ἐἰς τὴν θάλασσαν πολὺτιμα ἀντικείμενα.

Ἄμα δε τῇ ἀφίξει ἐἰς τον λευκὸν χάρτινον λιμένα ἀπαιτοῦνται νέαι θυσίαι πάλιν. Ἐρχονται οἱ ἀξιωματοῦχοι του τελωνείου και ἐξετάζουν ἐν εἶδος και σκέπτονται ἐάν πρέπη να ἐπιτρέψουν τὴν ἐκφόρτωσιν· ἀρνοῦνται να ἀφήσουν ἐν ἄλλο εἶδος να ἀποβιβασθῆ· και ἐκ τινων πραγματειῶν μόνον μικρὰν ποσότητα παραδέχονται. Ἐχει ο τόπος τοὺς νόμους του. Ὅλα τα ἐμπορεύματα δεν ἔχουν ἐλευθέραν εἴσοδον και ἀυστηρῶς ἀπαγορεύεται το λαθρεμπόριον. Ἡ εἰσαγωγή των οἴνων ἐμποδίζεται, διότι αἱ ἠπειροὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔρχονται τα πλοία κάμνουν οἴνους και οἰνοπνεύματα ἀπὸ σταφύλια τα ὁποία ἀναπτύσσει και ωριμάζει γενναιοτέρα θερμοκρασία. Δεν τα θέλουν διόλου αὐτὰ τα ποτὰ οἱ ἀξιωματοῦχοι του τελωνείου. Εἶναι πάρα πολὺ μεθυστικά. Δεν εἶναι κατάλληλα δι' ὅλας τα κεφαλὰς. Εἷς ἄλλου ὑπάρχει μία εταιρεία ἐἰς τον τόπον, ἣ ὁποία ἔχει το μονοπώλιον των οἴνων. Κατασκευάζει υγρὰ ἔχοντα το χρῶμα του κρασιοῦ και τὴν γεύσιν του νεροῦ, και ἠμπορεῖς να πίνῃς ὅλην τὴν ἡμέραν ἀπὸ αὐτὰ χωρὶς να ζαλισθῆς διόλου. Εἶναι εταιρεία παλαιά. Χαίρει μεγάλην ὑπόληψιν, και αἱ μετοχαὶ τῆς εἶναι πάντοτε υπερτιμημένα.

Ἀλλὰ πάλιν ἀς εἰμεθα ευχαριστημένοι ὅταν τα πλοία ἐμβαίνουν ἐἰς τον λιμένα, ἀς εἶναι και με ὅλας αὐτὰς τὰς θυσίας. Διότι τέλος πάντων με ἀγρυπνίαν και πολλήν φροντίδα περιορίζεται ο ἀριθμὸς των θραυομένων ἢ ριπτομένων σκευῶν κατὰ τὴν διάρκειαν του ταξιδίου. Ἐπίσης οἱ νόμοι του τόπου και οἱ τελωνειακοὶ κανονισμοὶ εἶναι μεν τυραννικοὶ κατὰ πολλὰ ἀλλ' ὄχι και ὅλως ἀποτρεπτικοὶ, και μέγα μέρος του φορτίου ἀποβιβάζεται. Οἱ δε ἀξιωματοῦχοι του τελωνείου δεν εἶναι ἀλάνθαστοι, και διάφορα ἀπὸ τα ἐμποδισμένα εἶδη περνοῦν ἐντὸς ἀπατηλῶν κιβωτίων που γράφουν ἄλλο ἀπὸ ἐπάνω και περιέχουν ἄλλο, και εἰσάγονται μερικοὶ καλοὶ οἴνοι δια τα ἐκλεκτὰ συμπόσια.

Θλιβερόν, θλιβερόν εἶναι ἄλλο πρᾶγμα. Εἶναι ὅταν περνοῦν κάτι πελώρια πλοία, με κοράλλινα κοσμήματα και ἰστούς ἐξ ἐβένου, με ἀναπεπταμένας μεγάλας σημαίας λευκάς και ἐρυθράς, γεμάτα με θησαυροὺς, τα ὁποία οὔτε πλησιάζουν καν ἐἰς τον λιμένα εἴτε διότι ὅλα τα εἶδη τα ὁποία φέρουν εἶναι ἀπηγορευμένα, εἴτε διότι δεν ἔχει ο λιμὴν ἀρκετὸν βάθος δια να τα δεχθῆ. Και ἐξακολουθοῦν τον δρόμον των. Οὐριος ἀνεμος πνέει ἐπὶ των μεταξωτῶν των ἰστιῶν, ο ἥλιος υαλίζει τὴν δόξαν τῆς χρυσῆς των πλώρας, και ἀπομακρύνονται ἠρέμωσ και μεγαλοπρεπῶς, ἀπομακρύνονται δια παντός ἀπὸ ἡμᾶς και ἀπὸ τον στενόχωρον λιμένα μας.

Εὐτυχῶς εἶναι πολὺ σπάνια αὐτὰ τα πλοία. Μόλις δύο, τρία βλέπομεν καθ' ὅλον μας τον βίον. Τα λησμονώμεν δε ογρήγορα. Ὅσω λαμπρὰ ἦτο ἡ οπτασία, τόσοσ ταχεῖα εἶναι ἡ λήθη τῆς. Και ἀφοῦ περάσουν μερικά ἐτη, ἐάν καμίαν ἡμέραν - ἐνὼ καθήμεθα ἀδρανῶς βλέποντες το φῶς ἢ ἀκούοντες τὴν σιωπὴν - τυχαίως ἐπανέλθουν ἐἰς τὴν νοεράν μας ἀκοὴν στροφαί τινες ἐνθουσιώδεις, δεν τὰς ἀναγνωρίζομεν κατ' ἀρχὰς και τυραννώμεν τὴν μνήμην μας δια να ἐνθυμηθῶμεν πού ἠκούσαμεν αὐτὰς πρὶν. Μετὰ πολλοῦ κόπου ἐξυπνάται ἡ παλαιὰ ἀνάμνησις και ἐνθυμώμεθα ὅτι αἱ στροφαὶ αὗται

είναι από το άσμα το οποίον έψαλλον οι ναύται, ωραίοι ως ήρωες της Ιλιάδος, όταν επερνούσαν τα μεγάλα, τα θεσπέσια πλοία και επροχώρουν πηγαίνοντα - τις ηξέρει πού.

Ανάλυση

Σε αυτό το πεζό ο Καβάφης συγκρίνει τα ταξίδια των αληθινών πλοίων με τα ταξίδια της ανθρώπινης φαντασίας. Με τη φαντασία του κάθε άνθρωπος μπορεί να κάνει άπειρα ταξίδια, μπορεί να πάει όπου θέλει, δεν υπάρχει όριο ούτε περιορισμός στο όνειρο. Ωστόσο όσο ζωηρά κι αν είναι τα ταξίδια της φαντασίας μας ξεθωιάζουν και με τα χρόνια μένουν μόνο αμυδρές εικόνες. Στα ταξίδια των πραγματικών πλοίων υπάρχουν όροι, περιορισμοί, ρήτρες και χρονοδιάγραμμα. Η αληθινή ζωή έχει όρια και περιορισμούς τους οποίους πρέπει να ακολουθούμε για να υπάρχει σειρά και συνοχή.

3. Το Σύνταγμα της ηδονής

Μη ομιλείτε περί ενοχής, μη ομιλείτε περί ευθύνης. Όταν περνά το Σύνταγμα της Ηδονής με μουσικήν και σημαίας· όταν ριγούν και τρέμουν αι αισθήσεις, άφρων και ασεβής είναι όστις μένει μακράν, όστις δεν ορμά εις την καλήν εκστρατείαν, την βαίνουσαν επί την κατάκτησιν των απολαύσεων και των παθών.

Όλοι οι νόμοι της ηθικής - κακώς νοημένοι, κακώς εφαρμοζόμενοι - είναι μηδέν και δεν ημπορούν να σταθούν ουδέ στιγμήν, όταν περνά το Σύνταγμα της Ηδονής με μουσικήν και σημαίας.

Μη αφήσης καμίαν σκιεράν αρετήν να σε βαστάξη. Μη πιστεύης ότι καμία υποχρέωσις σε δένει. Το χρέος σου είναι να ενδίδης, να ενδίδης πάντοτε εις τας Επιθυμίας, που είναι τα τελειότατα πλάσματα των τελείων θεών. Το χρέος σου είναι να καταταχθής πιστός στρατιώτης, με απλότητα καρδιάς, όταν περνά το Σύνταγμα της Ηδονής με μουσικήν και σημαίας.

Μη κλείεσαι εν τω οίκω σου και πλανάσαι με θεωρίας δικαιοσύνης, με τας περί αμοιβής προλήψεις της κακώς καμωμένης κοινωνίας. Μη λέγης, Τόσον αξίζει ο κόπος μου και τόσον οφείλω να απολαύσω. Όπως η ζωή είναι κληρονομία και δεν έκαμες τίποτε δια να την κερδίσης ως αμοιβήν, ούτω κληρονομία πρέπει να είναι και η Ηδονή. Μη κλείεσαι εν τω οίκω σου· αλλά κράτει τα παράθυρα ανοικτά, ολοάνοικτα, δια να ακούσης τους πρώτους ήχους της διαβάσεως των στρατιωτών, όταν φθάνη το Σύνταγμα της Ηδονής με μουσικήν και σημαίας.

Μη απατηθής από τους βλασφήμους όσοι σε λέγουν ότι η υπηρεσία είναι επικίνδυνος και επίπονος. Η υπηρεσία της ηδονής είναι χαρά διαρκής. Σε εξαντλεί, αλλά σε εξαντλεί με θεσπεσίας μέθας. Και επί τέλους όταν πέσης εις τον δρόμον, και τότε είναι η τύχη σου ζηλευτή. Όταν περάση η κηδεία σου, αι Μορφαί τας οποίας έπλασαν αι επιθυμίας σου θα ρίψουν λείρια και ρόδα λευκά επί του φερέτρου σου, θα σε σηκώσουν εις τους ώμους των έφηβοι Θεοί του Ολύμπου, και θα σε θάμουν εις το Κοιμητήριον του Ιδεώδους όπου ασπρίζουν τα μαισωλεία της ποιήσεως.

Ανάλυση

Σε αυτό το πεζό ο Καβάφης υμνεί τις ηδονές και τις απολαύσεις της ζωής. Ο άνθρωπος σύμφωνα με τον ποιητή πρέπει να ενδίδει στις απολαύσεις της ζωής γιατί αυτές είναι τελικά που αξίζουν. Δεν πρέπει να αφήνει την ζωή να τον προσπερνά

γιατί είναι σύντομη. Επίσης δεν πρέπει να μπαίνει συνεχώς σε καλούπια και αρχές που το απαγορεύουν συμπεριφορές. Συμπέρασμα : η ζωή είναι μικρή και πρέπει να την απολαμβάνουμε όσο περισσότερο καλύτερα μπορούμε.

4. Τα Ελγίνεια Μάρμαρα

Ο Καβάφης σε αυτό το πεζό μιλά για τη στάση των Άγγλων απέναντι στην αρπαγή των αγαλμάτων του Παρθενώνα από το λόρδο Έλγιν. Αφορμή γι' αυτό το πεζό στάθηκε ένα άρθρο, που δημοσιεύτηκε σε αγγλικό περιοδικό όπου ειρωνεύονταν τους Έλληνες, ο λόγιος Φρειδερίκος Χάρισσον. Για να δικαιολογήσει αυτού του είδους την ειρωνεία ο διευθυντής του περιοδικού επικαλέστηκε διάφορες δικαιολογίες. Από κι και κάτω ο Καβάφης αρχίζει και μιλά για το ύφος και τη γλώσσα του άρθρου αλλά και για τους λόγους που επικαλέστηκαν ο κ. Χάρισσον και ο διευθυντής του περιοδικού. Μας περιγράφει τους πραγματικούς, κατ' αυτόν, λόγους της αρπαγής των αγαλμάτων και υπερασπίζεται την Ελλάδα με μια σειρά από επιχειρήματα, για την πολιτική της αλλά και για την αγάπη της προς τον προγονικό της πλούτο. Κλείνοντας το απόσπασμα ο δείχνει μια αποστροφή για την στάση και τα λόγια των δύο Άγγλων κατακρίνοντας την στάση τους απέναντι στην Ελλάδα.

5. Το Μουσείο μας

Σ' αυτό το κείμενο ο Καβάφης αναφέρεται στο μουσείο της Αλεξάνδρειας, το οποίο είχε πρόσφατα ανοίξει. Αρχικά μας ξεναγεί ο Καβάφης στα πολύτιμα αντικείμενα του μουσείου, ξεκινώντας από τις μούμιες της Πτομελαϊκής εποχής φτάνοντας μέχρι και τη Βυζαντινή περίοδο, την οποία θεωρεί πολύ σημαντική για τους Έλληνες. Στην συνέχεια αναφέρεται στην αξιόλογη προσπάθεια του διευθυντή-αρχαιολόγου του μουσείου, του Ι. Μπόττη. Έπειτα μας πληροφορεί για την τοποθεσία του μουσείου αλλά και για το χώρο στον οποίο στεγάζεται. Κλείνοντας το κείμενο του ο Καβάφης μας μιλά για την προσπάθεια των πολιτών να βρεθούν και άλλα προγονικά ευρήματα τα οποία θα εμπλούτιζαν τον πολιτισμό του, και μας δίνει την εικόνα που εκπέμπει ένα τέτοιου είδους μουσείου και πόσο σημαντική θα ήταν η επίσκεψη σε αυτό.

Συμπεράσματα

Τα πεζά του Καβάφη μας προσφέρουν μια ιδέα όχι μόνο για το εύρος των αναγνωσμάτων του αλλά και για τη συγκριτολογική του οξυδέρκεια, καθώς επιχειρεί παραλληλισμούς, ψάχνει ελληνικά ίχνη σε ξένους ποιητές και ανιχνεύει συνδέσεις μεταξύ συγγραφέων διαφόρων παραδόσεων. Σε πεζά του έργα περνά βιώματα και εμπειρίες από την δική του ζωή, όπως μας λέει στο έργο του *ΕΝΔΥΜΑΤΑ* με ποιόν τρόπο φυλάει και τη χρώμα δίνει σε κάθε ανάμνηση του. Σε άλλα πεζά έργα του ασχολείται με θέματα που αφορούν την κοινωνία όπως τα *ΕΛΓΙΝΕΙΑ ΜΑΡΜΑΡΑ*, *ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΑΣ*. Σε άλλα έργα του συγκρίνει τη φαντασία του ανθρώπου με την πραγματικότητα, όπως στο έργο του *Πλοία*, αλλά και σε ηδονικά στα οποία περιγράφει καταστάσεις ή και φαντασιώσεις του, όπως το έργο του *ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΛΟΝΗΣ*.

1.6. Η εκδοτική ιδιορρυθμία του εκδοτικού έργου του Καβάφη

Ο Καβάφης, όσο ζούσε, δεν εξέδωσε ποτέ ολόκληρο το ποιητικό του έργο, το οποίο, άλλωστε, συμπλήρωσε ως την τελευταία στιγμή της ζωής του.

Ακολούθησε ένα δικό του ιδιόρρυθμο σύστημα έκδοσης και κυκλοφορίας του έργου, το οποίο και προκάλεσε πολλές συζητήσεις στο χώρο των Καβαφικών μελετών. Σύμφωνα με τη διδακτορική διατριβή του Γ.Π. Σαββίδη, υπήρξαν τρία διαφορετικά στάδια εκδοτικής τακτικής, σε "μονόφυλλα", "τεύχη", τα οποία αντιπροσωπεύουν τρεις διαφορετικές φάσεις στην ιστορία της Καβαφικής ποίησης.

- Τα ποιήματα του Καβάφη, μεταξύ του 1891 και 1904 τα εκδίδει ο ίδιος σε φυλλάδια Α1 έως Α5 , είναι κυρίως χειρόγραφα. Συνολικά δημοσιεύτηκαν την περίοδο αυτή 39 ποιήματα.
- Από τα τέλη του 1904 ως το 1910, τυπώνει το έργο του σε δύο τεύχη (Β1-Β2), τα οποία προορίζονται για ιδιωτική διανομή. Τα ποιήματα και στα δύο τεύχη κατατάσσονται θεματικά. Το σπίτι του, στην οδό Λέψιους 10, γίνεται ένα «βιβλιοδετείο». Όταν αποφάσιζε να στείλει μια συλλογή από τις τελευταίες του σε κάποιον, πρόσθετε με το χέρι του στον τυπωμένο πίνακα των περιεχομένων τους τίτλους των ποιημάτων του. Ο καλλιγραφικός χαρακτήρας του Καβάφη προδίδει στα γραπτά του μια ιδιαίτερη αισθητική μορφή , που χαρακτηρίζει την επιμέλεια με την οποία φρόντιζε τις εκδόσεις του.
- Από το 1912-1930/32 προχωρεί σε εκδόσεις συσσωμάτωσης ποιημάτων σε **συλλογές** αποτελούμενες από φύλλα λυτά συνδεδεμένα ή κολλημένα (Γ1-Γ10) και τούτο γιατί τα τεύχη δεν εξυπηρετούσαν τις ανάγκες του, ενώ δυσκόλευαν την αφαίρεση ή την προσθήκη ποιημάτων. Στη φάση αυτή συδύασε τον τύπο του φυλλαδίου των πρώτων εκδόσεων με τον τύπο του τεύχους.

Τα ποιήματα που δημοσιεύτηκαν από τον ίδιο τον ποιητή είναι 154. Επιπλέον θα πρέπει να υπολογιστούν άλλα 75 που παρέμειναν ανέκδοτα ως το 1968 και τα οποία βρέθηκαν στο αρχείο του ή σε χέρια φίλων του καθώς και 27 ποιήματα που δημοσίευε μεν ο ίδιος μεταξύ 1886 και 1898 αλλά που αργότερα τα αποκήρυξε όσα δηλ ο ποιητής απέσυρε και δεν επέτρεψε να ξαναδημοσιευτούν. Ο Καβάφης δεν έκανε ούτε μια εμπορική έκδοση του έργου του. Η πρώτη χρονολογική "συλλογή" του κυκλοφόρησε, ιδιωτικά πάντα κατά την πάγια τακτική του, το 1912 και η πρώτη θεματική "συλλογή" του το 1917. Η απόφασή του να εκδίδει ο ίδιος το έργο του δέχτηκε πολλά σχόλια. Η έλλειψη σοβαρών εκδοτών, σε συνδυασμό με την επιθυμία του να διανέμεται το έργο του σε συγκεκριμένο αναγνωστικό κοινό, που ο ίδιος θεωρούσε κατάλληλο να κατανοήσει τα ποιήματά του είναι ίσως η πιθανότερη ερμηνεία του.

Για πρώτη φορά συγκεντρωμένο ολόκληρο το σώμα της αναγνωρισμένης Καβαφικής ποίησης, κυκλοφόρησε το 1935 με επιμέλεια της Ρίκας Σεγκοπούλου, ενώ σήμερα κυκλοφορούν έγκυρες εκδόσεις των "αναγνωρισμένων", των "ανέκδοτων", των "αποκηρυγμένων" ποιημάτων και ατέλειωτων ποιημάτων του.

Αν και στην αρχή η ποίηση του Κ.Π. Καβάφης συνάντησε την εχθρότητα και την επιφύλαξη του πνευματικού κόσμου, με τον καιρό επιβλήθηκε στη συνείδηση όλων ως ένας ιδιόμορφος αλλά μεστός και γεμάτος με ουσιαστικό περιεχόμενο ποιητής που δεν ενδιαφερόταν για την εξωτερική εμφάνιση του στίχου του αλλά μονάχα για τον εσωτερικό στοχασμό, τη φιλοσοφική σκέψη και το στοχαστικό δίδαγμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΥΦΟΥΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

2.1.1 Κατηγοριοποίηση του καβαφικού ποιητικού έργου.

Ο Καβάφης είχε κατατάξει τα ποιήματά του σε τρεις κατηγορίες: τα ιστορικά, τα φιλοσοφικά ή διδακτικά και τα ηδονιστικά ή αισθησιακά ποιήματα.

Ιστορικά ποιήματα: είναι εμπνευσμένα κυρίως από την ελληνιστική περίοδο και διαδραματίζονται κυρίως στην Αλεξάνδρεια. Άλλα ποιήματά του προέρχονται από το Βυζάντιο και την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα έχοντας και μυθολογικές αναφορές. Ο ποιητής δεν εμπνέεται από την επανάσταση του 1821 και την κλασική αρχαιότητα, αντίθετα επιλέγει περιόδους παρακμής και δραματικών αλλαγών όπου οι ήρωες χαρακτηρίζονται ως «ηττημένοι». Ένα ποίημα που κατατάσσεται στα ιστορικά ποιήματα είναι το ποίημα «*Τρώες*»

*Ειν'οι προσπάθειές μας, των συφοριασμένων
ειν'οι προσπάθειες μας σαν των Τρώων.
Κομμάτι κατορθώνουμε κομμάτι
παιρνούμ'επάνω μας κι αρχίζουμε
νάχουμε θάρρος και καλές ελπίδες.*

*Μα πάντα κάτι βγαίνει και μας σταματά.
Ο Αχιλλεύς στην τάφρον εμπροστά μας
βγαίνει και με φωνές μεγάλες μας τρομάζει.*

*Ειν'οι προσπάθειες μας σαν των Τρώων.
Θαρρούμε πως με απόφασι και τόλμη
θ'αλλάζουμε της τύχης την καταφορά,
κι'εξω στεκόμεθα ν'αγωνισθούμε.*

*Αλλ'όταν η μεγάλη κρίσις έλθει,
η τόλμη κ'η απόφασίς μας χάνονται
Ταράττεται η ψυχή μας, παραλύει
κι ολόγυρα απ'τα τειχη τρέχουμε
ζητώντας να γλυτώσουμε με την φυγή.*

*Όμως η πτώσις μας είναι βέβαια. Επάνω,
στα τείχη, άρχισεν ο θρήνος.
Των ημερών μας αναμνήσεις κλαιν κ'αισθήματα.
Πικρά για μας ο Πρίαμος κ'η Εκάβη κλαίνε.*

Φιλοσοφικά ή διδακτικά: Έχουν διαιρεθεί σε έξι ομάδες από τον Ε.Π.Παπανούτσο «ποιήματα με συμβουλές προς ομότεχνους». Είναι ποιήματα για την ποίηση και πραγματεύονται άλλα θέματα όπως το θέμα των «Τειχών», την έννοια του χρέους («Θερμοπόλεις»), την ανθρώπινη αξιοπρέπεια («Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον»), της μοίρας («Καισαριών») κ.α. Παράδειγμα τέτοιων ποιημάτων είναι το ποίημα «*Θερμοπόλεις*»

*Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.
Ποτέ από το χρέος μη κινούντες·
δίκαιοι κ' ίσοι σ' όλες των τες πράξεις,
αλλά με λύπη κιόλας κ' ευσπλαχνία·
γενναίοι οσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν
είναι πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι,
πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε·
πάντοτε την αλήθεια ομιλούντες,
πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους.*

*Και περισσότερη τιμή τούς πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κ' οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε*

Αισθησιακά ή ηδονιστικά: θεωρούνται τα πιο λυρικά ποιήματα όπου κυρίαρχο στοιχείο είναι η αναπόληση και η ανάμνηση. Τα συναισθήματα προκαλούνται κυρίως από το παρελθόν και συχνά από τον οραματισμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ποίημα «*Μια νύχτα*»

*Η κάμαρα ήταν πτωχική και πρόστυχη,
κρυμένη επάνω από την ύποπτη ταβέρνα.
Απ' το παράθυρο φαίνονταν το σοκάκι,
το ακάθαρτο και το στενό. Από κάτω
ήρχονταν η φωνές κάτι εργατών
που έπαιζαν χαρτιά και που γλεντούσαν.*

*Κ' εκεί στο λαϊκό, το ταπεινό κρεββάτι
είχα το σώμα του έρωτος, είχα τα χείλη
τα ηδονικά και ρόδινα της μέθης -
τα ρόδινα μιας τέτοιας μέθης, που και τώρα
που γράφω, έπειτ' από τόσα χρόνια!,
μες στο μονήρες σπίτι μου, μεθώ ξανά.*

Γενικά, μέσα από τον διαχωρισμό των ποιημάτων του αποτυπώνεται το ερωτικό στοιχείο, η φιλοσοφική του σκέψη και η ιστορική του γνώση. Κάνοντας αναφορά και στα ιστορικά του ποιήματα παρατηρείται πως η σύνθεσή του έχει επιτευχθεί μέσα από την βίωση της πόλης, που έγινε κατά τη διάρκεια του ελληνιστικού παρελθόντος χωνευτήρι λαών και σταυροδρόμι πολιτισμών. Οι πρωταγωνιστές που παρουσιάζονται είναι κυρίως ιστορικά πρόσωπα ή φανταστικά πρόσωπα του ποιητή με πλασμένες ανθρώπινες συμπεριφορές. Με αυτόν τον τρόπο, παρουσιάζονται συμπεριφορές στιγματισμένες μέσα από το πρόσκαιρο της επιτυχίας και τη μοίρα να εξουδετερώνει την ανθρώπινη θέληση.

Τα ποιήματα που έχουν ως θέμα πόλεις της Ανατολικής Μεσογείου και κυρίως της Αλεξάνδρειας, χαρακτηρίζονται ως ψευδοιστορικά, ιστορικοφανή και ιστοριογενή. Την ιδιαιτερότητα στα ιστορικά του ποιήματα ο ίδιος ο Καβάφης δεν

τους έδωσε ιδιαίτερη σημασία. Όσο αναφορά τα ερωτικά ή αισθησιακά ποιήματα που περιλαμβάνονται στον ιστορικό κύκλο του Καβάφη περιλαμβάνουν αναμνήσεις του ποιητή πραγματοποιημένων ή μη ερώτων, εκφράζοντας έτσι τον ιδιότυπο ερωτισμό του.

Γενικά τα θέματά του είναι επηρεασμένα από την τεχνοτροπία του παρνασσισμού η οποία δίνει μεγάλη σημασία στον ιστορικό παράγοντα. Τα περισσότερα έργα του που έχουν διασωθεί είναι εμπνευσμένα από την περιοχή της ιστορίας, ενώ πρέπει να σημειωθεί πως ο Καβάφης είχε έντονο το εθνικό συναίσθημα και την πατριωτική συνείδηση, κυρίως όμως διέθετε πατριωτισμό για τον απόδημο ελληνισμό. Τέλος, η ιστορική του συνείδηση είναι βγαλμένη από τον παρνασσισμό τον ενδιαφέρον του για την ιστορία καθώς και την πίστη του στο έθνος.

2.1.2. Η Ειρωνική γλώσσα του Καβάφη. Το ύφος

Ένα στοιχείο που μετατρέπει την ποίηση του Καβάφη σε «μοναδική και ανεπανάληπτη» είναι η ιδιότυπη γλώσσα του. «*Βασικά η γλώσσα είναι ζωντανή, «δημοτική», οι εκτροπές προς την καθαρεύουσα είναι ίσως ένα θελημένο πεζολογικό, ρεαλιστικό στοιχείο, η δημοτικιστική όμως βάση δίνει θερμότητα και γνησιότητα στο λόγο...*» όπως σημειώθηκε από τον Πολίτη Λ., (Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, Δ΄ Έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σ. σ. 234-235 : 1985, Αθήνα). Μια διαφορετική προσέγγιση της καθαφικής γλώσσας από τον Γ. Βελούδη την παρουσιάζει ως ένα γλωσσικό μίγμα ων ελλήνων εμπόρων της Διασποράς, το οποίο αποτελούσε τη βάση της γλώσσας του Καβάφη, ενώ συγχρόνως το γεγονός του «γλωσσικού αγώνα» που πυροδότησε το Ταξίδι του Ψυχάρη (1888), έθεσε τον Καβάφη σε ουδετερότητα, αφού δεν εντάσσεται σε κανένα στρατόπεδο με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας πρωτότυπης και ιδιαίτερης γλώσσας.

Η γλώσσα του Καβάφη, λοιπόν, είναι ιδιότυπη. Αποτελεί ένα κράμα δημοτικής και καθαρεύουσας – ένα στοιχείο που τον εντάσσει και στους μεταβατικούς ποιητές- με χαρακτηριστικά στοιχεία της αλεξανδρινής γλώσσας που ομιλούσαν στην ελληνική παροικία την εποχή του ποιητή.

Ένα άλλο στοιχείο της γλώσσας του είναι η ειρωνεία. Υπάρχουν 3 είδη ειρωνείας :1) η λεκτική ειρωνεία, που υποβάλλει νοήματα και αισθήματα που δεν βρίσκονται στις λέξεις, με διαφορετικά ή αντίθετα νοήματα που αντέ εκφράζουν. 2) η τραγική ή δραματική ειρωνεία, κατά την οποία ο αναγνώστης γνωρίζει την εξέλιξη των γεγονότων που αγνοεί ο ήρωας. 3) η καταστατική ειρωνεία, η οποία απορρέει από την ίδια την πλοκή του έργου.

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης χρησιμοποιεί την ειρωνεία σε κάθε μορφή της. Η αίσθηση της ειρωνείας δημιουργείται με πολλούς τρόπους.

α) εμφανίζεται κατ' αρχάς με την αντίθεση ανάμεσα στα λεγόμενα ή σχέδια των προσώπων του ποιήματος και στην τελική έκβαση των γεγονότων.

β) επίσης, πολλές φορές σε ιστορικά ποιήματα, χρησιμοποιείται τραγική ειρωνεία οπότε και οι αναγνώστες αντιλαμβάνονται ότι οι ήρωες οδεύουν προς την καταστροφή.

γ) ακόμη, η λεκτική ειρωνεία χρησιμοποιείται από τον ποιητή για να σχολιάσει περιπαικτικά πράξεις η ακόμη και σκέψεις των ηρώων των έργων του.

δ) η ειρωνεία γίνεται φανερή με τη ματαιότητα της επιθυμίας του ποιητή. Ο ποιητής νιώθει απέραντη θλίψη γιατί τα χρόνια της νεότητάς του φεύγουν, παρηγοριά για αυτόν αποτελεί η τέχνη του, η δημιουργία ποίησης.

ε) η «ηθοποιία», δηλαδή η θεατρικότητα που παρουσιάζουν κάποια ποιήματα του Καβάφη εκτός από την πρόκληση του ενδιαφέροντος είναι και ένας τρόπος έκφρασης της ειρωνείας.

στ) θεωρείται, επίσης, πως η μείξη της καθαρεύουσας και της δημοτικής γλώσσας αποτελεί έναν ακόμη τρόπο έκφρασης της ειρωνείας.

Στόχος της ειρωνικής γλώσσας είναι τόσο η συγκίνηση αλλά και η κάθαρση τόσο του ποιητή όσο και του αναγνώστη. Ο Καβάφης παίζει αδιάκοπα με την αυταπάτη και η ειρωνική του φαντασία δεν είναι τίποτε άλλο από το μέσο που χρησιμοποιεί για να εξασφαλίσει μια ζωτική απόσταση από τα τεκταινόμενα των ποιημάτων του.

Πολλοί μελετητές, (αναφέρεται Νάσος Βαγενάς,353) επίσης, θεωρού πως εκείνο που κάνει την ειρωνεία του Κ. Π. Καβάφη να διαφέρει από την ειρωνεία των άλλων ποιητών είναι ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο συνδυάζει τη λεκτική με τη δραματική ειρωνεία.

Τέλος, αξ σημειωθεί ότι ο ποιητής χρησιμοποιεί σε τόσο μεγάλη συχνότητα την ειρωνεία στα ποιήματά του που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ειρωνικός ποιητής.

Συγκεκριμένα, στα ποιήματά του παρατηρούμε χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- 1) ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ: Σε αυτό το ποίημα, η ειρωνεία διαφαίνεται μέσα από μια διάγνωση. Οι εκτελεστές της εξουσίας έχουν πάρει την απόφαση να παραδοθούν στους βαρβάρους οι οποίοι, υποτίθεται ότι, θα τους έσωζαν, αλλά τελικά οι βάρβαροι δεν έρχονται ποτέ. Έτσι, ο ποιητής μας δημιουργεί την αίσθηση ότι κάθε στοιχείο μιας πολιτισμένης κοινωνίας ιδωμένο από την πλευρά των βαρβάρων, δεν αξίζει τίποτα.
- 2) ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ: Ο ποιητή στο έργο του αυτό, παρουσιάζει την πολυτελή τελετή που διοργανώνει η βασίλισσα Κλεοπάτρα. Η αιγύπτια βασίλισσα μοιράζει τα εδάφη της επικράτειάς της, τα εδάφη που είχαν κατακτηθεί από τον Μέγα Αλέξανδρο, στα παιδιά της. Αν και αποτελεί μια πραγματικά εντυπωσιακή τελετή, δεν ήταν παρά μια προσπάθεια εντυπωσιασμού. Η ειρωνεία στο ποίημα αυτό παρουσιάζεται πρώτα στο γεγονός ότι οι Αλεξανδρινοί δεν έχουν ξεγελαστεί από την υπερπροσπάθεια της βασίλισσας Κλεοπάτρας και δεύτερον στο γεγονός ότι οι αναγνώστες του ποιήματος γνωρίζουν το άσχημο τέλος και της ίδιας αλλά και του Καισαρίωνα.
- 3) ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΣΙΩΝΟΣ (400 Π.Χ): Σε αυτό το ποίημα μπορούμε να διακρίνουμε την ειρωνεία με 2 μορφές, είτε ειρωνεία του νέου που κρίνει σκληρά τον Αισχύλο, είτε στο τέλος του έργου όπου ο νέος θεωρεί τη συμμετοχή του μεγάλου, αρχαίου, τραγικού ποιητή στη μάχη του Μαραθώνα, μικρής και δευτερευούσης σημασίας.

Όσον αφορά το ύφος των έργων του ποιητή Κ. Π. Καβάφη, τα ποιήματά του διακρίνονται από μια αίσθηση απαισιοδοξίας. Φαίνεται στα έργα του ότι τον ποιητή Καβάφη, απασχολεί η σκέψη ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί ποτέ να διώξει τη δυστυχία, τη μιζέρια και την παρακμή από τη ζωή του. Πιστεύει ότι ο άνθρωπος αν και μπορεί να αποκτήσει όλα αυτά που χρειάζεται για να ζήσει ευτυχισμένα και αξιοπρεπώς, έρχονται στιγμές δύσκολες που όλα όσα έχουν αποκτήσει με κόπο, επίπονο και συνεχή αγώνα, θα πρέπει να θυσιαστούν. Αυτή η απαισιοδοξία παρουσιάζεται συνεχώς με διαφορετική μορφή:

- Η αδυναμία του ανθρώπου να αλλάξει τη ροή της ζωής του και να αποκτήσει μια καλύτερη μοίρα.

- Το γεγονός ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις συνεχείς δυσκολίες
- Και κάποτε είναι οι μεγάλες απώλειες της ζωής που φέρνουν το άτομο σε απόγνωση.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα στα έργα του ποιητή:

- i. Η ΠΟΛΙΣ: Στο ποίημα αυτό, ο ποιητής πιστεύει ότι ο άνθρωπος όσο και να προσπαθεί να αλλάξει τη ζωή του, όλες οι προσπάθειές του αποβαίνουν μοιραίες. Αν δεν έχει καταφέρει να <<χτίσει>> μια επιτυχημένη, αξιοπρεπή και καλή ζωή, δε θα μπορέσει να επιτύχει κάτι τέτοιο γιατί ο ποιητή θεωρεί πως κάθε προσπάθεια είναι καταδικασμένη να αποτύχει.
- ii. ΤΡΩΕΣ: Σε αυτό το έργο, η ζωή των ανθρώπων παρουσιάζεται από τον Κ. Π. Καβάφη, έρμαιο προβλημάτων και δυσκολιών. Ο άνθρωπος όσο και αν καταφέρνει να επιτύχει κάποια πράγματα στη ζωή του, εμφανίζεται ανίκανος να τα διασφαλίσει γιατί πάντα παρουσιάζονται προβλήματα και δυσκολίες που ανατρέπουν τις προσδοκίες και τις επιθυμίες του. Ο ποιητής ότι είναι σίγουρο πως ο άνθρωπος δε θα μπορέσει να διασφαλίσει τη ζωή του και ότι θα υπάρχουν δυσκολίες γιατί αυτή είναι η μοίρα του.
- iii. ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ: Παρουσιάζεται η στιγμή που ο άνθρωπος έρχεται αντιμέτωπος με την ήττα, τη στιγμή της απώλειας, τη στιγμή που όλα όσα έχουν αποκτηθεί, θα θυσιαστούν, θα χαθούν. Η απώλεια είναι βέβαια ένα πιθανό ενδεχόμενο στη ζωή όλων των ανθρώπων, αλλά από τον ποιητή παρουσιάζεται σαν ένα αναπόφευκτο τέλος. Ο ποιητή αν και δεν αφήνει κανένα περιθώριο στο να αποφευχθεί η στιγμή της απώλειας, της ήττας, μας παρουσιάζει ότι σε τέτοιες καταστάσεις πρέπει τα άτομα να διατηρήσουν την αξιοπρέπεια και την ψυχραιμία και να αποδεχτούν αυτή τη δύσκολη στιγμή με θάρρος.

2.1.3. Η συμβολική ποίηση του Αλεξανδρινού ποιητή. Η Αλεξάνδρεια στα καβαφικά ποιήματα

Ο Κ. Π. Καβάφης στα ποιήματά του προσπαθούσε να δημιουργήσει μια ατομική θεωρία για τα συνδετικά στοιχεία που διατρέχουν τις πράξεις και τη ζωή των ανθρώπων όπως π.χ. η ατομική ελευθερία, ο θάνατος, η αξιοπρέπεια, η ήττα, το ηθικό χρέος, οι προσωπικές επιδιώξεις και η ανάγκη για να ανανέωση. Αυτή η θεωρία του παρουσιάζεται με ποιητικό τρόπο μέσω της πληθώρας των συμβόλων που χρησιμοποιεί στα έργα του, τα περισσότερα από τα οποία αντλούνται από την ιστορία.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα στα ποιήματά του.

❖ ΙΘΑΚΗ: Το ποίημα αυτό έχει επηρεαστεί από τον ιδανικό τρόπο επιστροφής του μυθικού Οδυσσέα και χρησιμοποιεί την Ιθάκη σαν σύμβολο για του στόχους που θέτουν οι άνθρωποι κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Η Ιθάκη είναι ο στόχος, το ιδανικό που έχει κάθε άνθρωπος στη ζωή του. Δεν έχει σημασία ο στόχος και η κατάκτηση του αλλά ο αγώνας για την κατάκτηση, η απόκτηση πείρας, γνώσεων και απολαύσεων κατά τη διάρκεια της προσπάθειας. Έτσι, η επιτυχία του ταξιδιού δεν είναι να φτάσει στο προορισμό του αλλά το ίδιο το ταξίδι και οι εμπειρίες που ο ταξιδευτής συνέλεξε. Επομένως, δεν υπάρχει μόνο μια Ιθάκη για του ανθρώπους διότι συνέχεια θέτουμε στόχους στη ζωή μας και κάθε φορά που επιτυγχάνουμε έναν από αυτούς, θέτουμε τον επόμενο. Οι Λαιστρυγόνες, οι Κύκλωπες, ο Ποσειδώνας είναι τα εμπόδια, και οι δυσκολίες που θα εμφανιστούν σε αυτό το ταξίδι απόκτησης γνώσεων.

❖ **ΤΕΙΧΗ:** Ένα χαρακτηριστικό σύμβολο που χρησιμοποιεί ο ποιητής είναι τα τείχη. Ο ποιητής αναφέρεται στον εγκλωβισμό του από τα τείχη, τα οποία όμως δεν γνωρίζει τότε και από ποιους ορθώνονται γύρω του. Ενδέχεται να συμβολίζει τους περιορισμούς που επιβάλλονται είτε από την κοινωνία, είτε ακόμη κι από το ίδιο το άτομο. Το άτομο πολλές φορές χτίζει τείχη ολόγυρά του εξαιτίας των προσωπικών του περιορισμών, ανασφαλειών και προκαταλήψεων. Επομένως, ο κάθε αναγνώστης εκλαμβάνει το αίσθημα του εγκλωβισμού που του παρέχει ο ποιητής και ταυτίζει τα τείχη με ό,τι του περιορίζει την ελευθερία του και καταπιέζει τη ζωή του.

❖ **ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ:** Στο ποίημα αυτό, το βασικό σύμβολο που χρησιμοποιεί ο ποιητής είναι οι βάρβαροι. Θα ήταν πολύ δύσκολο να ερμηνεύσουμε το σύμβολο αυτό, όμως ο ποιητής προνοεί και μας το αποκωδικοποιεί στα ερμηνευτικά σχόλια. Έτσι, ο ίδιος ο δημιουργός μας λέει ότι οι βάρβαροι συμβολίζουν την επιθυμία για αλλαγή, επιστροφή δηλαδή σε προγενέστερες μορφές διαβίωσης όπου η ζωή του ανθρώπου ήταν πιο απλή ακόμα και σε κοινωνικά επίπεδα.

Όσον αφορά την εμφάνιση της Αλεξάνδρειας στα έργα του ποιητή Κ. Π. Καβάφη:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ: Αποτελεί τον τόπο καταγωγής του ποιητή Κωνσταντίνου Καβάφη.

Ο ποιητής εκφράζει τη μεγάλη του αγάπη για τον τόπο αυτό μέσα από το έργο του. Η Αλεξάνδρεια σε πολλές περιπτώσεις αποτελεί το χώρο δράσης των προσώπων / ηρώων ή γεγονότων στα ποιήματά του. Επειδή ο Κ.Π. Καβάφης συνήθιζε να μεταθέτει τη δράση των γεγονότων στα ελληνιστικά χρόνια και στους 1^{ους} μεταχριστιανικούς αιώνες, και λόγω της αποφυγής περιγραφών του περιβάλλοντος, δεν έχουμε πολλές πληροφορίες για την πόλη αυτή. Επομένως, η Αλεξάνδρεια λειτουργεί ως ένας πολυσήμαντος χώρος όπου η ελληνικότητα, ο ερωτισμός, πλούσιες εμπειρίες κυριαρχούν και προσδίδουν μια ιδιαίτερη δυναμική.

Ιδιαίτερο παράδειγμα της θεωρίας αυτής, αποτελεί το ποίημα:

ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ

Η πόλη του ποιητή συμβολίζει την ευτυχία, τη χαρά της ζωής, ακόμη και την ίδια τη ζωή. Επίσης, χρησιμοποιείται ως σύμβολο για όλα όσα έχουμε αποκτήσει, όλα όσα ποθούμε και όλα εκείνα που θα χάσουμε, θα στερηθούμε όταν έρθει η στιγμή της ήττας και της μεγάλης απώλειες στη ζωή μας.

2.1.4 Στοιχεία λυρισμού.

Ο Καβάφης ονομάζεται «ποιητής της νοσταλγίας» αφού τα πρόσωπά του είναι φανταστικά και γενικά το στοιχείο της φαντασίας επικρατεί στα ποιήματά του. Ο ποιητής κρύβεται πίσω από μυθοπλασίες και αλληγορίες ή ακόμα και ιστορίες που ο ίδιος έχει πλάσει. Για παράδειγμα το ποίημα «*Του Μαγαζιού*» όπου παρουσιάζει τον εαυτό του ως έναν αφηρημένο κοσμηματοπώλη.

*Τα τύλιξε προσεκτικά, με τάξι
σε πράσινο πολύτιμο μετάξι.*

*Από ρουμπίνια ρόδα, από μαργαριτάρια κρίνοι,
από αμεθύστους μενεξέδες. Ως αυτός τα κρίνει,*

*τα θέλησε, τα βλέπει ωραία· όχι όπως στην φύσι
τα είδεν ή τα σπούδασε. Μες στο ταμείον θα τ'αφίσει,*

δείγμα της τολμηρής δουλειάς του και ικανής.

Στο μαγαζί σαν μπει αγοραστής κανείς

*βγάζει απ' τες θήκες άλλα και πουλεί -- περίφημα στολίδια --
βραχιόλια, αλυσίδες, περιδέραια, και δαχτυλίδια.*

Στα ποιήματά του ο ποιητής μας μεταφέρει με τις μυθοπλασίες του και τους στίχους του σε διαφορετικές εποχές και τόπους και μέσα από αυτό προβάλλονται συγκινήσεις που ο ίδιος ο Καβάφης δοκιμάζει.

Χαρακτηριστικό του ποιήματος «*Υπέρ της Αχαικής Συμπολιτείας*», είναι η έκφραση της συγκίνησης και των συναισθημάτων του που προσπαθεί να κρύψει.

*Ανδρείοι σεις που πολεμήσατε και πέσατ' ευκλεώς·
τους πανταχού νικήσαντας μη φοβηθέντες.
Αμωμοι σεις, αν έπταισαν ο Δίαιος και ο Κριτόλαος.
Όταν θέλουν οι Έλληνες να καυχηθούν,
«Τέτοιους βγάζει το έθνος μας» θα λένε
για σας. Έτσι θαυμάσιος θάναι ο έπαινός σας. --*

*Εγράφη εν Αλεξανδρεία υπό Αχαιού·
έβδομον έτος Πτολεμαίου, Λαθύρου.*

Οι παραπάνω στίχοι επιβεβαιώνουν πως αυτή η συγκίνηση είναι κάποιου άγνωστου Αχαιού ποιητή που βρίσκεται στο έβδομο έτος της βασιλείας του Πτολεμαίου του επανομαζόμενου Λαθύρου. Ολοκληρώνεται έτσι η προσπάθεια του Καβάφη να κρύψει τον υποκειμενικό κόσμο των συναισθημάτων που του προκαλούσε η Μικρασιατική εκστρατεία. Η υπόθεση του ποιήματος κυριαρχείται από την συγκίνηση του ποιητή. Η πληγωμένη εθνική του υπερηφάνεια, παρ'όλα αυτά όμως αλύγιστη, εισέρχεται στο ποίημά του και του δίνει το βαθύ ανθρώπινο πόνο του. Έτσι η ποίηση γίνεται λυρική. Λυρικός δεν θεωρείται μόνο ο ποιητής που εκθέτει τις ψυχικές του καταστάσεις αλλά και εκείνος που ενώ σκέπτεται τον εαυτό του προσπαθεί να κρύψει αυτή τη σκέψη. Ο Καβάφης στο ποίημα «*Του Μαγαζιού*» θεωρείται λυρικός ενώ ο ίδιος χαρακτηρισμός του απονέμεται στο ποίημα «*Υπέρ της Αχαικής Συμπολιτείας*» που υμνεί την αρετή των Ελλήνων. Εκτός από την ιστορική, φιλοσοφική και συναισθηματική του ποίηση υπάρχει και η λυρική ποίηση του Καβάφη. Γενικά η έμπνευσή του στο βάθος είναι πάντα λυρική. Χαρακτηριστικό ποίημα είναι η «*Μονοτονία*»

*Την μια μονότονην ημέραν άλλη
μονότονη, απαράλλακτη ακολουθεί. Θα γίνουν
τα ίδια πράγματα, θα ξαναγίνουν πάλι-
η όμοιες στιγμές μας βρίσκουνε και μας αφήνουν.*

*Μήνας περνά και φέρνει άλλο μήνα.
Αυτά που έρχονται κανείς εύκολα τα εικάζει
είναι τα χθεσινά τα βαρετά εκείνα.*

Και καταντά το αύριο πια σαν αύριο να μη μοιάζει.

Αποπνέεται η έντονη μελαγχολία, το συναίσθημα, η αίσθηση πως όλες οι προσπάθειες είναι μάταιες. Είναι ένα ποίημα στο οποίο εκφράζεται ο ψυχικός κόσμος

του ποιητή, δείχνοντας έτσι τη ματαιότητα για την ανθρώπινη ζωή. Εδώ ο Καβάφης είναι λυρικός αλλά από την άποψη πως κρύβει τον λυρισμό του κάτω από το πέπλο της ιστορίας και της φιλοσοφίας.

Στο ποίημα «*Η Πόλις*» εκφράζεται ο πόθος της φυγής και της ανανέωσης μια μαραζωμένης και κατεστραμμένης ζωής, ενώ παράλληλα εξηγεί πως δεν υπάρχει ελπίδα για φυγή και ανανέωση όταν ο άνθρωπος έχει καταστρέψει τη ζωή του.

*Είπες: «Θα πάγω σ' άλλη γή, θα πάγω σ' άλλη θάλασσα,
Μια πόλις άλλη θα βρεθεί καλλίτερη από αυτή.
Κάθε προσπάθεια μου μια καταδίκη είναι γραφτή·
κ' είν' η καρδιά μου -- σαν νεκρός -- θαμμένη.
Ο νους μου ως πότε μες στον μαρασμό αυτόν θα μένει.
Οπου το μάτι μου γυρίσω, όπου κι αν δω
ερείπια μαύρα της ζωής μου βλέπω εδώ,
που τόσα χρόνια πέρασα και ρήμαξα και χάλασα».*

*Καινούριους τόπους δεν θα βρεις, δεν θάβρεις άλλες θάλασσες.
Η πόλις θα σε ακολουθεί. Στους δρόμους θα γυρνάς
τους ίδιους. Και στες γειτονιές τες ίδιες θα γερνάς·
και μες στα ίδια σπίτια αυτά θ' ασπρίζεις.
Πάντα στην πόλι αυτή θα φθάνεις. Για τα αλλού -- μη ελπίζεις --
δεν έχει πλοίο για σε, δεν έχει οδό.
Έτσι που τη ζωή σου ρήμαξες εδώ
στην κόχη τούτη την μικρή, σ' όλην την γή την χάλασες.*

Ο Καβάφης εδώ διδάσκει πως ο άνθρωπος δεν μπορεί να γλυτώσει από τις συνέπειες των πράξεών του. Άρα συμπεραίνουμε ότι στα περισσότερα ποιήματά του ο Καβάφης θεωρείται και φιλόσοφος και λυρικός. Πρέπει να σημειωθεί πως μια ομάδα ποιημάτων του εντάσσονται σε ενότητες που λειτουργούν με δραματικό τρόπο. Κάτι τέτοιο υποστηρίζει ο Δημαράς ο οποίος επιμένει να τον χαρακτηρίζει ως υποκειμενικό και λυρικό ποιητή.

Συμπερασματικά θα λέγαμε πως πολλοί έχουν αμφισβητήσει τον Καβάφη και τον θεωρούν περισσότερο δραματικό παρά λυρικό ποιητή. Όπως για παράδειγμα ο Παράσχος (1933) «*Ο Καβάφης είναι περισσότερο τραγικός, παρά λυρικός ποιητής*», καθώς και ο Ποντάνι (1936) «*Η έκφραση του Καβάφη είναι πολύ πιο δραματική παρά λυρική*»

2.1.5. Στοιχεία θεατρικότητας και δραματικότητας στην καβαφική ποίηση

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης στην ποίησή του χρησιμοποιεί συχνά στοιχεία θεατρικότητας για να δώσει στα ποιήματα ζωντάνια και να προκαλέσει το ενδιαφέρον των αναγνωστών του. Συγκεκριμένα ο Καβάφης χρησιμοποιεί **έξι διαφορετικές τεχνικές για να επιτύχει τη θεατρικότητα**

1. χρησιμοποιώντας διαλόγους μεταξύ των προσώπων.

*Το πρώτο σκαλί (1899)
Εις τον Θεόκριτο παραπονιούνταν*

μα μέρα ο νέος ποιητής Ευμένης
«Τώρα δυο χρόνια πέρασαν που γράφω
κι ένα ειδύλλιο έκαμα μονάχα.
Το μόνον άρτιον μου έργον είναι...

.....
Είπ' ο Θεόκριτος « Αυτά τα λόγια
Ανάρμοστα και βλασφημίες είναι.
Κι αν είσαι στο σκαλί το πρώτο, πρέπει
νάσαι υπερήφανος κι ευτυχισμένος.
Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι
Τόσο που έκαμες μεγάλη η δόξα...

Το ποίημα περιέχει διάλογο μεταξύ του Ευμένη και του Θεόκριτου. Το θέμα της κουβέντας είναι οι άγνωστοι ποιητές και η απήχησή τους στο κοινό. Πιο συγκεκριμένα ο Ευμένης εκφράζει τις επιφυλάξεις του για την ποιότητα και τη ποσότητα του ποιητικού του έργου. Ο Θεόκριτος του απαντά πόσο μεγάλη αξία έχει να πολιτογραφείται κανείς στην πόλη των ιδεών, γράφοντας πρωτόλεια έργα. Το πρώτο σκαλί της ποίησης δεν είναι για όλους και απέχει πολύ από τους κοινούς θνητούς.

2. Στρέφοντας το ενδιαφέρον του σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο (χρήση β' ενικού προσώπου)

Η Σατραπεία

Τι συμφορά, ενώ είσαι καμωμένος
για τα ωραία και μεγάλα έργα
η άδικη αυτή σου η τύχη πάντα
ενθάρρυνσι κι επιτυχία να σε αρνείται...

Το ποίημα μιλάει για τις αδικίες της ζωής αλλά και για την τραγικότητα που διατρέχει τη ζωή του ανθρώπου που ενώ είναι φτιαγμένος για άλλα, η ζωή, οι επιλογές του, η καθημερινότητα, η μοίρα τον οδηγεί αλλού. Η χρήση του β' προσώπου προσφέρουν στον αναγνώστη σύνδεση με την σκέψη του ποιητή

3. η κινητικότητα των ηρώων

Τα Άλογα του Αχιλλέως

Τον Πάτροκλο σαν είδαν σκοτωμένο,
που ήταν τόσο ανδρείος, και δυνατός, και νέος,
άρχισαν τ' άλογα να κλαίνε του Αχιλλέως
η φύσις των η αθάνατη αγανακτούσε
για του θανάτου αυτό το έργον που θωρούσε.
Τίναζαν τα κεφάλια των και τες μακρυές χαιτες κουνούσαν,
την γη χτυπούσαν με τα πόδια, και θρηνούσαν

.....
Τα δάκρυα είδε ο Ζεύς των αθανάτων
αλόγων και λυπήθη. «Στου Πηλέως τον γάμο»
είπε «δεν έπρεπ' έτσι άσκεπτα να κάμω·

*καλύτερα να μην σας δίναμε άλογά μου
δυστυχημένα!*

Το ποίημα μιλάει για τον θάνατο του Πατρόκλου. Η κινητικότητα των αλόγων η αντίδραση του Πηλέα στη θλίψη των αλόγων ζωντανεύουν το ποίημα και το κάνουν πιο θεατρικό

4. η γενικότερη σκηνοθεσία

Η ψυχές των γερόντων

*Μες στα παλιά τα σώματά των τα φθαρμένα
κάθονται των γερόντων η ψυχές
τι θλιβερές που είναι η πτωχές
και πως βαρνούνται την ζωή την άθλια που τραβούνε.
Πώς τρέμουν μην την χάσουνε και πώς την αγαπούνε
η σαστισμένες κι αντιφατικές
ψυχές, που κάθονται –κωμικοτραγικές-
μες στα παλιά των τα πετσιά τα 'αφανισμένα*

Το ποίημα παρουσιάζει την παρακμή της ανθρώπινης φύσης εξαιτίας του χρόνου. Η σωματική φθορά παρομοιάζεται με ένα είδος γάγγραινας που μολύνει τους γέροντες. Έτσι η παρουσίαση της κατάστασης από τον ποιητή, καταφέρνει να αποδώσει θεατρικότητα στο ποίημα

5. αντικειμενική αφήγηση

Ούτος Εκείνος(1909)

*Άγνωστος –ξένος μες στην Αντιόχεια-Εδεσσηνός
γράφει πολλά.....
.....Πλην τον ποιητή
κούρασε τόσο γράψιμο, τόση στιχοποιϊα,
και τόση έντασις σ' ελληνική φρασιολογία,
και τώρα τον βαραίνει πια το κάθε τι.....*

Ο ποιητής ζωντανεύει τη σκηνή μπροστά μας με ρεαλιστικά μέσα. Ένας ποιητής με πλούσιο ποιητικό έργο τον έχει κουράσει η ενασχόληση με την ποιητική τέχνη. Παρόλο το τρίτο πρόσωπο και το λιτό λεξιλόγιο, η θεατρικότητα στο ποίημα είναι φανερή, καθώς ο Καβάφης μέσω της αντικειμενικής αφήγησης στήνει ένα σκηνικό: τον ποιητή που σα ξένος περπατά στους δρόμους της Αντιόχειας, βυθισμένος στις σκέψεις και τους προβληματισμούς που του γεννά η ποίηση.

6. Χρήση α' πρόσωπου (ζωηρό υποκείμενο)

Περιμένοντας τους βαρβάρους(αναλύεται παρακάτω)

2.1.5.1. Τα ποιήματα με χαρακτηριστικά παραδείγματα της θεατρικότητας

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ποιήματος στο οποίο ο Καβάφης χρησιμοποιεί τη θεατρικότητα παράλληλα, και ως μέσο παραστατικότητας αλλά και ως μέσο ειρωνείας είναι το ποίημα «Αλεξανδρινοί Βασιλείς». Εδώ βρίσκουμε όλα τα αναγκαία συστατικά της θεατρικότητας: Η τελετή που διοργανώνει η Κλεοπάτρα αποτελεί το κεντρικό θέμα της παράστασης, το στάδιο της Αλεξάνδρειας αποτελεί το

χώρο όπου τελείται η παράσταση, τα παιδιά της Κλεοπάτρας λειτουργούν ως άβουλοι ηθοποιοί και οι Αλεξανδρινοί αποτελούν τους πρόθυμους θεατές. Το στοιχείο όμως που προσδίδει στη θεατρικότητα αυτή και μια έντονα ειρωνική λειτουργία είναι το γεγονός ότι η Κλεοπάτρα διοργανώνει όλο αυτό το θέαμα για να εντυπωσιάσει τους υπηκόους της, εκτελώντας ουσιαστικά χρέη σκηνοθέτη, χωρίς όμως να επιτυγχάνει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η Κλεοπάτρα παρακινημένη από την επιθυμία της να επιδείξει τη δύναμή της καταφεύγει σε μια ανούσια πολιτική κίνηση. Διοργανώνει μια εντυπωσιακή τελετή για να μοιράσει στα παιδιά της τα εδάφη, που κάποτε κατέκτησε ο Μέγας Αλέξανδρος, τα οποία όμως δεν ανήκουν στην ίδια. Κι ενώ η Κλεοπάτρα πιστεύει ότι με την τελετή αυτή θα κατορθώσει να θαμπώσει τους Αλεξανδρινούς στην πραγματικότητα εκείνοι γνωρίζουν ότι όλα αυτά είναι θεατρικά και λόγια. Στο ποίημα αυτό επομένως έχουμε τα στοιχεία θεατρικότητας που χρειάζονται για να προσδώσουν στο ποίημα ζωντάνια και παραστατικότητα, παράλληλα όμως η θεατρικότητα αυτή χαρακτηρίζει και τη βασική πράξη του ποιήματος, την τελετή της Κλεοπάτρας, υπονομεύοντας σε απόλυτο βαθμό την προσπάθεια της βασίλισσας.

ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΣΙΔΩΝΟΣ 400 π. Χ

Μια παρόμοια χρήση της θεατρικότητας συναντάμε και στο ποίημα «Νέοι της Σιδώνος 400 π.Χ. Στο ποίημα αυτό πέντε αρωματισμένοι νέοι φέρνουν έναν ηθοποιό να τους διαβάσει επιγράμματα για να διασκεδάσουν. Η ανάγνωση όμως του επιγράμματος που χαρακτήριζε στον τάφο του Αισχύλου προκαλεί την αγανάκτηση ενός νέου, καθώς στο επίγραμμα αυτό που συντέθηκε από τον ίδιο τον Αισχύλο δε γίνεται καμία αναφορά στο ποιητικό του έργο. Για τον Αισχύλο το σημαντικότερο επίτευγμά του υπήρξε η συμμετοχή του στη μάχη του Μαραθώνα το 490 π.Χ. κατά την οποία οι Αθηναίοι νίκησαν τους Πέρσες. Ο νέος αγανακτεί με τον τραγικό ποιητή και σε μία γεμάτη ένταση αποστροφή προς αυτόν, απαιτεί το ποιητικό έργο να τίθεται πάντοτε πρώτο και όχι να παραμερίζεται προς χάριν των πολεμικών κατορθωμάτων. Σε αυτό το ποίημα τόσο η παρουσία του ηθοποιού που διαβάζει τα επιγράμματα, όσο και η γεμάτη στόμφο ομιλία του νέου αποτελούν ικανά στοιχεία θεατρικότητας, τα οποία προσφέρουν στο ποίημα έντονη παραστατικότητα. Ο βασικός προβληματισμός όμως είναι κατά πόσο η θεατρικότητα λειτουργεί ειρωνικά εις βάρος του νέου που τολμά να κρίνει τον Αισχύλο. Αν θεωρήσουμε ότι ο Καβάφης συμφωνεί με τις απόψεις του νεαρού τότε δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ειρωνική χρήση της θεατρικότητας, αν όμως θεωρήσουμε ότι ο ποιητής δε συμφωνεί μαζί του, τότε τα στοιχεία θεατρικότητας που σχετίζονται με το νέο, δηλαδή το ότι πετάγεται όρθιος κι αρχίζει να μιλά με ένταση, οι υπερβολικές φράσεις που χρησιμοποιεί - κηρύττω, απαιτώ – καθώς και το γεγονός ότι απευθύνει το λόγο στον Αισχύλο, που είχε ζήσει σχεδόν εννέα αιώνες πριν από το νέο, τότε όλα αυτά έχουν ως αποκλειστικό σκοπό να μειώσουν την αξία της άποψης του νέου.

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ

Στο ποίημα πάντως που η θεατρικότητα χρησιμοποιείται με ιδιαίτερα αριστοτεχνικό τρόπο από τον Καβάφη είναι το «Περιμένοντας τους Βαρβάρους», όπου από την πρώτη κιόλας στιχομυθία, που κλείνει με την προκλητική απάντηση, “είναι οι βάρβαροι να φτάσουν σήμερα”, ο ποιητής κερδίζει την προσοχή του αναγνώστη και φροντίζει στην πορεία με κάθε ανάλογη απάντηση αυτού του παράδοξου διαλόγου να αυξάνει την περιέργεια και το ενδιαφέρον μας. Ο κρυπτικός

αυτός διάλογος, με τη θεματική της έλευσης των Βαρβάρων, μας παραπέμπει άμεσα σε θεατρικούς διαλόγους και μας προδιαθέτει για μία κορύφωση. Κι ενώ με κάθε νέα απάντηση περιμένουμε κάποιο στοιχείο που θα μας αποκαλύψει το λόγο που οι κάτοικοι αυτής της πολιτείας περιμένουν με ανυπομονησία τον ερχομό των Βαρβάρων καταλήγουμε στην κορύφωση – διάψευση, που αφενός δε μας λύνει την απορία κι αφετέρου μας παρασύρει στην απογοήτευση των πολιτών που συνειδητοποίησαν ότι οι Βάρβαροι δεν υπάρχουν πια. Η αποκωδικοποίηση του ποιήματος δε γίνεται εύκολα και η αποκάλυψη ότι οι Βάρβαροι συμβολίζουν την επιστροφή σε μια απλούστερη μορφή κοινωνικής διαβίωσης, δεν έρχεται χωρίς τη βοήθεια του ίδιου του ποιητή που μας έχει δώσει την εξήγηση του ποιήματος σε ένα από τα σχόλια του. Παρά τη δυσκολία όμως που συναντάμε στην ερμηνεία του κεντρικού συμβόλου, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι σε αυτό το ποίημα η θεατρικότητα λειτουργεί με ιδιαίτερα αποτελεσματικό τρόπο, καθώς η διαλογική του μορφή κερδίζει την προσοχή μας από τους πρώτους κίολας στίχους και μας συνοδεύει σ' όλη την πορεία μέχρι την κορύφωση του διαλόγου και το καταληκτικό ειρωνικό σχόλιο του ποιητή που με την αρτιότητά του απέκτησε αποφθεγματική αξία.

2.1.6. Νύξεις... πολιτικής στα ποιήματα του Καβάφη

Ο Κωνσταντίνος Καβάφης δε χαρακτηρίστηκε άμεσα ως πολιτικός ποιητής και για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα επικρατούσε μία ιδιαίτερα «οκνηρή» αντίληψη, που τον ήθελε πολιτικά αδιάφορο. Ωστόσο κάποια χρόνια αργότερα, το 1955, ο Στρατής Τσίρκας (Γ. Π. Σαββίδης: Επιλογή κριτικών κειμένων: σ.σ. 249-268), Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2008) με την προσέγγισή του, στηριζόμενος και στη σχετική επεξεργασία του Σεφέρη για την πολιτική συνείδηση του Αλεξανδρινού ποιητή, ανατρέπει ολοκληρωτικά τη συγκεκριμένη πεποίθηση.

Αρχικά ως σημειωθεί ότι ένας γνήσιος ποιητής δεν έχει πολιτική συνείδηση ανάλογη με του απλού, μέσου ανθρώπου, διότι οι πολιτικές πεποιθήσεις του δημιουργού μετουσιώνονται σε αίσθηση και δεν είναι καθόλου εύπλαστες στα χέρια δημαγωγών, εξαιτίας της απουσίας χαλαρών αντιστάσεων. Αν αυτό δε συμβαίνει τότε το πολιτικό σχόλιο, μέσω του ποιητικού έργου, παραμένει ένα απλό στοιχείο για τη σύνθεση της βιογραφίας του και δεν αποκτά καμία ιδιαίτερη αναβάθμιση. Όσον αφορά τον Καβάφη, μολονότι ήταν δημόσιος υπάλληλος δε διαθέτουμε επαρκή στοιχεία για τη δημιουργία ενός σχεδίασματος, σχετικού με τα πολιτικά του φρονήματα. Κάποιοι βεβαιώνουν ότι ήταν Κωνσταντινικός, ωστόσο οι πληροφορίες που μας παραχωρούνται από την αλληλογραφία του με το φιλελεύθερο συνομιλητή του, Ε. Μ. Φόρστερ μας βεβαιώνουν ότι «ο Καβάφης ποτέ δε θα συνθέσει έναν ύμνο Βασιλικό ή Βενιζελικό», όπως και συνέβη. Εξάλλου όταν η τέχνη επιδέχεται «ταμπέλες» και υπηρετεί πολιτικού περιεχομένου συμφέροντα, χάνει την ουσία της και το βασικό λόγο ύπαρξης της δηλαδή την αφύπνιση της λαϊκής συνείδησης.

Ο ορισμός της πολιτικής την προσδιορίζει ως την τέχνη του εφικτού, κατά πόσο όμως αυτή η προσέγγιση ταιριάζει στην ιδιοσυγκρασία του ποιητή που έγραψε την «Ιθάκη»; Πιο αναλυτικά μια ιδιόμορφη προσωπικότητα όπως αυτή του Καβάφη δεν επιδέχεται ορισμούς και περιορισμούς, επομένως επιχειρεί να χειριστεί τα πολιτικά γεγονότα των χρόνων του με δικό του τρόπο. Ο ποιητής έζησε σε μια εποχή όχι λιγότερο πονηρή από τη δικιά μας, κατά τη διάρκεια της οποίας η διαμόρφωση πολιτικής άποψης, ανεξάρτητης και ανεπίδεκτης επιρροής από κομματικούς σχηματισμούς, αποτελούσε κατόρθωμα. Ο καταποντισμός της Μεγάλης Ιδέας άφησε το έθνος μας μετέωρο, με αποτέλεσμα πολλά μέτωπα να βρίσκονται ανοιχτά την ίδια

χρονική στιγμή. Επομένως ο ποιητής ζώντας σε μια εποχή ασταθούς πολιτικού κλίματος και έντονης διχογνωμίας, ξεπερνά τη λογική του λογιότατου και διακρίνει πρόσωπα και καταστάσεις.

Πιο συγκεκριμένα από το 1919 ως το 1933, ο Καβάφης δημοσιεύει συνολικά **69 ποιήματα, εκ των οποίων τουλάχιστον τα μισά μεταδίδουν την πολιτική του αίσθηση, αποδεικνύοντας την ύπαρξη ενός πολιτικοποιημένου καλλιτέχνη, αλλά καθόλου κομματικοποιημένου.** Αρχικά στο ποίημα του «**Εν Σπάρτη**», η ηρωίδα, η Κρατησίκλεια οφείλει να βάλει το καλό της πατρίδας της πάνω από το προσωπικό της όφελος, όπως ακριβώς συμβαίνει.

*Δεν ήξερεν ο βασιλεύς Κλεομένης, δεν τολμούσε-
δεν ήξερε έναν τέτοιον λόγον πώς να πει
προς τη μητέρα του: ότι απαιτούσεν ο Πτολεμαίος
για εγγύησιν της συμφωνίας των ν' απαοσταλει κι αυτή
εις Αίγυπτον και να φυλάττεται
λίαν ταπεινωτικόν, ανοίκειον πράγμα.
κι όλο ήρχονταν για να μιλήσει κι όλο δίσταζε
κι όλο άρχισε να λέγει κι όλο σταματούσε.*

*Μα η υπέροχη γυναίκα τον κατάλαβε
(είχεν ακούσει κιόλα κάτι διαδόσεις σχετικές)
και τον ενθάρρυνε να εξηγηθεί
και εγέλασε κι είπε βεβαίως πηαίνει.
και μάλιστα χαίρονταν που μπορούσε να 'ναι
στο γήρας της ωφέλιμη στην Σπάρτη ακόμη.*

Έτσι ο ποιητής αναδεικνύει εικόνες πολιτικού ήθους και ευθύνης, ενώ κατακρίνει εκείνες που αποδεικνύουν πολιτικό εκφυλισμό, όπως για παράδειγμα στο ποίημα «**Αλεξανδρινοί Βασιλείς**». Στο συγκεκριμένο ποίημα ο ποιητής μεταφέρει εικόνες πολιτικού ψεύδους και απάτης, όπου η Κλεοπάτρα χάνει την αίσθηση του μέτρου και καταχράζεται τις δυνατότητες που της παρέχει η εξουσία. Ο Καβάφης όμως στο ποίημα αυτό προχωρεί και πιο πέρα σχολιάζοντας τη στάση του λαού, αυτού που συμμετέχει στην όποια εκδήλωση του ηγέτη τους, γνωρίζοντας όμως βαθιά μέσα του ότι αυτή η στάση του είναι λανθασμένη.

*Μαζεύθηκαν οι Αλεξανδρινοί
να δουν της Κλεοπάτρας τα παιδιά,
τον Καισαρίωνα, και τα μικρά του αδέρφια*

*.....
κι οι Αλεξανδρινοί έτρεχαν πια στην εορτή,
κι ενθουσιάζονταν, κι επευφημούσαν
ελληνικά, κι αιγυπτιακά, και ποιοι εβραίικα,
γοητευμένοι με τ'ωραίο θέαμα
μ' όλο που βέβαια ήξευραν τι άξιζαν αυτά,
τι κούφια λόγια ήσανε αυτές η βασιλείες*

Το ίδιο συμβαίνει και στο ποίημα «**Ας φρόντιζαν**» (1930) ο Καβάφης μας παρουσιάζει με μοναδικό τρόπο μια εικόνα παρακμής και απαξίωσης της πολιτικής συνείδησης των ατόμων. Στο συγκεκριμένο ποίημα ένας πολίτης της Αντιόχειας, κατεστραμμένος οικονομικά, λόγω της πολυδάπανης ζωής που διήγε, αναφερόμενος στα τυπικά προσόντα που διαθέτει και στις επαγγελματικές γνώσεις που έχει φιλοδοξεί να υπηρετήσει την πατρίδα του τη Συρία και συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα, τα οποία βέβαια δε φημίζονται για την ηθική τους ή το έργο τους. Ωστόσο,

ενώ θα έπρεπε να τον απασχολεί το ποιόν των ανθρώπων που τον διοικούν, ο ίδιος με «ήσυχη τη συνείδησή του» και έχοντας μειωμένες τις ηθικές του αντιστάσεις, επιρρίπτει την ευθύνη της ανυπαρξίας ικανών προσώπων στο Θεό, κι όχι στα άτομα που συγκροτούν τις κοινωνίες. Ο τίτλος «Ας φρόντιζαν» δεικνύει ακριβώς την αδιαφορία και την ωφελμιστική αντίληψη που τον διακρίνει.

Αλλά, κατεστραμμένος άνθρωπος, τι φταίω εγώ.

Ζητώ ο ταλαίπωρος να μπαλωθώ.

*Ας φρόντιζαν οι κραταιοί θεοί
να δημιουργήσουν ένα τέταρτο καλό.*

Μετά χαράς θα πήγαινα μ' αυτόν.

Συνεπώς γίνεται αντιληπτό ότι ο Καβάφης αντλεί από την ιστορία συμπεριφορές, τις οποίες χρησιμοποιεί ως παραδείγματα είτε για να αποδώσει την ιδεατή μορφή πολιτικού ηγέτη, είτε για να σημειώσει τα δείγματα ηθικής κατάπτωσης, έτσι με αυτόν τον τρόπο αντιπαραβάλλει την ηθική με την ανηθικότητα και το πρέπον με το απρεπές.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο ποίημα «**Εν μεγάλη Ελληνική αποικία, 200 π. Χ.**» και πιο συγκεκριμένα στους παρακάτω στίχους:

« Παραιτηθείτε από την πρόσοδο αυτή,

κι από την άλληνα την συναφή,

κι από την Τρίτη τούτην: ως συνέπεια φυσική

είναι μεν ουσιώδεις, αλλά τι να γίνει;

σας δημιουργούν μια επιβλαβή ευθύνη.

Κι όσο στον έλεγχο τους προχωρούνε,

Βρίσκουν και βρίσκουν περιττά, και να παυθούν ζητούνε

Πράγματα που όμως δύσκολα τα καταργεί κανείς.

Κι όταν, με το καλό, τελειώσουνε την εργασία,

κι ορίσαντες και περικόψαντες το παν λεπτομερώς,

απέλθουν, παίρνοντας και την δικαία μισθοδοσία,

να δούμε τι απομένει πια, μετά

τόση δεινότητα χειρουργική.»

Ο Καβάφης, χρησιμοποιώντας ένα ιδιαίτερα σαρκαστικό ύφος, στηλιτεύει την παρέμβαση της Ελληνικής μητρόπολης, σημερινές μεγάλες δυνάμεις, στην αποικία με στόχο την οικονομική της αφαιμάξη. Αυτοί ακριβώς οι στίχοι αποδεικνύουν τη διαχρονικότητα της καβαφικής ποίησης, αφού ταιριάζουν απόλυτα στη σύγχρονη εποχή όπου μισθοί, συντάξεις και κατοχυρωμένα εργασιακά δικαιώματα περικόπτονται στο όνομα της λιτότητας και της οικονομικής ανάκαμψης της χώρας.

Συμπερασματικά η ποίηση είναι μέσο έκφρασης και άσκησης κριτικής σε πρόσωπα και καταστάσεις. Έτσι ακριβώς λειτουργεί και ο Καβάφης στα πολιτικά του ποιήματα, αφού αποσκοπεί στη δημιουργία θετικών κι αρνητικών συναισθημάτων ανάλογα με το περιεχόμενο.

2.1.7. Το σώμα στην καβαφική ποίηση

Ο Καβάφης στα ποιήματα του διατηρεί μια αμφίδρομη σχέση νεότητας-γηρατειών, ακμής-φθορά. Πιο συγκεκριμένα το ανθρώπινο σώμα παρουσιάζεται σε όλες τις εκφάνσεις του, αν και παρατηρείται ότι η παρουσία του νεανικού σώματος είναι συντριπτική, σε σχέση με αυτή του παρακμασμένου και του γερασμένου. Ο

Αλεξανδρινός ποιητής επιλέγει να εξυμνήσει την νεανική ομορφιά, περιορίζοντας τις εικόνες της σωματικής παρακμής στο συνολικό του έργο και ταυτόχρονα εμμένοντας σε αυτή της ιδεατής ανδρικής, νεανικής μορφής.

Αρχικά η λέξη «**σώμα**» εμφανίζεται κυρίως στα **ερωτικά ή ηδονικά ποιήματα** του Καβάφη και συχνά συνοδεύεται από επίθετα και μετοχές που προσδιορίζουν την ομορφιά ή τη φθορά του. Επομένως αποκτά ενδιαφέρον μια διαδικασία ανεύρεσης του χώρου και του χρόνου μέσα στον οποίο κινούνται τα πρόσωπα της ποίησης, επινοημένα ή υπαρκτά. Συνολικά το ανδρικό, ηδονικό σώμα αναφέρεται σε **87 καβαφικά ποιήματα**. Πιο αναλυτικά η λέξη «**σώμα**» αναφέρεται σε **38 ποιήματα**, η λέξη «**σάρκα**» σε **14**, ενώ γενικότερα η ομορφιά της μορφής και του σώματος σε 35. Στη συνέχεια παρατηρείται ότι οι νέοι που πρωταγωνιστούν στην καβαφική ποίηση έχουν ηλικία 20-30 χρόνων, με προτίμηση σε αυτούς των 22-23 χρόνων.

Δύο νέοι, 23 και 24 ετών

*...Τα έμμορφα πρόσωπά τους, τα εξάισια τους νιάτα,
Η αισθητική αγάπη που είχαν μεταξύ τους,
Δροσίσθηκαν, ζωντάνεψαν, τονώθηκαν...*

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η ποίηση του Καβάφη βρίθεται από χαρακτηρισμούς αρχικά του σώματος «*σώμα με μύρο γιασεμιού ευωδιασμένο*», «*σώμα εφηβικό*», «*σώμα ονειρεμένο*», στη συνέχεια της σάρκας «*εύρωστη*», «*σφιχτοδεμένη*», «*όλο καλλονή*», και τέλος της ομορφιάς «*υψηλός και τέλεια ωραίος έφηβος*», «*εξάισια μέλη*», «*εξάισιος νέος*». Ωστόσο οι αναφορές στο φθαρμένο, ηλικιωμένο σώμα είναι εντυπωσιακά λιγότερες, αφού παρουσιάζεται μόνο σε εννέα ποιήματα. Η φθορά του ανδρικού παρακμασμένου σώματος περιορίζεται σε πέντε μόνο ποιήματα «*ο θάνατος μεταβάλλει το σώμα σε σάρκα ποταπή*», η φθαρμένη σάρκα αναφέρεται μόνο σε ένα και τρεις φορές ο ποιητής επιλέγει να σημειώσει τη φθορά γενικότερα.

Ο Μιχάλης Πιερής κατηγοριοποιεί 66 ποιήματα του Καβάφη (Λόππα Ελένη:) τα οποία έχουν άμεση σχέση με το θέμα του μέσα-έξω και διακρίνονται **σε τρεις ομάδες**: στην πρώτη ανήκουν **τα ποιήματα του κλειστού χώρου**, όπως αυτός της κάμαρας «*πτωχική και πρόστυχη, κρυμμένη πάνω από την ύποπτη ταβέρνα, άδεια και μικρή*». Επίσης πρέπει να επισημανθεί ότι ο Καβάφης εξωραΐζει συχνά το περιβάλλον που στέγαζε τους ήρωες της ποίησής του (Ελένη Λόππα:). Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν **ποιήματα του εξωτερικού χώρου**, όπως δρόμος, θέατρα, στάδια, αγορά, ενώ στην **τρίτη κατηγορία τα ποιήματα παρουσιάζουν μια συνθετότερη σκηνοθεσία του χώρου** (εσωτερικού και εξωτερικού) «*και αισθητοποιήθηκες ολόκληρο για μένα*» γράφει ο ποιητής, εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό τη σπουδαιότητα των χώρων που έζησε. Επιπλέον οι γεωγραφικοί τόποι όπως η Αντιόχεια και η Αλεξάνδρεια τις περισσότερες φορές χάνουν την γεωγραφική τους σημασία και αποκτούν μια νέα έννοια ιστορική, καβαφική.

Όσον αφορά **το χρόνο** λειτουργεί ως περιθώριο προετοιμασίας για την πλήρη του ακμή και την ηδονή και συχνά του δίνει διαστάσεις μυθικές «*έτσι που έδειχνε φθασμένος στην πλήρη του αισθησιακή απόδοση*». Ο χρόνος μέσα στον οποίο δρουν τα καβαφικά σώματα αρκετές φορές δηλώνεται ρητά «*μια μέρα μελαγχολική του Σεπτεμβρίου*», «*ζωγραφισμένα μια μέρα του καλοκαιριού θερμή*». Επίσης ο ποιητής χρησιμοποιεί το χρόνο για να διαιωνίσει το νεκρό στα επιτύμβια «*ευρίωνος τάφος*», και τη μνήμη με τη βοήθεια των προβολών στο παρελθόν και στο μέλλον «*πιο έμορφος με φανερώνεται, τώρα που η ψυχή μου τον ανακαλεί απ' τον καιρό του πλοίου*». Συχνά ο χρόνος κινείται με απίστευτη ταχύτητα ώστε η ομορφιά και η

νεότητα να χάνεται «δώδεκα και μισή, πώς πέρασε η ώρα, δώδεκα και μισή, πώς πέρασαν τα χρόνια»

Στη συνέχεια τα **ενδύματα** (Ελένη Λόππα:) αποτελούν συνάρτηση του σώματος και υποδηλώνουν την κοινωνική τάξη και την οικονομική κατάσταση του προσώπου «*χρυσά φορέματα, ενδύματα ολοπόρφυρα*».

Τέλος θα λέγαμε ότι η **στάση του ποιητή σχετικά με τις ερωτικές προτιμήσεις των ηρώων του αλλά και του ίδιου δηλώνονται αντιθετικά** «*φανερό-κρυφό*», «*συνειδητό-ασυνείδητο*», «*απαγορευμένο-τίμιο*». Παρατηρούμε επίσης μια καταστολή του ερωτικού συναισθήματος αλλά και ταυτόχρονη έκφρασή του. Πιο συγκεκριμένα σε δεκαεπτά ποιήματα του Καβάφη, οι ηδονικοί νέοι έχουν εξιδανικευτεί. Ας σημειωθεί ότι ανάμεσα στις έντονες αντίθεσεις των καθαφικών ποιημάτων, η επικρατέστερη είναι αυτή του ηδονικού, μυθοποιημένου, νεανικού σώματος με αυτό της παρακμής και της φθοράς (Ελένη Λόππα:).

2.2 Η επιρροή του Ομήρου στο καθαφικό έργο.

Ο Καβάφης έγραψε πολλά ποιήματα εμπνευσμένα από τα Ομηρικά έπη κυρίως από το 1892 έως το 1911. Συνολικά τουλάχιστον εννέα ποιήματα του Καβάφη και ένα δοκίμιο είναι εμπνευσμένο από του Ομηρικούς μύθους. Από αυτά η Ιθάκη είναι το τελευταίο ομηρικό του ποίημα το οποίο κατατάσσεται στα μοντέρνα κλασσικά ποιήματα.

Η ποίησή του άλλαξε μέσω της πορείας της συγγραφής των ομηρικών επών. Στην αρχή έβαλε παλιές ιστορίες σε μοντέρνους στίχους. Σταδιακά το περίγραμμα των μύθων έγινε ασαφές και ο χειρισμός των ιστοριών πιο αφηρημένος.

Ποιήματα εμπνευσμένα από τον Όμηρο:

- Το νυχτερινό ταξίδι του Πριάμου.(1893)
- Δεύτερη Οδύσσεια.(1894)
- Το τέλος του Οδυσσέα.(1895)
- Τα άλογα του Αχιλλέα.(1897)
- Όταν ο φύλακας είδε το φώς.(1900)
- Τρώες.(1900)
- Διακοπή.(1901)
- Απιστία.(1904)
- Η κηδεία του Σαρπηδόνα.(1908)
- Ιθάκη.(1911)

Στο ποίημα «**Ιθάκη**» αντί να προσπαθήσει να τελειώσει την πρόταση που ο Όμηρος αποφάσισε να τελειώσει, ο Καβάφης ονόμασε τον ήρωα πριν το ταξίδι και συμβούλεψε για τους κινδύνους που απλώνονταν μπροστά του.

*Σα βγεις στον πηγαιμο για την Ιθάκη,
να εύχεσαι νά 'ναι μακρυσ ο δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.*

*Τους Αιστρυγόνας και τους Κύκλωπας,
τον θυμωμένο Ποσειδώνα μη φοβασαι,
τέτοια στον δρόμο σου ποτέ σου δεν θα βρεις,
αν μένει η σκέψις σου υψηλή, αν εκλεκτή
συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει.*

*Τους Αιστρυγόνας και τους Κύκλωπας,
τον άγριο Ποσειδώνα δεν θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς μες στην ψυχή σου,
αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου.*

*Να εύχεσαι νά ναι μακρύς ο δρόμος.
Πολλά τα καλοκαιρινά πρωινά να είναι
που με τί ευχαρίστηση, με τί χαρά
θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοειδωμένους.*

.....

*Σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας,
να μάθεις και να μάθεις από τους σπουδασμένους.
Πάντα στο νου σου να 'χεις την Ιθάκη.
Το φθάσιμον εκεί είν' ο προορισμός σου.*

*Αλλά μη βιάζεις το ταξίδι διόλου.
Καλλίτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει.
Και γέρος πια να αράξεις στο νησί,
πλούσιος με όσα κέρδισες στον δρόμο,
μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.*

*Η Ιθάκη σε έδωσε το ωραίο ταξίδι.
Χωρίς αυτόν δεν θά 'βγαινες στον δρόμο.
άλλα δεν έχει να σε δώσει πιά.*

*Κι αν πτωχική την βρεις, η Ιθάκη δεν σε γέλασε.
Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες οι Ιθάκες τι σημαίνουν.*

Ο Καβάφης ολοκλήρωσε την «Ιθάκη» το 1911, τη χρονιά που ισχυρίστηκε ότι ξαναβρήκε τον εαυτό του ως ποιητής. Μετά από αυτό εγκατέλειψε τους κλασικούς μύθους και στράφηκε στους λιγότερο ιστορικά θέματα από την Ελληνιστική, τη Ρωμαϊκή και τη Βυζαντινή εποχή ή σε καταστάσεις που ήξερε από τους δικούς του χρόνους.

Στα παλαιότερα ποιήματά του ο Καβάφης είναι εμπνευσμένος από την ομηρική εποχή και την προκλασική περίοδο της ιστορίας. Με αυτόν τον τρόπο χρησιμοποιεί πλάγιες τομές που μέσα στο σφρίγος αποκαλύπτουν την αδυναμία, μέσα στην ισορροπία, τον κίνδυνο της ανατροπής. Και όλα αυτά καθώς ξεπερνάει τα κλασικά χρόνια για να φτάσει στην ελληνική παρακμή. Τέτοιες κρίσιμες στιγμές αποτελούν και το ιδιαίτερο θέλημα του.

Στο ποίημα «*Τα άλογα του Αχιλλέα*» ο ποιητής αναφέρεται στα άλογα του Αχιλλέα και στο θρήνο τους, όταν σκοτώθηκε ο Πάτροκλος. Είναι χαρακτηριστικές οι κινήσεις των κεφαλιών τους, οι αντιδράσεις τους «*την γη χτυπούσαν με τα πόδια, και θρηνούσαν τον Πάτροκλο που ενοιώθανε άψυχο -αφανισμένο- μιά σάρκα τώρα ποταπή -το πνεύμα του χαμένο- ανυπεράσπιστο -χωρίς πνοή*». Είναι τόσο έντονος ο πόνος τους και η θλίψη τους που εγείρει την αντίδραση του Δία. Τα άλογα του Αχιλλέα θρηνούν στο ποίημα του Καβάφη, όπως και τα άλογα των Ακριτών στα αντίστοιχα δημοτικά τραγούδια.

Τα άλογα του Αχιλλέα

*Τον Πάτροκλο σαν είδαν σκοτωμένο,
που ήταν τόσο ανδρείος, και δυνατός, και νέος,
άρχισαν τ' άλογα να κλαίνε του Αχιλλέως·
η φύσις των η αθάνατη αγανακτούσε
για του θανάτου αυτό το έργον που θωρούσε.
Τίναζαν τα κεφάλια των και τες μακρυνές χαιίτες κουνούσαν,
την γη χτυπούσαν με τα πόδια, και θρηνούσαν
τον Πάτροκλο που ενοιώθανε άψυχο -αφανισμένο-
μιά σάρκα τώρα ποταπή -το πνεύμα του χαμένο-
ανυπεράσπιστο -χωρίς πνοή-
εις το μεγάλο τίποτε επιστραμένο απ' την ζωή.*

*Τα δάκρυα είδε ο Ζεύς των αθανάτων
αλόγων και λυπήθη. «Στου Πηλέως τον γάμο»
είπε «δεν έπρεπ' έτσι άσκεπτα να κάμω·
καλύτερα να μην σας δίναμε άλογά μου
δυστυχισμένα! Τι γυρεύατ' εκεί χάμου
στην άθλια ανθρωπότητα πούναι το παίγνιον της μοίρας.
Σεις που ουδέ ο θάνατος φυλάγει, ουδέ το γήρας
πρόσκαιρες συμφορές σας τυραννούν. Στα βάσανά των
σας έμπλεξαν οι άνθρωποι». -Όμως τα δάκρυά των
για του θανάτου την παντοτεινή
την συμφοράν εχύνανε τα δυό τα ζώα τα ευγενή.*

Στο ποίημά του «*Τρώες*» κάνει λόγο για την πόλη της Τροίας και τους κατοίκους της. Εδώ ο ποιητής μιλά σα να είναι ο Έκτορας, καθιστώντας τον ουσιαστικά ένα σύμβολο διαχρονικό. Στο ποίημα εύκολα ο αναγνώστης αναγνωρίζει σκηνές από τη ραψωδία Χ και συγκεκριμένα: α) την εκπλήρωση της «βουλής» του Δία και την αρχή του τέλους για τους Τρώες β) την αναμονή του Έκτορα έξω από τα τείχη της Τροίας για τη μονομαχία του με τον Αχιλλέα γ) τη φυγή, στην οποία τρέπεται και το τρέξιμο των δύο ηρώων γύρω από τα τείχη και τέλος δ) τους θρήνους του Πριάμου και της Εκάβης πριν το θάνατο του Αχιλλέα

Το ποίημα «*Το νυχτερινό ταξίδι του Πριάμου*» αναφέρεται στον Πρίαμο. Ακόμα, στο ποίημα του «*Το τέλος του Οδυσσέα*» αναφέρεται στον Οδυσσέα. Χαρακτηριστικό είναι το ποίημα που αναφέρεται στο θάνατο του Σαρπηδόνα, του γιου του Δία. Στο ποίημα διαφαίνεται το ενδιαφέρον του πατέρα Δία για το νεκρό γιο

του και του προσφέρει, όπως ένας οποιοσδήποτε θνητός, μέσω του Απόλλωνα, τις τιμές που αρμόζουν σε ένα γενναίο μαχητή. Χαρακτηριστική είναι η σκηνή που παρουσιάζει τον Ύπνο και το Θάνατο να μεταφέρουν το άψυχο σώμα του πολεμιστή στο πατρικό του σπίτι στην Λυκία, όπου πλέον οι στενοί συγγενείς το παραλαμβάνουν και του υψώνουν μνημείο, που θυμίζει στους επερχόμενους τη γενναιοψυχία του νεκρού

Η κηδεία του Σαρπηδόνα.

*Βαρύαν οδύνη έχει ο Ζεύς. Τον Σαρπηδόνα
εσκότωσεν ο Πάτροκλος· και τώρα ορμούν
ο Μενoitιάδης κ' οι Αχαιοί το σώμα
ν' αρπάζουνε και να το εξευτελίσουν.*

*Αλλά ο Ζεύς διόλου δεν στέργει αυτά.
Το αγαπημένο του παιδί - που το άφισε
και χάθηκεν· ο Νόμος ήταν έτσι -
τουλάχιστον θα το τιμήσει πεθαμένο.
Και στέλνει, ιδού, τον Φοίβο κάτω στην πεδιάδα
ερμηνευμένο πώς το σώμα να νοιασθεί.*

*Του ήρωος τον νεκρό μ' ευλάβεια και με λύπη
σηκώνει ο Φοίβος και τον πάει στον ποταμό.
Τον πλένει από τες σκόνες κι απ' τα αίματα·
κλείει τες φοβερές πληγές, μη αφίνοντας
κανένα ίχνος να φανεί· της αμβροσίας
τ' αρώματα χύνει επάνω του· και με λαμπρά
Ολύμπια φορέματα τον ντύνει.
Το δέρμα του ασπρίζει· και με μαργαριταρένιο
χτένι κτενίζει τα κατάμαυρα μαλλιά.
Τα ωραία μέλη σχηματίζει και πλαγιάζει.*

*Τώρα σαν νέος μοιάζει βασιλεύς αρματηλάτης -
στα εικοσιπέντε χρόνια του, στα εικοσιέξι -
αναπαυόμενος μετά που εκέρδισε,
μ' άρμα ολόχρυσο και ταχυτάτους ίππους,
σε ζακουστόν αγώνα το βραβείον.*

*Έτσι σαν που τελείωσεν ο Φοίβος
την εντολή του, κάλεσε τους δυο αδελφούς
τον Ύπνο και τον Θάνατο, προστάζοντάς τους
να παν το σώμα στην Λυκία, τον πλούσιο τόπο.*

*Και κατά εκεί τον πλούσιο τόπο, την Λυκία
τούτοι οδοιπόρησαν οι δυο αδελφοί
Ύπνος και Θάνατος, κι όταν πια έφθασαν
στην πόρτα του βασιλικού σπιτιού
παρέδωσαν το δοξασμένο σώμα,
και γύρισαν στες άλλες τους φροντίδες και δουλειές.*

*Κι ως τόλαβαν αυτού, στο σπίτι, αρχίνησε
με συνοδείες, και τιμές και θρήνους,
και μ' άφθονες σπονδές από ιερούς κρατήρας,
και μ' όλα τα πρεπά η θλιβερή ταφή·
κ' έπειτα έμπειροι απ' την πολιτείαν εργάται,
και φημισμένοι δουλευταί της πέτρας
ήλθανε κ' έκαμαν το μνήμα και την στήλη.*

2.3 Η θέση της Ελλάδας στην καβαφική ποίηση.

Ο Καβάφης είχε επηρεασθεί σε μεγάλο βαθμό από την ιστορία της Ελλάδας, γι' αυτό και την προβάλλει σε πολλά από τα ποιήματά του. Πάντα έβλεπε την Ελλάδα ενιαία, μεγάλη και γενναία σε ώρες δόξας αλλά και δυστυχίας. Ήταν ποιητής που άνηκε στον απόδημο ελληνισμό και προσπαθούσε να βρίσκει αιτίες για να θερμαίνει την πατριωτική του πίστη και τα ιδανικά του. Μετείχε πάντοτε στις εθνικές εκδηλώσεις της ελληνικής παροικίας και χαρακτηρίζονταν φανατικός εθνικόφρων.

Η Ελλάδα παρουσιάζεται στα ποιήματά του έκδηλη αλλά όχι αποκλειστική και κυρίως σε εποχές παρακμής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αναφορά της Σπάρτης στην περίοδο παρακμής της καθώς και τα βασίλεια του Μ. Αλεξάνδρου, προβάλλοντας έτσι την δύναμη του ελληνισμού. Αυτή τη στιγμή της Σπάρτης εμπνέεται ο Καβάφης επηρεασμένος και από ένα χωρίο του Πλούταρχου. Παρουσιάζει έτσι το φρόνημα της Σπαρτιάτισσας βασιλικής μητέρας Κρατησίκλειας. Το επεισόδιο αυτό τον ενέπνευσε και έγραψε δύο ποιήματα. Στο πρώτο δηλώνει τη χαρά της που μπορεί ακόμη και έτσι να υπηρετήσει την πατρίδα της. Το άλλο αναφέρεται στα λόγια του Πλούταρχου «*Άγε ω βασιλεϋ Λακεδαιμονίων*».

*Δεν καταδέχονταν η Κρατησίκλεια
ο κόσμος να την δει να κλαίει και να θρηνεί·
και μεγαλοπρεπής εβιάδιζε και σιωπηλή.
Τίποτε δεν απόδειχνε η ατάραχη μορφή της
απ' τον καϊμό και τα τυράννια της.
Μα όσο και νάναι μια στιγμή δεν βάσταζε·
και πριν στο άθλιο πλοίο μπει να πάει στην Αλεξάνδρεια,
πήρε τον υιό της στον ναό του Ποσειδώνος,
και μόνον σαν βρεθήκαν τον αγκάλιασε
και τον ασπάζονταν, «διαλογούνται», λέγει
ο Πλούταρχος, «και συντεταραγμένον».
Όμως ο δυνατός της χαρακτήρ επάσχισε·
και συνελθούσα η θαυμασία γυναίκα
είπε στον Κλεομένη «Άγε, ω βασιλεϋ
Λακεδαιμονίων, όπως, επάν έξω
γενώμεθα, μηδείς ίδη δακρύνοντας
ημάς μηδέ ανάξιόν τι της Σπάρτης
ποιούντας. Τούτο γαρ εφ' ημίν μόνον·
αι τύχαι δε, όπως αν ο δαίμων διδώ, πάρεισι.»*

Και μες στο πλοίο μπήκε, πηαίνοντας προς το «διδώ».

Σε αυτά τα ποιήματα ο Καβάφης βλέπει τον Έλληνα ένα σύμβολο ανθρώπου που δοκιμάζει της μοίρα του. Χαρακτηριστικά εδώ είναι η αρετή, η φρόνηση, το

ήθος, το θάρρος, η αυτοπεποίθηση και τέλος η αντίληψη του καθήκοντος. Γενικά η πίστη του Καβάφη στην Ελλάδα δεν υστερεί, αλλά προσπαθεί να αναδείξει την ιστορική ενότητα της μέσα από το έργο του. Έχει πίστη στο Γένος και εκφράζει τα συναισθήματα και τις εθνικές συγκινήσεις μέσα από τα ποιήματά του. Για παράδειγμα σ' αυτό το ποίημα φαίνεται πως ο Καβάφη παρουσιάζει μια σπουδαία εθνική στιγμή της υποταγής της Ελλάδας στους Ρωμαίους. Οι Έλληνες παρουσιάζονται ανδρείοι και με καθαρή συνείδηση για την πατρίδα τους. Τέλος, το ποίημα αυτό έχει άψογη επεξεργασία συνυφασμένη με λιτότητα, τη χρήση επιθέτων καθώς και την υψηλή και ισορροπημένη έκφρασή του. Η περίοδος συγγραφής του ποιήματος είναι το 1922, λίγο πριν τη Μικρασιατική καταστροφή οπότε ο ποιητής είναι επηρεασμένος σε μεγάλο βαθμό από την αγωνία της συμφοράς που θα επακολουθήσει και βασανίζει όλες τις ελληνικές ψυχές. Φαίνεται καθαρά η εθνική του συνείδηση και δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός του ως «φανατικός εθνικόφρων». Υμνούνται με λιτότητα και σεβασμό το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων, προβάλλοντας έτσι και έναν συγκρατημένο πόνο συνυφασμένο με υπερηφάνεια και άκαμπτη εθνική συνείδηση των Ελλήνων που αντιστάθηκαν το 146 πΧ στη Ρωμαϊκή κατάκτηση.

Εδώ είναι ανάγκη να αναφερθεί ότι ο πατριωτισμός του Καβάφη είναι κάπως ιδιόμορφος. Δεν τον συγκινεί τόσο η Ελλάδα ως κρατική οντότητα. . Ως Έλληνας της διασποράς βλέπει τα πράγματα πιο πλατιά, ενδιαφέρεται για τον ελληνισμό στην ευρύτερη του έννοια. Ο ίδιος είχε κάποτε δηλώσει: « Δεν είμαι Έλληνας, είμαι Ελληνικός Προσοχή, όχι Έλληνας, ούτε Ελληνίζων, αλλά Ελληνικός (Γ. Σεφέρης, Δοκιμές, Α' τόμος).

2.4. Ο «σχολικός Καβάφης»

Η παρουσία του Καβάφη στα ποιήματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι ικανοποιητική. Στην Γ' γυμνασίου ανθολογούνται τα ποιήματα: **Φωνές, Όσο μπορείς, Στα 200 π.Χ.,** στην Α' Λυκείου τα ποιήματα: **Περιμένοντας τους βαρβάρους, Ιθάκη, Σατραπεία, Απολείπειν ο θεός Αντώνιον, Αλεξανδρινοί βασιλείς, Ηγεμών εκ δυτικής Λιβύης, Νέοι της Σιδώνας** ενώ τα ποιήματα στην Γ' Λυκείου είναι λιγιστά και πιο συγκεκριμένα είναι τα εξής: **Ο Δαρειός, Μελαγχολία του Ιάσωνος, Καισαρίων.** Τα ποιήματα αυτά τα έχουμε κατατάξει σε 8 άξονες ανάλογα με το θέμα του καθενός.

1. Διάβρωση των πολιτικών ηθών. Συνειδητοποίηση του προβλήματος από τον λαό.

Στον άξονα αυτό κατατάξαμε τα ποιήματα: **Αλεξανδρινοί βασιλείς και Περιμένοντας τους βαρβάρους.**

Αλεξανδρινοί βασιλείς

Το ποίημα αυτό αναφέρεται στην στέψη των γιων της Κλεοπάτρας και στις αντιδράσεις των αλεξανδρινών στο θέαμα αυτό. Οι Αλεξανδρινοί γοητεύονται από την πολυτέλεια και την χλιδή των αυλικών παρόλο που

πιστεύουν ότι όλα αυτά δεν έχουν καμία απολύτως αξία. Ο σκοπός του Καβάφη είναι να καταδείξει ότι συγκεντρώσεις και διάφορες πολιτικές διακηρύξεις οι οποίες δεν έχουν κανένα περιεχόμενο: είναι μόνο «κούφια λόγια». Επίσης θέλει να δείξει ότι οι άνθρωποι λατρεύουν οτιδήποτε ωραίο ενώ γνωρίζουν ότι δεν έχουν

καμία αξία (και ίσως αυτό είναι που τους εντυπωσιάζει και τους παρασύρει). Τέλος ο Καβάφης ειρωνεύεται την ανυπαρξία των εξουσιών και της αξίας των τίτλων αλλά και την αντίθεση στην συμπεριφορά των αλεξανδρινών: ενώ ένιωθαν τι συνέβαινε, τελικά συμμετείχαν στην τελετή χειροκροτώντας και επευφημώντας.

Περιμένοντας τους βαρβάρους

Το ποίημα αυτό αναφέρεται στην παρακμή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και στο γεγονός ότι οι άνθρωποι

θεωρούν τους εαυτούς τους ανίκανους να την σώσουν και περιμένουν τους βαρβάρους να τους βοηθήσουν. Ο Καβάφης θέλει να τονίσει την δουλοπρέπεια των ανθρώπων που, ζώντας έντονα την παρακμή και τη φθορά, δεν κάνουν τίποτα για να την αναστείλουν παρά μόνο περιμένουν να κατακτηθούν. Αλλά όταν τελικά οι βάρβαροι δεν εμφανίζονται στα πρόσωπα όλων είναι ζωγραφισμένη η απογοήτευση, γιατί πίστευαν ότι ήταν η μόνη διέξοδος στα προβλήματά τους και τώρα χάθηκε η ευκαιρία τους να σωθούν.

2. Δυσπιστία των νέων για την δράση των μεγαλυτέρων-«Χάσμα γενεών»

Το ποίημα που αναφέρεται σε αυτό το θέμα είναι: **Νέοι της Σιδώνας 400 π.Χ.**

Νέοι της Σιδώνας 400 π.Χ.

Το ποίημα αυτό αναφέρεται στην διασκέδαση των νέων στα αρχαία χρόνια. Οι νέοι του ποιήματος διασκεδάζουν ακούγοντας ποιήματα και μάλιστα ελασσόνων ποιητών. Η μύησή τους στην τέχνη φαίνεται επιφανειακή, καθώς την χρησιμοποιούν ως ψυχαγωγία και όχι ως βαθύτερη πνευματική επαφή που καλλιεργεί το νου και ηθικοποιεί την ψυχή. Ο ποιητής καταδικάζει αυτή την αντιμετώπιση της τέχνης και ζητά την

πραγματική αξία της στα μάτια των ανθρώπων. Τέλος, το πρόβλημα που θέτει το ποίημα είναι η αμφισβήτηση της δράσης των μεγαλυτέρων από τους νεότερους που πρόκειται για ένα διαχρονικό πρόβλημα, καθώς οι νέοι και στις μέρες μας δυσπιστούν για την δράση των μεγαλυτέρων τους.

3. Ψύχραιμη αντιμετώπιση και αυτοέλεγχος κάθε γυρίσματος της τύχης και αντιξοότητας

Σε αυτό τον άξονα έχουμε ένα ποίημα του Καβάφη το **Απολείπει ο θεός Αντώνιον.**

Απολείπει ο θεός Αντώνιον

Το ποίημα αυτό αναφέρεται στην ήττα του Αντωνίου από τον αντίπαλό του

Οκτάβιο. Ο ποιητής παροτρύνει τον Οκτάβιο να μην θρηνήσει για την ήττα του και να ακούσει με συγκίνηση και όχι με παρακάλια τους ήχους του θιάσου που ακούγονται την νύχτα που ο Αντώνιος χάνει. Πρέπει να αντιμετωπίσει τα πράγματα με ψυχραιμία και να μην νομίσει ότι όλα

αυτά που γίνονται είναι όνειρο απατηλό. Βασικό χαρακτηριστικό του ποιήματος είναι ο αυτοέλεγχος κάθε αντιξοότητας. Ο άνθρωπος πρέπει να είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει με θάρρος την ήττα του και να αποδέχεται το τέλος της ευτυχίας του με αξιοπρέπεια και ηρωισμό.

4.Σκοποθέσια

Τα ποιήματα που βρέθηκαν σε αυτόν το άξονα είναι: **Ιθάκη, 200 π.Χ. , Περιμένοντας τους βαρβάρους.**

Ιθάκη

Ο Καβάφης στο ποίημα αυτό αναφέρεται στην Ιθάκη και στις περιπέτειες του ταξιδιώτη μέχρι να φτάσει στον προορισμό του. Η Ιθάκη συμβολίζει τον σκοπό που έχει ο άνθρωπος στη ζωή του. Ο Καβάφης τονίζει ότι δεν έχει τόσο σημασία ο σκοπός και η επίτευξή του αλλά οι εμπειρίες και η πείρα που αποκομίζει κάθε άνθρωπος στη ζωή του και στην προσπάθειά του να πετύχει τον στόχο του. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Ιθάκη δεν έχει αξία. Αντίθετα αυτή πρέπει να έχει στον νου του ο ταξιδιώτης γιατί διαφορετικά δεν θα πετύχει ποτέ τον σκοπό του

200 π.Χ.

Από το ποίημα αυτό καταλαβαίνει κανείς την σχέση του ποιητή με την ιστορία. Αναφέρεται στις νίκες του Μ. Αλεξάνδρου και στα επιτεύγματα της πανελλήνιας εκστρατείας που ήταν από τα πιο σημαντικά γεγονότα αφού ολοκληρωτικά εξόντωσαν τον στρατό των εχθρών. Παρ' όλα αυτά αντιμετωπίζει αρνητικά την στάση των Λακεδαιμονίων οι οποίοι δεν συμμετείχαν στην εκστρατεία γι' αυτό αναφέρεται σε αυτούς με ειρωνικό ύφος.

5.Προσδιορισμός της ζωής του ανθρώπου με βάση τις πράξεις του: Η αξιοπρεπής διαβίωση.

Τα ποιήματα που αναφέρονται σε αυτόν το άξονα είναι: **Όσο μπορείς, Σατραπεία.**

Όσο μπορείς

Στο ποίημα αυτό ο Καβάφης αναφέρεται με συμβουλευτικό τρόπο κυρίως στον εαυτό του πέρα από κάθε αναγνώστη του ποιήματος και τον

παροτρύνει να διασφαλίσει όσο μπορεί την ζωή του προφυλάσσοντας την ξεχωριστή του προσωπικότητα από την απειλή της ομοιομορφίας. Κάνει αναφορά στο επίπονο αγώνα που είναι

υποχρεωμένος να δώσει ο άνθρωπος ανάλογα με τις δυνάμεις του. Με τα δικά του εφόδια οφείλει να προστατευθεί από τα εξωτερικά ερεθίσματα που τον πλημμυρίζουν, να

θέσει πρωταρχικούς στόχους, να αντιδράσει στις κακές συναναστροφές που παροδικά είναι ευχάριστες αλλά γρήγορα εξαντλούνται.

Σατραπεία

Το ποίημα Σατραπεία αναφέρεται στην γνώμη του ποιητή να είσαι γεννημένος για ωραία και μεγάλα έργα κι όμως να σε αποθαρρύνει η άδικη τύχη σου 'και να σε εμποδίζουν μηδαμινές αιτίες. Το βαθύτερο νόημα είναι όμως πως υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι εγκατέλειψαν την προσπάθειά τους να

πραγματοποιήσουν τις φιλοδοξίες τους και στράφηκαν σε τομείς πιο προσιτούς που θα τους εξασφάλιζαν πιο εύκολα τον υλικό πλούτο. Απέκτησαν ότι ήθελαν παρ' όλα αυτά όμως στη ζωή τους πλανάται η αίσθηση του απραγματοποίητου.

6. Το «φαίνεσθαι» και το «είναι» στον καβαφικό άνθρωπο. Η απομυθοποίηση των εντυπώσεων.

Στον άξονα αυτό εντοπίσαμε το ποίημα **Ηγεμών εκ δυτικής Λιβύης**.

Ηγεμών εκ δυτικής Λιβύης

Ο Καβάφης στο ποίημα αυτό τονίζει ότι σε κάθε τομέα της ζωής πίσω από τη λαμπρή επιφάνεια, τα μεγάλα σχήματα κρύβονται άνθρωποι εντελώς ασήμαντοι και ανάξιοι, οι οποίοι προσπαθούν να αφήσουν καλές εντυπώσεις υποδυόμενοι έναν ρόλο. Όμως ο ρόλος που υποδύονται στην

προσπάθεια τους να μην γίνουν αντιληπτοί τους καταπιέζει, τους φορτώνει με άγχος και αγωνία και τους καθιστά αδύναμους να επικοινωνήσουν με το περιβάλλον τους και τελικά οδηγούνται στην μοναξιά και στην πλήξη.

7. Το θέμα της μνήμης του θανάτου.

Στον άξονα αυτό βρήκαμε ένα ποίημα: **Φωνές**.

Φωνές

Στο ποίημα αυτό ο Καβάφης ανακαλεί μνήμες, συνήθως από ευχάριστες στιγμές με τα αγαπημένα του πρόσωπα τα οποία απομακρύνονται διαρκώς και επιστρέφουν στην μνήμη ως ήχοι. Με αυτόν τον τρόπο ο ποιητής ταυτίζει την θύμηση με τον ήχο δημιουργώντας έτσι ψυχική ηρεμία.

8. Ο ρόλος της τέχνης της ποίησης

Τέλος στον άξονα αυτό βρέθηκαν τα ποιήματα: **Καισαρίων, Δαρείος, Μελαγχολία του Ιάσονος Κλεάνδρου ποιητή εν Κομμαγηής 595 μ.Χ.**

Καισαρίων

Στο ποίημα αυτό ο Καβάφης διαβάζοντας την συλλογή των επιγραφών της βασιλικής οικογένειας των Πτολεμαίων διαπιστώνει πως η ιστορία έχει περιφρονήσει τον νεαρό βασιλιά προσφέροντάς του τίτλους και τιμές χωρίς αντίκρισμα. Του ποιητή του κεντρίζει το ενδιαφέρον μια μικρή μνεία για τον Καισαρίωνα κάτι που αποτέλεσε την αφορμή για να πλάσει την μορφή του ποιητικά με αποτέλεσμα να μην ξεχαστεί.

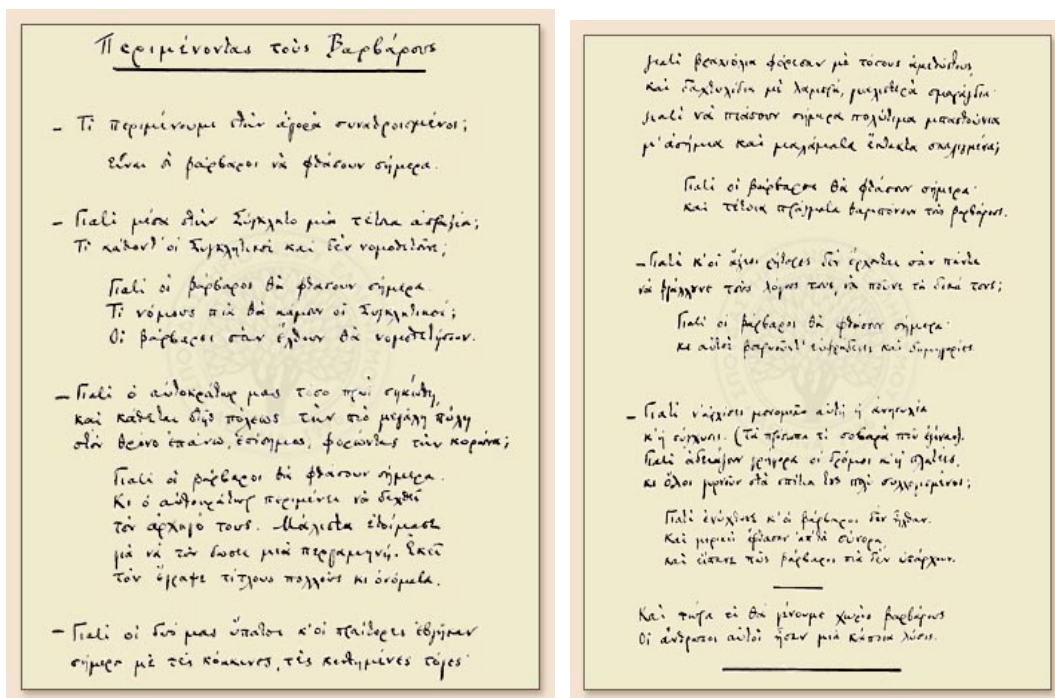
Δαρείος

Ο Καβάφης σε αυτό το ποίημα δεν είχε σκοπό να απεικονίσει τον βασιλιά Δαρείο. Κάνει γνωστό τον άγνωστο ποιητή Φερνάζη ο οποίος προσπαθεί να συνθέσει ποιητικά την μορφή του Δαρείου. Ένα γεγονός όμως τον αναγκάζει να διακόψει την ποίησή του ο πόλεμος. Η αγάπη του για την ποιητική τέχνη είναι τόσο μεγάλη που αποφασίζει να συνεχίσει το έργο του βλέποντας πως η ποίηση είναι πιο ισχυρή από την αλαζονική συμπεριφορά των ανθρώπων.

Μελαγχολία του Ιάσονος Κλεάνδρου ποιητή εν Κομμαγηής 595 μ.Χ.

Στο ποίημα αυτό ο αναφέρεται η σημασία της τέχνης η οποία είναι καταφύγιο για τον ποιητή. Η τέχνη της ποίησης ήταν ο σκοπός του ποιητή, πρόσφερε σε αυτήν αμέτρητες ώρες μοναξιάς κατά τις οποίες προσπαθούσε να αποδώσει όσο καλύτερα μπορούσε την ουσία της και τώρα ήρθε η ώρα να του το ανταποδώσει. Επικαλείται την βοήθειά της, την έχει ανάγκη να ξεχάσει τα γηρατειά. Η τέχνη μπορεί να μείνει αλώβητη με το πέρασμα του χρόνου. Αφού λοιπόν η ποίηση έχει γιατρέψει κατά καιρούς τις πληγές της ψυχής, ο ποιητής ζητά την συνδρομή της για να γιατρέψει την φθορά του χρόνου.

2.5. Παρουσίαση χειρόγραφων έργων του Καβάφης

Κερί

Τοῦ μέλλοντος ἢ μέγας διακοπὴ ἐπιφέρει μοῦ
σὰ μὴ σιγῆ κεράκια ἀναμένα -
Χειρὰ, φεῖδα, καὶ ψυχρὰ κεράκια.

Ἡ παρεμνεύς μίση πῶς μένου,
μὴ θυβέση θερμὴ κερίον σβυρῶνται
τὰ πῶς κοῦθι βρῖζου κικάνιον ἀκούρη,
κεῖα κερία, χυρῶνα, καὶ κερὰ.

Δὲν θέλω νὰ τὰ βρῶμαι μὲ λυαὶ ἢ μεφῆ σου,
καὶ μὲ λυαὶ τὸ πρῶτο φῶς τῶν νὰ θυμῶμαι.
Ἐπειὶ κούθην τ' ἀναρῶ μοῦ κερία.

Δὲν θέλω νὰ μύσσω νὰ μὴ δῶ καὶ φεῖζο
εἰ κέρωκα πῶς ἢ σκεπτικὴ θερμὴ μακράναι,
εἰ κέρωκα πῶς τὰ σβυρῶτα κερία πηδῶνται.

Θερμοπίχες

Τιμὴν σ' ἐκείνους ὅπου εἶναι ζωὴ τῶν
ᾧσιαν καὶ φυχῶν θερμοπίχες.
Ποτὲ εἰς τὸ χεῖρ μὴ κινῶντες
εἰκασι κ' ἴσται σ' ὅχι τῶν τῆς πράξου,
ἀλλὰ μὲ χύση πῶς κίχου κ' εὐσπλαχνία.
μενῶσι σ' ἴσται εἰσται σ' ἴσται, κ' ὅταν
εἰσται πῶς, πῶς εἰς μὴ κ' ἴσται μενῶσι.
πῶς εὐσπλαχνῶντες ὅσοι μενῶντες
πάντοτε τῶν ἀχθῶν εὐσπλαχνῶντες,
πῶς χεῖρ μῶς μὴ τῶν εὐσπλαχνῶντες.

Καὶ περιστάσει τιμὴ τῶν ἀρετῶν
ὅταν προχῶνται (καὶ πῶς προχῶνται)
πῶς ὁ Ἐφιάλτης θὰ φανῆ ὁδὸς τῶν.
κ' οἱ κ' ἴσται εἰς τῶν θὰ διεβῶνται

Τείχη

Χεῖρ περιστάσει, χεῖρ χύση, χεῖρ αἰδῶ
μερῶν κ' ὅχι τῶν μερῶν μου ὅταν τείχη.

Καὶ κάθομαι καὶ ἀπεχθῶμαι τῶν εἰδῶ.
Ἄλλο δὲν σκέπτομαι: τὸν νοῦν μου τῶν εἰδῶ ἢ τῶν.

Διὸς ἀρετῶν πῶς εἰς νὰ κερῶ τῶν.
Ἄ ὅταν εἰδῶ τὰ τείχη πῶς νὰ μὴν προχῶ.

Ἄλλο δὲν ἀκούω ποτὲ κέρω κ' ἴσται ἢ ἴσται.
Ἄνευκτῶντες ρ' ἴσται ἀπὸ τὰ κέρω εἰς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΑΒΑΦΗΣ: ΕΝΑ ΟΡΟΣΗΜΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

3.1. Απήχηση του Καβαφικού έργου στον ελλαδικό χώρο

Ο Καβάφης θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους Έλληνες ποιητές. Έχει θαμασθεί και εκτιμηθεί και στην Ελλάδα, αν και αρχικά άργησε να καθιερωθεί η ποίησή του, γιατί αυτή έχοντας την εντελώς προσωπική έκφρασή του, δεν άρεσε και οι περισσότεροι τήρησαν επιφυλακτική στάση ή και την απέρριψαν.

Ο Καβάφης βέβαια θαυμάστηκε και από ένα στενό κύκλο λόγιων της Αλεξάνδρειας και πολύ λιγότερο της Αθήνας, όμως στον Ελλαδικό χώρο όπου εξακολουθεί να κυριαρχεί ο Κωστής Παλαμάς η μέχρι τότε λογοτεχνική παράδοση που επικρατούσε τον αμφισβητούσε έντονα γιατί το γλωσσικό του ύφος δε συμβάδιζε με την ποίηση που καλλιεργούνταν εκείνη την εποχή στον Ελλαδικό χώρο. Έχει βέβαια αρκετούς θαυμαστές ανάμεσα στους λογοτέχνες, όπως το Μ. Μαλακάση, τον Τ. Άγρα, τον Ι. Γρυπάρη. Με τον καιρό το έργο του θα το γνωρίσουν και θα το εκτιμήσουν κι άλλοι, όπως ο Αγγ. Σικελιανός, ο Ν. Καζαντζάκης, ο οποίος περνώντας από την Αίγυπτο το 1927 επισκέπτεται τον Καβάφη και γράφει αργότερα γι αυτόν: « Να ένας άνθρωπος μπροστά μου, άρτιος που τελεί τον άθλο της τέχνης με υπερηφάνεια και σιωπή, αρχηγός, ερημίτης κι υποτάσσει την περιέργεια, τη φιλοδοξία και τη φιληδονία, στον αυστηρό ρυθμό μιας επικούρειας ασκητικής.

Ο Παλαμάς δεν εκτιμά ιδιαίτερα την ποίηση του Καβάφη. Με τον καιρό δημιουργείται μια αντιπαλότητα ανάμεσα στους δύο ποιητές. Τον Ιούνιο –Ιούλιο του 1924 ο Παλαμάς γράφει πέντε άρθρα στον « Ελεύθερο λόγο» με τον τίτλο « Libido» . Σε αυτά εκφράζεται η αντιπάθειά του για τον ηδονιστικό χαρακτήρα της καβαφικής ποίησης, βρίσκοντας έμμεσα και κάποια θετικά στοιχεία. Πιο σαφή άποψη θα εκφράσει δύο χρόνια αργότερα σε συνέντευξη προς το Λ. Χριστοφίδη που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό « Οθόνη» της Αλεξάνδρειας (Οκτ 1916) « Πιστεύω να μην του λείπει σοφία.. Μα για ποιητής;... Δεν ξέρω, ίσως να κάμνω λάθος... Μάλλον για ρεπορτάζ μοιάζουν τα γραφτά του, λες και φροντίζει να μας δώσει ρεπορτάζ από τους αιώνες!...Μα ας είμαστε δίκαιοι. Είναι μερικά από τα σημειωμάτα του αυτά που παν να μοιάσουν στίσσα ιδεών, που πρόκειται να γίνουν καλά τραγούδια. Μα που ο εργάτης των τ' αφήνει μόνο σε σχέδιο». Από την άλλη ο Καβάφης ομολογεί πως εκείνο που δεν ανέχεται στη Νέα Αθηναϊκή Σχολή είναι ο άκρατος λυρισμός της. Σε συνεντευξή του στον « Ταχυδρόμο» τον Απρίλη του 1924 ο Καβάφης γράφει: « Ο κ Παλαμάς, φίλε, είναι μεγάλος λυρικός ποιητής, μα του Καβάφη δεν του αρέσει η λυρική ποίησις... Ο Παλαμάς έχει πολλές εξάρσεις».

Χαρακτηριστική για την οξύτητά της είναι και η άποψη του Ψυχάρη που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό « Κριτική και Τέχνη» (Δεκ 1924) « Ο κ Καβάφης, στο μεγάλο τον αγώνα το γλωσσικό,άξιος διάδοχος, σωστό μαθητούδι του Σουρή, κατάλαβε περίφημα πως δεν είναι ανάγκη να ιδρώνει ολοένα τα'αυτί μας, πως χρειάζεται κάπου κάπου λίγο γλέντι. Κ έτσι έγινε πάλι εύκολα ο κ Καβάφης ο Καραγκιόζης της Δημοτικής». Μια πραγματικά πολύ σκληρή κριτική με επίκεντρο και πάλι την ιδιότυπη γλώσσα του Καβάφη.

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος είναι αυτός που τελικά επικροτεί το έργο του Αλεξανδρινού ποιητή για πρώτη φορά το 1903 με το άρθρο του «Ένας ποιητής»στο περιοδικό Παναθήναια κάτι το οποίο είχε ως αποτέλεσμα η φήμη του καθιερωθεί στην Ελλάδα από το 1920 μέχρι και σήμερα. Οι περισσότερες παρατηρήσεις του Ξενόπουλου για τον Καβάφη είναι καιρίες και φανερώνουν άνθρωπο με εξασκημένο αισθητήριο σε θέματα τέχνης. Εκφράστηκε με επαινετικά σχόλια για το ποίημα « Τα τείχη», το οποίο αποστήθισε αμέσως, ενώ αναφέρει ότι γνωρίζει μόνο 12 με 15

ποιήματα του Αλεξανδρινού ποιητή. Το ωραίο άρθρο του Ξενόπουλου έκανε εντύπωση και κίνησε την προσοχή των Αθηναίων για τον Καβάφη.

Σιγά –σιγά δημιουργούνται και στην Αθήνα οπαδοί της καβαφικής ποίησης. Έτσι οι «οπαδοί του Καβαφισμού» στην Αθήνα με πρωτοβουλία του Μ. Βαϊάνου, ο οποίος με αγάπη προσπαθούσε να διαδώσει το έργο του Καβάφη υπογράφουν «Διαμαρτυρία Διανοουμένων» που δημοσιεύεται σε δυο –τρεις εφημερίδες της Αθήνας και στο « Σινεμά» της Αλεξάνδρειας, ενώ ο Ναπολέων Λαπαθιώτης απατώντας σε επικριτικό άρθρο του Ταγκόπουλου για τον Καβάφη γράφει στην εφημερίδα « Έθνος» « *Ο Καβάφης θα μείνει ένας λαμπρότατος σταθμός της πολύ πτωχής ποιήσεώς μας... Οι μέτριοι θα ναυαγούν αιωνίως απέναντί του*».

Κλείνοντας την αναφορά στην απήχηση που είχε η καβαφική ποίηση στην Ελλάδα, τέλη του 19^{ου} –αρχές 20^{ου} αι θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η καβαφική ποίηση είχε αντιπάλους και οπαδούς τόσο στην Αθήνα όσο και στην Αλεξάνδρεια. Ιδιαίτερη υπήρξε η αντιπαλότητα ανάμεσα στις δύο πόλεις. Για την κατάσταση αυτή ένα σημαντικό μέρος ευθύνης είχαν οι οπαδοί του Καβάφη που ξεκίνησαν με υπερβολική ορμή και μαχητικότητα να επιβάλλουν τη φήμη του στην πρωτεύουσα. Έτσι από το 1924 το περιοδικό του Μ Βαϊάνου « Νέα Τέχνη» που εκδίδεται στην Αθήνα έχει ως στόχο την προβολή του ποιητή στο αθηναϊκό κοινό, ενώ το 1926 εκδίδεται στην Αλεξάνδρεια το περιοδικό « Αλεξανδρινή Τέχνη» της Ρίτας Σεγκοπούλου, οργάνου στήριξης του ποιητή και πιθανότατα χρηματοδοτούμενου από τον ίδιο.

Επίσης υπάρχουν και άλλοι Έλληνες λογοτέχνες που εκφράστηκαν θετικά για το ποιητικό έργο του Καβάφη, όπως ο Τσίρκας, ο Σαββίδης, ο Βάρναλης και άλλοι Έλληνες συγγραφείς και που έγινε λόγος στο α΄ μέρος της παρούσας ερευνητικής εργασίας.

3.2. Απήχηση της καβαφικής ποίησης στο εξωτερικό

Η απήχηση της καβαφικής ποίησης στο εξωτερικό είναι τεράστια, γεγονός το οποίο αποδεικνύει την ακτινοβολία του ως ποιητή. Χρόνια τώρα η ποίηση του Καβάφη ξεπέρασε τα Ελληνικά όρια και έγινε ποίηση Ευρωπαϊκή. Η ένταξη αυτή της Καβαφικής ποίησης αποτελεί ίσως την ισχυρότερη απόδειξη της ποιητικής ιδιοφυίας του μεγάλου Αλεξανδρινού ο οποίος είναι ο πρώτος Έλληνας ποιητής με τόση μεγάλη απήχηση στο εξωτερικό σχεδόν σε όλες τις γλώσσες. Ο Καβάφης ανέκαθεν μεταφράζονταν από λογοτέχνες κύρους και ιδιαίτερα από ξένους συγγραφείς και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το έργο του είναι διαδεδομένο σχεδόν σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες. Μετά το θάνατό του, ο Καβάφης έγινε αντικείμενο μακρόχρονης μελέτης από ποιητές και μελετητές του έργου του σε όλο τον κόσμο. Τα ποιήματά του εκδόθηκαν και εκδίδονται σε συλλογές, ενώ πρόκειται και για τον πιο πολυμεταφρασμένο Νεοέλληνα λογοτέχνη. Ποιήματά του έχουν μεταφραστεί στα γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά, ιταλικά, ισπανικά, ολλανδέζικα, αραβικά, γιαπωνέζικα, αρμένικα, ινδικά, σλαβικές γλώσσες και σε πάρα πολλές άλλες γλώσσες.

Ο Καβάφης έχει φτάσει σήμερα περισσότερο από κάθε άλλο ποιητή σε δόξα σε όλο τον κόσμο αλλά κυρίως στην Ευρώπη, κάτι το οποίο δικαιολογεί την ονομασία του σε Ευρωπαίο ποιητή και αυτό γιατί δεν παρουσιάζει στα έργα του στοιχεία της λαογραφίας των Ελλήνων. Ο Καβάφης έχει την τάση να χρησιμοποιεί στα ποιήματά του στοιχεία που αγγίζουν την αισθητική του

αναγνώστη, γεγονός που εξηγεί την γοητεία που ασκεί στο σημερινό αναγνωστικό κοινό της Δυτικής Ευρώπης και θεωρείται από πολλούς ξένους ο μεγαλύτερος ποιητής του κόσμου. Η άρνησή του να υποταχτεί στον λυρισμό της εποχής του και η αίσθηση του μέτρου που τον χαρακτήριζε είναι στοιχεία τα οποία προσελκύουν όχι μόνο τους ξένους αναγνώστες που τον δέχτηκαν αμέσως, αλλά και το απαιτητικό σύγχρονο Ελληνικό κοινό. Ο αισθητικός αυτός θησαυρός βασισμένος σε στοιχεία της δυτικής παράδοσης εξασφαλίζει το παγκόσμιο όνομα του ποιητή.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω πολύ νωρίτερα από τους Έλληνες απέκτησε φήμη και έγινε γνωστός στο Εξωτερικό και αυτός είναι ο λόγος που πολλοί ξένοι λογοτέχνες που έχουν επηρεαστεί στο έργο τους από αυτόν και το έργο του. Πιο συγκεκριμένα:

✓ Από το 1918 επισκέπτονταν τον ποιητή στο σπίτι του στην Αλεξάνδρεια ο ελληνοϊταλικής καταγωγής δημοσιογράφος Αθανάσιος Κατράρος που μετάφρασε πρώτος ποιήματά του στα ιταλικά και έκανε προσπάθειες να τον γνωρίσει στους Ιταλούς

✓ Ο Ιταλός ποιητής Ungaretti (1888-1970) και ο F.T Marinetti (1876-1944) γνωρίζουν τον Καβάφη και το ποιητικό του έργο και διατηρούν στενό σύνδεσμο μαζί του.

✓ Το 1970 η Gina Lorando, η Lucia Marcheselli και η Anna Gentilini συνέταξαν το καβαφικό λεξικό.

✓ Ακόμη ο Ολλανδός Blanken και ο Ιταλός Filippo Maria Pontani εστίασαν την προσοχή τους στο έργο του Καβάφη και καθένας τους έκανε γνωστό το έργο του Καβάφη στη χώρα του.

✓ Στην Ιταλία ακόμα η Renata Lavagnini μελέτησε τα ποιήματα του Καβάφη σε βάθος, ενώ

✓ η Diana Haas η οποία μελέτησε ένα συγκεκριμένο θέμα από τα ποιήματα του Καβάφη, δηλαδή την εμφάνιση θρησκευτικών στοιχείων στα ποιήματά του.

Σήμερα η κοινή γνώμη έχει παραδεχθεί την απόλυτη υπεροχή του Καβάφη τόσο στον Ελλαδικό χώρο όσο και στο εξωτερικό. Αυτό αναδεικνύεται απόλυτα από το γεγονός ότι το πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν στην Αμερική πριν από 30 χρόνια επέλεξε να διδάξει Καβάφη και μέσα από αυτήν την επιλογή φαίνεται καθαρά ότι ο Καβάφης έχει ξεχωριστή θέση στο παγκόσμιο πάνθεον των ποιητών. Οι φοιτητές και γενικά οι κάτοικοι αυτής της πολιτείας, που έχουν ενσωματώσει κατά κάποιον τρόπο την ελληνική παράδοση, καλούνται να γνωρίσουν ένα Καβάφη, ο οποίος είναι διαχρονικός, πολυπολιτισμικός και ξεπερνάει τα σύνορα της Ελλάδας.

Πέρα όμως από την απήχησή του στους ξένους λογοτέχνες και κοινό επηρέασε γενικότερα και καλλιτέχνες που έχουν διακριθεί ο καθένας στον τομέα του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα 13 σκίτσα του Βρετανού David Hockney που δημιούργησε τα συγκεκριμένα σκίτσα επηρεασμένος από το ποίημα του Αλεξανδρινού ποιητή «**Κρυμμένα**» που έχει ως θέμα την αναπόληση των ομοφυλοφιλικών περιπετειών του στα μαγαζιά και στα μπαρ της κακόφημης συνοικίας. Θα πρέπει ακόμα να σημειωθεί ότι ο Καβάφης μαζί με τον Καζαντζάκη είναι οι μόνοι εκπρόσωποι της λογοτεχνίας μας που διατηρούν μία θέση στα Αμερικανικά βιβλιοπωλεία. Και μάλιστα διακρίνεται η προσοχή και το ενδιαφέρον που δίνεται στην ποίηση του Καβάφη, όπως π.χ. τα νοήματα που προβάλλονται μέσα από τα ποιήματά του μέσα από το γεγονός ότι γίνεται διεξοδικά λόγος για τη διάδοση του έργου του σε πολλές Ευρωπαϊκές και μη χώρες και κυρίως της Αγγλίας. Ο Καβάφης μάλιστα παρευρίσκονταν στις πρώτες

μεταφράσεις των ποιημάτων του στ' Αγγλικά ειδικότερα από τον Γιώργο Βλασσόπουλο. Για την ποίησή του Καβάφη ενδιαφέρθηκε και ο Άγγλος ποιητής Τ.Ελιοτ (1888-1965), ο οποίος το 1924 δημοσίευσε στο περιοδικό «Criterion» την «Ιθάκη» σε μετάφραση του Γ. Βαλασσόπουλου. Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι ο Καβάφης έχει αποκτήσει τέτοια φήμη, ώστε το έργο του να ξεπερνά σε διεθνή απήχηση ακόμη και εκείνο του Τ.Σ.Ελιοτ σύμφωνα με τον Αναστάσιο Βιστωνίτη (2011 Αλληλογραφία: «Φίλοι σε μιαν ελαφράν απόκλιση», εφημερίδα το Βήμα, 02 Οκτωβρίου). Ωστόσο δεν ενδιαφέρονταν για την απήχηση του στο Αγγλόφωνο κοινό περισσότερο από όσο τον ενδιέφεραν οι Έλληνες αναγνώστες του.

Από όλα αυτά φαίνεται ότι η απήχηση του Καβάφη ξεπέρασε τα σύνορα της Ελλάδας και εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο επηρεάζοντας με τέτοια έκταση και τόση διάρκεια νεότερους Έλληνες και ξένους λογοτέχνες. Η αξία του παραμένει διαχρονική και το έργο του αποτελεί το φάρο που φωτίζει και καθοδηγεί τις νεότερες γενιές.

3.2.1. Η γνωριμία του Ε.Μ. Forster με τον Κ. Π. Καβάφη

Ο Έντουαρντ Μόργκαν Φόρστερ γεννήθηκε στο Λονδίνο και ήταν γιος αρχιτέκτονα. Σπούδασε στο Κέιμπριτζ (1897-1901), όπου συμμετείχε στους Αποστόλους, μια λέσχη συζήτησης. Αφού τελείωσε το πανεπιστήμιο ταξίδεψε στην Ευρώπη με τη μητέρα του, με την οποία συνέχισε να συγκατοικεί ως το θάνατό της το 1945. Τα πρώτα του μυθιστορήματα εξελίσσονται στην Αγγλία και την Ιταλία. Αυτό που τον έκανε γνωστό ήταν το Χάουαρντς Έντ (1910). Ταξίδεψε μαζί με τον κλασικιστή Γκολντσγουόρθι Λόουενς Ντίκινσον το 1914. Εργάστηκε στον αιγυπτιακό Ερυθρό Σταυρό το χειμώνα του 1916-17. Πέρασε μια δεύτερη περίοδο στην Ινδία στις αρχές της δεκαετίας του 1920, ως προσωπικός γραμματέας του μαχαραγιά του Ντεουάς. Το βιβλίο του Ο λόφος του διαβόλου αποτελεί μη-μυθοπλαστική περιγραφή αυτού του ταξιδιού. Αφού επέστρεψε από την Ινδία ολοκλήρωσε το Πέρασμα στην Ινδία, που έγινε το πιο διάσημο και πιο πολυμεταφρασμένο του μυθιστόρημα.

Οι απόψεις του Φόρστερ, ως κοσμικού ανθρωπιστή βρίσκονται στην καρδιά του έργου του, το οποίο συχνά παρουσιάζει χαρακτήρες να προσπαθούν να καταλάβουν ο ένας τον άλλο, πάνω από τα κοινωνικά εμπόδια, σύμφωνα με τη διάσημη φράση του συγγραφέα. Οι ανθρωπιστικές του απόψεις εκφράζονται στο δοκίμιο *Τι πιστεύω*. Η σεξουαλικότητα είναι ακόμη ένα κεντρικό θέμα στα έργα του Φόρστερ ενώ έχει επίσης υποστηριχθεί πως η γραφή του Φόρστερ μπορεί να χαρακτηριστεί ως κινούμενη από τον ετεροφυλόφιλο έρωτα στον ομοφυλόφιλο. Ο Φόρστερ χρησιμοποιεί σύμβολα ως τεχνική στα μυθιστορήματά του και έχει επικριθεί για μυστικισμό.

Ο Καβάφης συνάντησε τον Φόρστερ για πρώτη φορά στα τέλη του 1914. Εκείνη την εποχή ο συγγραφέας της «επιστροφής του Χάουαρντς Έντ» βρισκόταν στην Αίγυπτο, γράφοντας δημοσιογραφικά κείμενα και εργαζόμενος για τον Ερυθρό Σταυρό. Τον Μάιο του 1917, αφού έχουν συναντηθεί αρκετές φορές κατ'ιδίαν, ο Φόρστερ στέλνει στον Καβάφη μια πολύ φιλική κάρτα. «*Τις τελευταίες εβδομάδες δεν ήρθα να σε βρω διότι μάλλον υπήρξα είτε πολύ χαζός είτε πολύ τεμπέλης, ή και τα δυο μαζί. Όμως σκεφτόμουν συχνά. Είμαι καλά*». Ενάμιση μήνα μετά ένα μεγαλύτερο γράμμα με τον Φόρστερ να ανησυχεί. «*Ο Βαλασσόπουλος μου είπε ότι από τότε που σε είδα για τελευταία φορά, συνέβη κάτι που σε έκανε πολύ δυστυχισμένο, ότι πιστεύεις πια*

πως ο καλλιτέχνης πρέπει να είναι διεστραμμένος, ηθικά εξαχρειωμένος. Εγώ πάντως έτυχε να είμαι πιο ευτυχισμένος απ' ότι συνήθως τον τελευταίο καιρό και δέχθηκα την καλή μου αυτή τύχη με ευγνωμοσύνη και χωρίς δεύτερες σκέψεις».

Η ανταλλαγή επιστολών πυκνώνει τη δεκαετία του '20 όταν ο Φόρστερ αναλαμβάνει μόνος του να προωθήσει το καβαφικό έργο στα αγγλικά, αραιώνει αργότερα όταν ο Καβάφης αρνείται να δεχθεί μια τελική αγγλική έκδοση των ποιημάτων του και τερματίζεται το 1932, ένα χρόνο πριν από το θάνατο του ποιητή. Ο Φόρστερ γράφει πάντοτε θερμά, ο Καβάφης όμως απαντά πάντα με μικρότερα κείμενα και κάπως πιο ψυχρά. Πιο κάτω αναφέρεται το περιεχόμενο δυο επιστολών από τις οποίες η μία γράφεται από τον Φόρστερ ενώ η άλλη από τον Καβάφη. Το πρώτο γράμμα βιαστικά γραμμένο με μολύβι μας μεταφέρει πίσω στις απαρχές της φιλίας τους.

*British Red Cross Convalescent Hospital No 7
Montazah
Alexandria*

1-7-17

Dear Cavaffy,

Valassopoulo was over this afternoon and told me that since I saw you something occurred that has made you very unhappy ; that you believed the artist must be depraved and that you were willing he should tell the above to your friends. It made me want to write to you at once, though I gathered nothing clear from him and consequently do not know what to say. Of late I have been happier than usual myself, and have accepted my good luck with thankfulness and without reservation. But I suspect that at the bottom of one's soul one craves not happiness but peace. I seem to see this when the tide is flowing strongly neither way. I mean when I am disturbed by no great predominance of either joy or sorrow. I don't write this to console you – consolation is a very inferior article which can only be exchanged between people who are not being quite straight with one another. Only there does seem something fundamental in man that is unhappy perhaps, but not with these surface unhappinesses and that finds its repose not in fruition but in creation. The peace that passeth all understanding is peace at the heart of a storm. In other words – in extremely other words! – you will go on writing, I believe. V. and I discussed depravity a little, but not to much effect. He seemed to connect it with passion to which it is the absolute antithesis. I am not sure that I connect it with curiosity even though if it exists as something cold – and would consequently not be a particularly useful ingredient to the artist. That is the only thing I can tell you about depravity – its temperature. It has nothing to do with material. These two paragraphs are very muddle headed and I shall hardly clear them by telling you that in each I have thought of Dante. Secondly of the center of his Hell, which was ice, not fire. I came here for a couple of days, but as there is work and the Matron kindly urges me, am stopping on. This letter doesn't – then or now – expect an answer. It is only too remind you that among your many friends you have one on the edge of your life in me.

E.M Forster

Η δεύτερη επιστολή προσεκτικά γραμμένη με μελάνι μας φέρνει στην τελευταία φάση της φιλίας τους.

Alexandria,
10 Rue Lepsius
15 October 1929
My dear Forster,

Your letter of the 26th September from on board gave me a great pleasure. Your stay here was too short and I am glad to read you contemplate coming to Alexandria again. The hours we were able to spend together were too few: our friendship required more. At least, during these few hours I had the opportunity to express to you fully my admiration for that beautiful book, to explain the reasons for my admiration. They have become, ever since 1924, companions of mine: Mrs Moore, Fielding, Aziz, Adela, Heaslop, Mc Bryde. I walk into the Club and get much agitated by the "women and children". I am in Heaslop's house and listen knowingly, to "red nine on black ten" which of course pertains to the patience, but is also indicative of aim please.

Ever yours
CP Cavafy.

Ο Ε. Μ. Forster θα κάνει γνωστό τον Καβάφη στο αγγλικό κοινό το 1919, όταν δημοσιεύει ένα επαινετικό άρθρο γι' αυτόν μαζί με κάποια ποιήματά του στο περιοδικό «Athnaeum» Μία ιδιαίτερη κριτική του Ε. Μ. Forster θέλει τον Καβάφη «σε ελαφρήν απόκλιση προς το σύμπαν», (όπως σημειώνεται στο Περιοδικό Επιθεώρηση τέχνης, αφιέρωμα στον Καβάφη σ.σ. 628-629, Αθήνα 1983). «Τα περισσότερα ποιήματα του Καβάφη είναι ανομοιοκατάληκτα, ωστόσο αποκαλύπτουν έναν όμορφο και περίεργο κόσμο που πηγάζει από την προσωπική του εμπειρία. Ο Καβάφης κινείται σε τρεις άξονες. Αρχικά σε αυτόν της υποκειμενικότητας, στη συνέχεια σε αυτόν της αντικειμενικότητας και τέλος σε αυτόν της ιστορίας, στον οποίο αξίζει να σταθεί κανείς. Η ιστορία από την οποία ο Καβάφης αντλεί την έμπνευσή του είναι η Ιστορία μιας Ελλάδας διαφορετικής, καθώς έχει την τάση της απλούστευσης των προσώπων και των καταστάσεων, ενώ συγχρόνως πρέπει να σημειωθεί το γεγονός ότι δεν επιλέγει την εποχή της Κλασσικής Ελλάδας, αλλά την ελληνιστική περίοδο» (Ε. Μ. Forster Περιοδικό: επιθεώρηση τέχνης, αφιέρωμα στον Καβάφη, σ. σ. 628-629: Αθήνα 1983). Κατά τον Ε. Μ. Forster μέσα από την ποίηση του Καβάφη αναδύονται τοπία, πολιτείες, θρύλοι με ένα υπερβολικά λεπτομερές περιγραφικό ύφος.

Τον Απρίλιο του 1941 στα δεκαπεντάχρονα από το θάνατο του Καβάφη γράφει στο φίλο του ποιητή Περ. Αναστασιάδη: «Αλλά συχνά τον αναλογίζομαι καθώς και την καλή μου τύχη, που απ'αφορμή του πιο φριχτού πολέμου μ' έφερε να γνωρίσω έναν από τους πιο μεγάλους ποιητές της εποχής μας». Το 1951 Ε. Μ. Forster έκανε κι άλλη έκδοση του έργου του Καβάφη και στο δοκίμιο του για τον ποιητή γράφει: «Δεν υποψιαζόταν τότε ότι θα μπορούσε ν' αγαπηθεί τόσο πλατιά... Το να τον καταλαβαίνουν στην Αλεξάνδρεια και να τον ανέχονται στην Αθήνα ήταν η μόνη φιλοδοξία του». ((Επιθεώρηση τέχνης, 1963). Η τελευταία φράση του Ε. Μ. Forster δείχνει την ανησυχία του Καβάφη μήπως το έργο του δεν θα μπορούσε να κατανοηθεί από τους συγχρόνους του. Ένωθε πάντα ευχαρίστηση όταν τον στήριζαν με τις γνώμες τους και τους επαίνους τους άξια πρόσωπα της πνευματικής ζωής.

3.2.2. Η επιρροή του καβαφικού έργου στον Αμερικανό λογοτέχνη W.H. Auden

Ο W.H. Auden γεννήθηκε στο Γιορκ της Αγγλίας το 1907. Σπούδασε αρχικά φυσική ιστορία και στη συνέχεια αγγλική λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Ένας από τους παραγωγικότερους συγγραφείς του 20ου αιώνα, εξέδωσε το πρώτο του βιβλίο με τίτλο 'ποιήματα' το 1930 το οποίο του χάρισε αμέσως την

επιτυχία. Το 1939 εγκαθίσταται στις ΗΠΑ, απόφαση που θα προκαλέσει πολλές αντιδράσεις στη Μ. Βρετανία. Στην Αμερική θα περάσει την υπόλοιπη ζωή του. Το 1946 παίρνει την αμερικανική υπηκοότητα και θα δραστηριοποιηθεί ως ποιητής, κριτικός και επιμελητής. Μεταξύ άλλων στις ποιητικές του συνδέσεις συγκαταλέγονται «Η ασπίδα του Αχιλλέα», «Η θάλασσα και ο καθρέφτης», και άλλα. Πέθανε το 1973.

Όπως πολλοί ξένοι λογοτέχνες έχουν επηρεαστεί από το έργο του Καβάφη, έτσι και ο Auden έχει αντλήσει στοιχεία από την ποίησή του, τα οποία τον βοήθησαν σημαντικά στην διαμόρφωση της δικής του ποίησης.

Η ιδιαίτερη απήχηση της καβαφικής ποίησης διακρίνεται στα λόγια του σπουδαίου αμερικανού ποιητή W.H.Auden στην εισαγωγή του, στην μετάφραση της Dalven. Εκεί αναφέρει ότι έχει επηρεαστεί σημαντικά από το έργο του Αλεξανδρινού ποιητή, αφού αν του ήταν άγνωστος τα έγγρατά του θα ήταν τελείως διαφορετικά ή δεν θα τα είχε γράψει καθόλου. Ο Auden συνεχίζει λέγοντας ότι δεν γνωρίζει ούτε μια λέξη της Νέας Ελληνικής και έτσι μπορεί να πλησιάσει την ποίηση του Καβάφη μόνο από τις αγγλικές και γαλλικές μεταφράσεις της.

Τέλος ο Auden παρατηρεί ότι το στοιχείο εκείνο που παραμένει ανέπαφο στις μεταφράσεις της Καβαφικής ποίησης, είναι ο τόνος της φωνής του και συμπληρώνει λέγοντας ότι έχει διαβάσει αμέτρητες μεταφράσεις του Καβάφη, καμωμένες από πολλούς και διάφορους ποιητές. Όμως κάθε μια τους μπορούσε αμέσως να αναγνωριστεί ότι είναι ποίημα του Αλεξανδρινού ποιητή, αφού κανένας άλλος δεν ήταν δυνατόν ποτέ να το είχε γράψει.

3.3. Οι Καβαφικές έρευνες σήμερα

Όπως είναι ήδη γνωστό, η ποίηση του Κ.Π. Καβάφη είχε τεράστια επιρροή τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και στο εξωτερικό. Για αυτόν τον λόγο, πολλοί είναι αυτοί που έχουν επηρεαστεί από το έργο του με το πέρασμα των χρόνων και έτσι έχουν γίνει κάποιες έρευνες που αφορούν το καβαφικό έργο.

Ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος (καβαφικές έρευνες σήμερα, σελ. 13-19) αφηγείται την πορεία των καβαφικών ερευνών μέχρι και το 1983. Ξεκινά, αναφέροντας την γνωριμία του Κ.Π. Καβάφη με τον Ξενόπουλο αλλά και το άρθρο του «Ένας ποιητής», το οποίο κυκλοφόρησε μετά από δύο χρόνια και αποτέλεσε σημαντική στιγμή στην ζωή του Ξενόπουλου. Όμως τα θετικά σχόλια του Ξενόπουλου στο έργο του Καβάφη, προκάλεσαν συγκρούσεις ανάμεσα σε Έλληνες ποιητές και στην ποίηση του Καβάφη.

Τον Νοέμβριο του 1932, κυκλοφόρησε το πρώτο ουσιαστικό αφιέρωμα στον ποιητή Καβάφη, του περιοδικού «ο κύκλος» στο οποίο δημοσιεύτηκε το «σχέδιασμα Καβαφικής βιβλιογραφίας» από τον Γ.Κ. Κατσίμπαλη. Το 1935, τα ποιήματα του Καβάφη, βγαίνουν σε κυκλοφορία. Μέχρι τη δεκαετία του 60, οι μελέτες και τα βιβλία για τον Καβάφη πληθαίνουν. Το 1943, κυκλοφορεί η «βιβλιογραφία Κ.Π. Καβάφη» από τον Κατσίμπαλη. Την ίδια χρονιά, ο Τίμος Μαλάνας, δημοσιεύει την εργασία του με τίτλο «η μυθολογία της καβαφικής πολιτείας» από το αρχικό του βιβλίο του 1933. Το 1964, ο Σεφέρης κάνοντας μια διάλεξη, εγκαινιάζει μια καινούρια ερμηνευτική του Καβάφη, η οποία αποτελεί την αρχή για τον Στρατή Τσίρκα. Το ομότιτλο βιβλίο του θα αποφέρει στον Σ. Τσίρκα πολλά πράγματα. Ένα από αυτά είναι και η απομάκρυνση από το κόμμα που θεωρούσε τον Καβάφη ποιητή της παρακμής. Το 1948, ο Μιχάλης Περίδης δημοσιεύει το βιβλίο του με τίτλο «ο βίος και το έργο του Κων/νου Καβάφη» από το οποίο έρχονται στο φως σημαντικά στοιχεία από το αρχείο του ποιητή. Την ίδια χρονιά, ο «Ίκαρος» βγάζει σε κυκλοφορία

την πρώτη έκδοση των ποιημάτων του Καβάφη, η οποία ανατυπώνεται πάλι το 1952 και το 1958. Το 1963, η δίτομη έκδοση του 1963 από τον Γ. Σαββίδη, ήταν μια έκδοση που έδωσε τη ευκαιρία στις νεότερες γενιές να γνωρίσουν τον Καβάφη. Ο εορτασμός των 100 χρόνων από την γέννηση του ποιητή, αποφέρει μια ποικιλία δημοσιευμάτων, ενώ παράλληλα με την νέα έκδοση των ποιημάτων, συγκεντρώνονται για πρώτη φορά τα πεζά του Καβάφη. Το 1966, ο Σαββίδης κάνει μια διδακτορική διατριβή, η οποία είναι η πρώτη διατριβή με θέμα τον Καβάφη. Προς τα τέλη του 1983, εμφανίζεται μια περιοδική έκδοση με τίτλο 'Καβαφικά' στην οποία δημοσιεύονται αρχεία με σημαντικό υλικό του Καβάφη και διάφορες ερευνητικές εργασίες. Το 1970, ακολουθεί το Ριμάριο Καβάφη, από τον Χαράλαμπο Καραόγλου, μέσα από το οποίο ο ίδιος δίνει στοιχεία από την επαφή του με τον Καβάφη αλλά και τον πίνακα λέξεων ο οποίος περιλαμβάνει 154 ποιήματα του Ξενοφώντα Κοκόλη.

Το 1948, το καβαφικό έργο με τίτλο 'γενεαλογία' ξαναδιαβάζεται από τον Βαγγέλη Καραγιάννη, ενώ ο Κυριάκος Ντελόπουλος ολοκληρώνει την εργασία του με τίτλο 'γεωγραφικοί όροι στην ποίηση του Καβάφη'. Συγχρόνως, γίνονται τέσσερις διατριβές με θέμα το έργο του Αλεξανδρινού. Η διατριβή του Μιχάλη Πιερή με τίτλο 'το μέσα και το έξω' συμβάλλει στην μελέτη της ποιητικής του Καβάφη και υποβάλλεται στο πανεπιστήμιο του Σίδνευ.

Ακόμη, ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος στην αφήγησή του αναφέρει την απήγηση του Καβάφη στο εξωτερικό και συγκεκριμένα τις μεταφράσεις του καβαφικού έργου στο εξωτερικό, αφού δεν υπάρχει σχεδόν κάποια ευρωπαϊκή χώρα στην οποία να μην έχει μεταφραστεί το έργο του (Αλβανία, Ισραήλ, Τουρκία, Βόρεια και Νότια Αμερική κ.α.)

Το 1940, δημοσιεύεται η εργασία του Pontani 'Fonti della Poesia di Cavafis' όπου υπάρχουν οι πηγές 52 καβαφικών ποιημάτων. Το 1970, τρεις ξένες λογοτέχνες, η Gina Lorando, η Lucia Marcheselli και η Anna Gentilini συνέταξαν το καβαφικό λεξικό στην Πάντοβα. Επίσης, Ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος, στην αφήγησή του αναφέρει και δύο άλλους σημαντικούς λογοτέχνες, τον ολλανδό Blanken και τον ιταλό Fillipo Maria Pontani, των οποίων η αφομοίωση στο έργο του Καβάφη δημιούργησαν στην χώρα τους σημαντική πορεία του έργου του Αλεξανδρινού ποιητή. Παράλληλα, η Renata Lavagnini, έχει ετοιμάσει για να εκδόσει τα ποιήματα του Καβάφη, κάποια από τα οποία έχει ήδη παρουσιάσει σε πολλές μελέτες της. Έτσι, με αυτόν τον τρόπο, ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος κλείνει την πορεία των ερευνών του Καβάφη μέχρι και το 1983.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ο μελοποιημένος Καβάφης

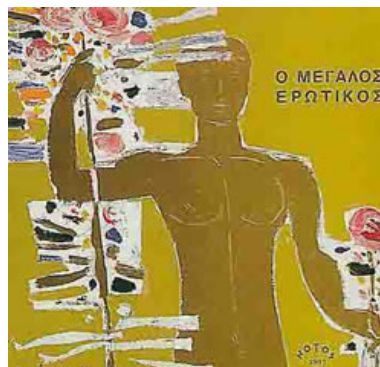

Μετά τον Καρυωτάκη, την Πολυδούρη και τον Παπαδιαμάντη, σειρά στην "Κιβωτό" των μελοποιημένων ποιητών έχει ο **Κωνσταντίνος Καβάφης**. Δεν ήταν εύκολη περίπτωση ο Καβάφης. Κι αυτό αποδεικνύεται από τη μικρή ποσότητα των ποιημάτων του που μελοποιήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες από έλληνες συνθέτες. Οι περισσότεροι στάθηκαν απέναντί του με δέος και με φειδώ, αισθανόμενοι προφανώς τη μεγάλη δυσκολία να βάλουν νότες στη γραφή του ποιητή. Εξαιρεση αποτελεί ο **Δημήτρης Παπαδημητρίου**, που το 2007 παρουσίασε ένα ολόκληρο έργο για τον Κ. Π. Καβάφη, -"**...που γι' Αλεξανδρινό γράφει Αλεξανδρινός**" ο τίτλος του - με δεκαοχτώ μελοποιημένα ποιήματά του! Ο ίδιος ο συνθέτης είπε: "*Τα τραγούδια αυτά γράφτηκαν για να ακουστούν από το κοινό ως σύγχρονα ελληνικά τραγούδια. Κατάγονται δηλαδή πρωτογενώς από το ελληνικό έντεχνο τραγούδι. Προσφέρονται στη συμφωνική παράδοση ως εκδοχή του ελληνικού λόγιου τραγουδιού που φύτρωσε σε ελληνικό μουσικό έδαφος μέσω της μετεξέλιξης του φολκλορικού ιδιώματος στον σύγχρονο ελληνικό μελωδισμό...*". Στο δίσκο του Δημήτρη Παπαδημητρίου "**...που γι' Αλεξανδρινό γράφει Αλεξανδρινός**" συμμετέχουν η Φωτεινή Δάρρα, η Ειρήνη Καραγιάννη, ο Τάσος Αποστόλου, ο Ανδρέας Σμυρνάκης, ο Νικόλας Στυλιανού, η Ελευθερία Αρβανιτάκη, ο Αλκίνοος Ιωαννίδης, ο Γεράσιμος Ανδρεάτος, ο Αντώνης Λουδάρος και ο Κωνσταντίνος Μαρκουλάκης.

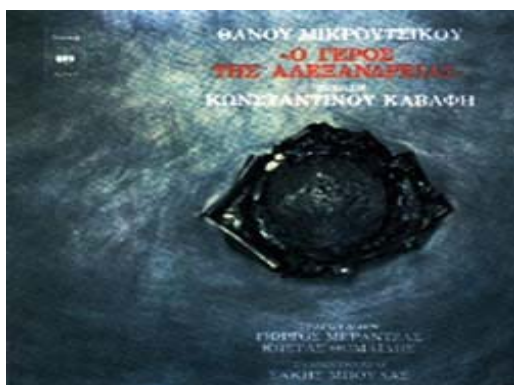
Πάντως, τα ποιήματα του Καβάφη ως προς τη μελοποίησή τους - προ Παπαδημητρίου - παρέμειναν μια περιοχή που δύσκολα προσεγγίστηκε. Ο Μάνος Χατζιδάκις μελοποίησε μόνο ένα, τρία ο Δήμος Μούτσης στην "Τετραλογία", από ένα ο Χρήστος Νικολόπουλος και ο Σωκράτης Μάλαμας, ενώ ο Γιάννης Σπανός - έχοντας την εμπειρία της μελοποίησης πολλών ελλήνων ποιητών στις τρεις δισκογραφικές "Ανθολογίες" του - δε φάνηκε τελικά τόσο τολμηρός με τον Καβάφη. Από το 2002, σε συνέντευξή του στο περιοδικό "Echo & artis", δήλωνε πως είχε φτάσει ο καιρός να παρουσιάσει τραγούδια του σε ποίηση Καβάφη, χωρίς κάτι τέτοιο να έχει πραγματοποιηθεί ακόμα. Στο ίδιο περιοδικό (Μάρτιος 2002), ο Δήμος Μούτσης προσδιόριζε τη δυσκολία μελοποίησης του Καβάφη: "Εικόνες, λέξεις, δομή, μπλέξιμο νοημάτων. Δεν έχει καθόλου μέτρο, αλλά έχει εσωτερικό ρυθμό".

- ✓ **Πρώτος χρονικά**, στο "**Μεγάλο Ερωτικό**" (1972), ο Μάνος Χατζιδάκις μελοποίησε Καβάφη. Συγκεκριμένα, τις "*Μέρες του 1903*", που τραγούδησε ο Δημήτρης Ψαριανός.
- ✓ Λίγα χρόνια αργότερα, στην "**Τετραλογία**" του Δήμου Μούτση, η αλεξανδρινής καταγωγής Άλκηστις Πρωτοψάλτη ερμήνευσε τα ποιήματα "*Η πόλις*" - μαζί με το Χρήστο Λεττονό - και "*Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον*". Στο δίσκο υπάρχει κι ένα ακόμα ποίημα, "*Η θάλασσα του πρωϊού*", με το Χρήστο Λεττονό.
- ✓ Το **1998**, στα δισκογραφικά "**Ανθη ευλαβείας**" του, ύστερα από παρότρυνση του Μάνου Ελευθερίου, Καβάφη μελοποίησε και ο Χρήστος Νικολόπουλος. "*Τα Γκρίζα*" ηχογραφήθηκαν από την Ελευθερία Αρβανιτάκη.
- ✓ Με τον Καβάφη και με το ποίημα "*Ο Δεκέμβρης του 1903*" καταπιάστηκε και ο Σωκράτης Μάλαμας στο cd "**13.000 μέρες**" (1998).

- ✓ Από τη νεότερη γενιά των τραγουδοποιών μας, η **Μαρία Βουμβάκη** στο ξεχωριστό της άλμπουμ "**Το τερραίν του παραδείσου**" (**2006**), με 13 ποιήματα που έγιναν τραγούδια, συμπεριέλαβε τα "*Τείχη*".
- ✓ Να θυμηθούμε και τους Αγώνες Ελληνικού τραγουδιού της Κέρκυρας του 1981, που διοργάνωσε ο Μάνος Χατζιδάκις, όπου το "*Επέστρεφε*" μελοποιήθηκε από το **Λ. Αδαμόπουλο** και τραγουδήθηκε από τον Ηλία Λιούγκο.
- ✓ Να θυμηθούμε και το **Γιάννη Γλέζο**, που στο δίσκο του "**Περιμένοντας τους βαρβάρους**" μελοποίησε και απήγγειλε, μάλλον παρά τραγούδησε, υλικό του Καβάφη.
- ✓ Με τον Καβάφη και με τη μελοποίηση οχτώ ποιημάτων του ασχολήθηκε και ο **Θάνος Μικρούτσικος** το 1982 στο έργο του "**Ο Γέρος της Αλεξάνδρειας**", με ερμηνευτές τον Κώστα Θωμαΐδη, το Γιώργο Μεράντζα και το Σάκη Μπουλά. Αφορμή στάθηκε, η συνεργασία του με το Βέλγο σκηνοθέτη Henri Ronse. Πριν λίγο καιρό, από τις εκδόσεις "Ιανός" κυκλοφόρησε σ' ένα βιβλίο-cd ολοκληρωμένη η

εργασία του Θάνου Μικρούτσικου πάνω στην ποίηση του Καβάφη. Πρόκειται για μια πολύμορφη έκδοση 96 σελίδων, η οποία περιλαμβάνει ανθολογημένα ποιήματα από τον Θάνο Μικρούτσικο, κείμενο του Γιώργου Μονεμβασίτη για την μελοποίηση του Καβάφη από το συνθέτη, επτά προσωπογραφίες του Κ. Π. Καβάφη από τον Γιάννη Ψυχοπαίδη και άλλο αρχαιακό υλικό. Το ένθετο cd έχει τον τίτλο "Επέστρεψε" και περιέχει 10 συνθέσεις του Μικρούτσικου σε νέα μουσική επεξεργασία και ενορχήστρωση. Ο **Θάνος Μικρούτσικος** αναφέρει: *"Το μοναδικό κριτήριο για την επιλογή των ποιημάτων του Καβάφη ήταν πολύ προσωπικό: ποια ποιήματα του Αλεξανδρινού - είτε μελοποιήθηκαν από εμένα είτε όχι - με ακολουθούσαν συνεχώς σε πολλές φάσεις της ζωής μου, ποια με συντρόφευαν αδιαλείπτως όλα αυτά τα χρόνια, ποια με ταξιδεύουν σε κόσμους που δεν υπάρχουν πια, ποια με πονάνε, ποια με συνθλίβουν..."*.

✓ Αρκετά συζητήθηκε η μελοποίηση της **Λένας Πλάτωνος**, και όχι θετικά, η οποία προτίμησε να δώσει άλλο ύφος στα ποιήματα του Καβάφη, μελοποιώντας τα με πιο ροκ τρόπο.

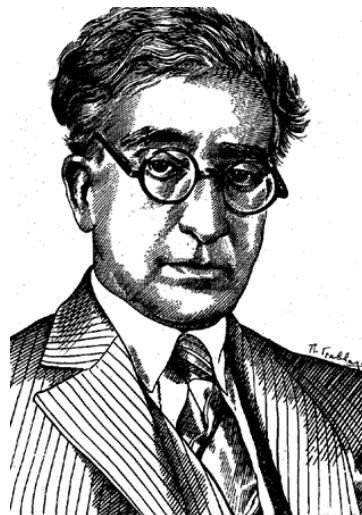
Εκτός όμως των περιπτώσεων προσπάθειας μελοποίησης ποιημάτων του Καβάφη υπήρξαν συνθέτες που εκφράστηκαν συνθέτοντας τραγούδια για τον Αλεξανδρινό ποιητή. Αναφορά στον Καβάφη έκανε ο στιχουργός **Χρήστος Παπαδόπουλος** στο τραγούδι του Δημήτρη Μαρκατόπουλου *"Το φεγγάρι του Καΐρου"* ("την αγάπη μου τη βάφει με το χρώμα του Καβάφη") στο δίσκο "Τραγούδια για μικρές εβδομάδες" με το Μανώλη Χατζημανώλη. Σε μουσική του Νίκου Αντύπα, η **Λίνα Νικολακοπούλου** έγραψε πριν χρόνια για τη φωνή της Άλκηστης Πρωτοψάλτη *"Τα μεσημέρια στην Αλεξάνδρεια"*. Το τραγούδι αυτό, που δεν "πέρασε" μέχρι στιγμής στη δισκογραφία, αναφέρονταν στον Καβάφη ("μου τραγουδούσες τα

βράδια γέρο μου") και προορίζονταν για τις ανάγκες ενός τηλεοπτικού αφιερώματος του Γιώργου Παπαστεφάνου στην Άλκηστη Πρωτοψάλτη.

Θα κλείσουμε με τους στίχους του **Ηλία Κατσούλη** από το τραγούδι του **Νότη Μαυρουδή** "**Μια μέρα του ποιητή Κωνσταντίνου Καβάφη**" (δίσκος "Carte postale" - 2006), όπως την τραγούδησε ο Σταμάτης Κραουνάκης:

*"...Στην Αλεξάνδρεια νυχτώνει
λιώνει το φως σαν άσπρη σκόνη
η κάμαρά του καταφύγιο
με δυο κεριά στο κηροπήγιο..."*

Δραματοποιώντας... Καβάφη: Κ. Π. Καβάφης « Περιμένοντας τους βαρβάρους»

Το ποίημα αυτό του Κ. Π. Καβάφη, σύμφωνα με τον Σαββίδη πρόκειται για το πρώτο μείζον πολιτικό ποίημα του ποιητή, και αναφέρεται σε μια αυτοκρατορία που βρίσκεται στα πρόθυρα κατάρρευσης. Ο ποιητής μέσα από συμβολισμούς προσπαθεί να προβάλλει μία παρακμάζουσα κοινωνία την οποία απειλεί ο κίνδυνος εισβολής και που πιθανόν θα τη λυτρώσει από το αδιέξοδο, την κρίση που βρίσκεται.

Στους στίχους του ποιήματος αυτού επισημαίνουμε τη δραματικότητα και τη μεγάλη θεατρικότητα με την οποία ο ποιητής αποδίδει την κατάσταση της αυτοκρατορίας αυτής. Από τον πρώτο στίχο κιόλας ο ποιητής μας δίνει τον τόπο που διαδραματίζονται τα γεγονότα και με ρήματα σε παθητική φωνή την κατάσταση αναμονής - στην προκειμένη περίπτωση- που βρίσκονται τα πρόσωπα. Χρησιμοποιεί α ' πληθυντικό και δείχνει με αυτό πως τα δύο άτομα που συνομιλούν βρίσκονται μέσα στο πλήθος που καρτερεί την άφιξη των βαρβάρων. Γενικά σε όλη την έκταση του ποιήματος επικρατεί κλίμα ανησυχίας και σύγχυση. Το ύφος του ποιήματος είναι αυστηρό, σοβαρό και δηλώνεται αυτό με λέξεις ανάλογες (σοβαρά).

Επίσης θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το χαρακτηριστικό της καβαφικής ποίησης, την αντίθεση μεταξύ του «είναι» και του «φαίνεσθαι» που μας προετοιμάζει για το νόημα των καταληκτικών στίχων. Η εκτενής περιγραφή της ενδυματολογίας των αναφερόμενων προσώπων δείχνει το σκεπτικό τους, καθώς και τον τρόπο που λειτουργούν, αφού στέκονται μόνο στο «φαίνεσθαι» και δεν τους ενδιαφέρει καθόλου το «είναι» τους. Έτσι προφανώς παρουσιάζει εμμέσως και τους βαρβάρους οι οποίοι θαμπώνονται από την ενδυμασία των αρχόντων.

Τι θα γίνουμε χωρίς βαρβάρους;

Οι άνθρωποι αυτοί ήταν μια κάποια λύση.

Η κατακλείδα αυτού του ποιήματος μήπως πρέπει να μας κάνει να αναλογιστούμε ότι στα ίδια βρισκόμαστε και εμείς σήμερα ;

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ

ΣΚΗΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

(Η σκηνή χωρισμένη στα δύο, απαρτίζεται από τη Ρωμαϊκή Σύγκλητος και από την Ελληνική Βουλή.)

(Φωτίζεται η σκηνή στη μεριά της Ρωμαϊκής Σύγκλητου και ξεκινά ο Κ.Π. Καβάφης ως αφηγητής να μας τοποθετεί στο χώρο και στο χρόνο.)

αφηγητής: Βράδυ. Στη Σύγκλητο, -αν και περασμένη η ώρα- , οι συγκλητικοί παραμένουν στις θέσεις τους ακούνητοι δίχως ο ύπνος να κλείνει τα βλέφαρα κανενός. Μετά από πολύωρη σιωπή, σπάει την σιγή ο αυτοκράτορας που με καθαρή και δυνατή φωνή αρχίζει να γνωστοποιεί την απόφαση στιγμής.

αυτοκράτορας: Λοιπόν, παρευρισκόμενοι και λίαν αγαπητοί, θέλω να σας ενημερώσω - μετά από πολύ σκέψη για το αν θα πρέπει ή όχι- για τον ερχομό των βαρβάρων. Στην πρόταση που μας είχαν κάνει για βοήθεια, αμέσως τη δεχτήκαμε και έτσι οι βάρβαροι θα έρθουν αύριο, για να μας βοηθήσουν στα θέματα που απασχολούν και προβληματίζουν τη χώρα μας. Έτσι νομίζω πως αρκετά για σήμερα, ασχοληθήκαμε πολύ με την όλη κατάσταση. Εις αύριο τα σπουδαία.

σύγκλητος : Μπράβο στον αυτοκράτορα. Πάλι και πολλάκις μπράβο! Είναι άξιος να κυβερνά μια πόλη σαν τη Ρώμη!

αυτοκράτορας: Φτάνει σας ευχαριστώ όλους σας πολύ. Δε φτάνει μόνο αυτό όμως. Πρέπει να συντονίσουμε την αυριανή ημέρα. Από μεριάς μου τα έχω όλα έτοιμα .

Εσείς τώρα , θα φορέσετε ότι πιο εκθαμβωτικό και πολυτελές έχετε αφού όλοι ξέρετε πως αυτά θαμπώνουν τους βαρβάρους.

σύγκλητος :Με το λαό μας τι θα γίνει;

αυτοκράτορας: Ε! Αυτό θα το αφήσω στο χέρι σας. Αλλά μην ανησυχείτε αυτές οι ειδήσεις μεταδίδονται δίχως άλλο πολύ γρήγορα. Δεν συμφωνείτε; Όμως μην χάνουμε τον ύπνο μας μπρος την ανατολή μιας μέρας που μας περιμένουν τόσο σημαντικά πράγματα.

ΣΚΗΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

(ο φωτισμός σιγά σιγά χαμηλώνει. Στην σκηνή εμφανίζεται ο αφηγητής. Ανοίγει το φως προς την πλευρά της Ελ. Βουλής.)

αφηγητής: Βράδυ. Κυριακή 19 Φεβρουαρίου 2012. Τα έδρανα της Βουλής είναι γεμάτα, αφού τα μέλη της προσμένουν μια μεγάλη απάντηση.

Περιμένοντας, λοιπόν, οι βουλευτές
στα νέα μέτρα να γίνουμε γαλουχιστές
την έχουν αράξει στη Βουλή
με φαγητό και με κρασί.

Γιατί αυτή η απραξία;
Περιμένουν μια νομοθεσία!
Να έρθει από την Γαλλία
και συμβουλές από τη Γερμανία!

Το μόνο άκυρο στην όλη απραξία

είναι ο πρωθυπουργός με την αμηχανία
που του προξένησε το Δ.Ν.Τ. τηλεφωνικώς
και τον έχει καταβάλει πανικός.

Και εκεί που χτυπά
για άλλη μια φορά το τηλέφωνο σπαστικά :
ένας από τους 300 ανοίγει το παράθυρο και ξαφνικά,
βλέπει εμπρός του οχλοβοή
το Λαό με τύμπανα και μουσική
στο δρόμο όπως να' ναι να' χει βγει.

**(ΣΚΗΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ: Στη σκηνή εισέρχεται ο λαός με πανό, φωνάζοντας
συνθήματα, όπως:**

- ✓ **ΨΩΜΙ-ΠΑΙΔΕΙΑ-ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ**
Η Χούντα δεν τελείωσε το '73
- ✓ **ΟΧΙ στις μειωμένες συντάξεις και στην ανεργία**
Δεν φταίει ο λαός για τη δική σας ΑΕΡΓΙΑ!..
- ✓ **Αντέξαμε τους Τούρκους και τους Γερμανούς**
Σιγά μη φοβηθούμε τους ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ!..)

Λαός (Ειρήνη Γοργολίτσα): «Τι περιμένουμε στην αγορά συναθροισμένοι;»

αφηγητής: Αναρωτιούνται και όλοι είναι προβληματισμένοι.

Λαός (Ειρήνη Γοργολίτσα): « Είναι οι βάρβαροι να φτάσουν σήμερα »

αφηγητής: Και η οργή δεν λέει να πάψει από τα άγρια θηρία και τα ανήμερα.

Φωνή, κακό και ένας χαμός
που όρια δεν έχει
σε σημείο να μην ξέρουμε ούτε εμείς τι και πώς.

Και εκεί μες το χαμό και την οχλοβοή
πετάγεται μια κοπελιά μελαχρινή
και με στεντόρεια φωνή
ρωτάει κάτι που τον κόσμο τον κάνει να παραληρεί:

Κοπελιά (Ξανθή Καρανταλή) : «Γιατί περιμένουμε τους βαρβάρους να μας δώσουν
μια κάποια λύση;»

αφηγητής: Γιατί οι δικοί μας είναι αδρανείς; Περιμένουνε τους Αμερικάνους
δικηγόρους και τους εισαγγελείς του Μονάχου να τους δώσουν τη λύση ή καλύτερα
περιμένουν να τους μετακινήσουν στο επόμενο τετράγωνο της σκακιέρας ώστε να
συνεχίσει το σχέδιο με το οποίο πορεύεται το παιχνίδι. Κι έτσι να γίνονται πιόνια σε
ένα παιχνίδι που παίζεται η μοίρα της χώρας τους.

ΣΚΗΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

(Φωτίζεται η σκηνή στη μεριά της Ρωμαϊκής Συγκλήτου)

αφηγητής: Ξημερώνοντας η μέρα η αυριανή βρήκε τον αυτοκράτορα σε μεγάλη ταραχή. Βγαίνοντας λοιπόν ντυμένος με τη χρυσοκέντητη φορεσιά του και την κορώνα του στολισμένη με διαμάντια, ο αυτοκράτορας από το παλάτι του κάνει τη Σύγκλητο να απορήσει.

Συγκλητος: Cur barbari venient?
(Γιατί οι βάρβαροι θα έρθουν;)

αφηγητής: Κι ο αυτοκράτορας μπαϊλντισμένος, στη Σύγκλητο κραυγάζει με δέος

αυτοκράτορας: Omnia debet excitari nobis et sibi, fidem debet revocari, debet stabilitatem propagari
(Όλα πρέπει να ανασυγκροτηθούν από εμάς και αυτούς, πρέπει να αποκατασταθεί η πίστη, πρέπει να επιδιωχθεί η σταθερότητα.)

Σύγκλητος: Ita est ut dicis, subveniendum rei publicae est!
(Έτσι είναι όπως τα λες, η πολιτεία χρέος μας είναι να βοηθηθεί!)

ΣΚΗΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

(Φωτίζεται η σκηνή στη μεριά του Ελληνικού Κοινοβουλίου)

αφηγητής: Στην αγορά- στο κέντρο της Αθήνας -υπάρχει βαβούρα. Ο λαός ανήξερους για ό, τι συμβαίνει από χτες βράδυ μέσα στη Βουλή τις δουλειές του εκτελεί αλλά με μεγάλη ανησυχία και αναταραχή .
Ωρες ολόκληρες ο πρωθυπουργός είναι απορροφημένος στη συζήτηση με τους βουλευτές και στο λαό δε δίνει σημασία. Και ο λαός απορεί και εξίσταται:

Λαός(Ειρήνη Γοργολίτσα): Εάν ο πρωθυπουργός μας δεν ενδιαφέρεται για εμάς ποιος θα ενδιαφερθεί; Οι βάρβαροι; Γιατί; Πως θα διεισδύσουν ξένοι άνθρωποι με ξένα συμφέροντα στα δικά μας ζητήματα;

αφηγητής: Μα και πάλι η απάντηση μένει εκκρεμής! Μα λείπουν κι αυτοί οι άξιοι ρήτορες τους λόγους τους να βγάλουν και τα δικά τους να ειπούν!

Κάποια στιγμή δυο νεαροί
ερχόμενοι απ' τη Βουλή
έντονα θαρρείς μιλούν.

(Λυδία)-Το βραβείο στην Ελλάδα εδόθη από Σαρκοζί και Ευρώπη!

(Μαρία) -Το βραβείο;

(Λυδία)- Ναι, της διαφθοράς και της απάτης, της ρεμούλας και της

(Μαρία) - Καλά και τι θες με αυτό να ειπείς;

(Λυδία) -Μάλλον δεν έχεις πάρει χαμπάρι στη χώρα τι θα γενεί. Και κατά τα άλλα το παράπονο μέχρι το αυτί. Τι περιμέναμε την Κυριακή; Γιατί δεν έκλεισε χθες όλη νύχτα η Βουλή;

(Μαρία) -Νομίζω πως.....!

(Λυδία) -Ναι , έρχεται νέο πακέτο μέτρων και νέα εκτέλεση άλλων έργων και στη πτώχευση θα φτάσεις, αν τις δόσεις δεν πληρώσεις

(Μαρία) -Αν μου κάνουνε κατάσχεση, εγώ θα τους κάνω κατάργηση.

Λυδία

- Τάδε έφη ο Διογένης
να ρωτάς για να μαθαίνεις
κοίτα για να καταλάβεις
τι εστί το ουκ αν λάβεις.

(Μαρία)-Να ρωτήσω και να μάθω γιατί;
Τα νέα μέτρα και όλα αυτά μας τα έχουν χιλιωπεί. Και έχουμε χολωθεί
Και σε τείχη έχουμε κλειστεί!

Λυδία-Τείχη;

(Ειρήνη Γοργολίτσα) -Ναι καλά λέει. Τείχη της αδιαφορίας, της ψευτιάς, της υποκρισίας και του βολέματος.

αφηγητής: Σωστά.

«Τείχη χωρίς περίσκεπην, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ μεγάλα και υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη».

Και κάθομαι και απελπίζομαι τώρα δω, άλλο δε σκέπτομαι, το νου μου τρώγει αυτή η τύχη διότι πράγματα πολλά να κάμω είχαν! Αχ! Σαν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω. Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμο έξω!»

ΣΚΗΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

(Φωτίζεται η σκηνή στη μεριά της Ρωμαϊκής Συγκλήτου)

Σύγκλητος: Νύχτωσε και οι βάρβαροι δεν εφανήκαν. Τι να έγινε και άφαντοι έγιναν;

αυτοκράτορας: Αδίκως εφορέσαμεν τις πιο λαμπρές στολές μας και το κεφάλι πόνεσε από την κορώνα.

Σύγκλητος: Τι κρίμα και τους περιμέναμε με τόση ανυπομονησία.....

Καλά όμως κάνανε, να καταλάβει ο αυτοκράτωρ ο «τρανός» πως πρέπει κάτι να κάνει ο ίδιος αυτός.

ΣΚΗΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

(Ανοίγει το φως προς την πλευρά της Ελ. Βουλής.)

λαός: Τι θα γίνει με τα νέα πακέτα ;
Τα έχουμε κάνει όλα πέρα .
Τις δουλείες μας, τα παιδιά μας
κι άντε πιες και στην υγεία μας.

αφηγητής:

Ότι τα πράγματα δεν βαίνουν κατ' ευχή στην Αποικία, δε χωρεί αμφιβολία
Για καθετί για το παραμικρό νομοθετούνε,
σε ριζικές μεταρρυθμίσεις λένε ότι προχωρούνε,
κι όσο στον έλεγχό τους προχωρούνε
πολλά περιττά βρίσκουν και να παυθούν ζητούνε

Κι όταν με το καλό τελειώνουνε την εργασία
ορίσαντες και περικόψαντες το παν λεπτομερώς
απέρχονται παίρνοντας και τη δικαία μισθοδοσία
να δούμε τι θα απομείνει μετά τη τόση Αναισθησία!

Και κει που ο λαός έχει πια αποχαυνωθεί, μια κοπελίτσα με μακρύ μαλλί με λίγο
ανήσυχη μορφή σαν κάποιο μυστικό φαίνεται καλά να κρατεί.

Λαός (Ειρήνη Γοργολίτσα): Ε! θα μας πεις λοιπόν και μας αυτό που τώρα δα
σκεφτόσουν;

Κοπέλα

-Ήρθε λοιπόν στα όνειρά μου
η δραχμή η προγιαγιά μου
απ' τη μια ήταν γριούλα
η γιαγιά μου, η δραχμούλα
κι απ' την άλλη ήτανε νέα
Ελληνίς και πανωραία.
Και προτού να τη ρωτήσω
τι να πιάσω τι να αφήσω
μ' απαντάει με μαντινάδα:
ρίχτους όλους στον Καιάδα.
Αχ! δραχμούλα μου καλή
δάκρυ πίνω και χολή.

-Δορυφόροι κι άλλοι φόροι
κλέφτες και κομπιναδόροι

Να η Ευρώπη βαφτιστήρα
έρχεται με κλαδευτήρα.
Κι πιο πίσω ο Ευρωπαίος
μ' ένα σιδερένιο βέλος
Αχ! δραχμούλα μου καλή
δάκρυ πίνω και χολή.

-Ήταν όνειρο εφιάλτης
το' λεγε η γιαγιά σαν ψάλτης
«Να προσέχεις τις Βρυξέλλες
Ευρωμόλογα και Βδέλλες
κοίτα μην στα πάρουν όλα.»
Αχ! δραχμούλα μου ακριβή
βρε τι άλλο θα μας βρει;
Αχ! γιαγιούλα μου καλή
άντε φτου κι απ' την αρχή.

Λαός (Ειρήνη Γοργολίτσα): Έχει δίκιο η κοπελιά με τα όμορφα μαλλιά Μην
τσιμπάτε. Μην προσδοκάτε τη δουλειά σας να κοιτάτε.

-Και ποια είναι αυτή;

-Στο' πα και στο υπογράφων και σε παρακαλώ κοίτα τώρα πού τους βάζω!

-Τέλος, η λύση είμαστε εμείς.

ΣΚΗΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ(Ανοίγουν τα φώτα στη σκηνή)

αφηγητής: Επιτέλους οι καημένοι οι πολίτες το έχουν αντιληφθεί.

**«Τιμή σ'εκείνους όπου τη ζωή των
ωρισαν και φυλάγουν θερμοπύλες»**

λαός(Αυδία, Μαρία, Ξανθή): Αυτοί οι στίχοι σημαίνουν πολλά. Μήπως πρέπει να
ξυπνήσουμε και να αντιδράσουμε; Εξάλλου χρέος μας είναι.

(Ειρήνη Γοργολίτσα) Εσείς τι λέτε;

ΤΑ ΦΩΤΑ ΚΑΙ Η ΑΥΛΑΙΑ ΚΛΕΙΝΟΥΝ

Βιβλιογραφία:

Διαδικτυακή

http://el.wikipedia.org/w/index.php?title=%CE%9A%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%B1%CE%B2%CE%AC%CF%86%CE%B7%CF%82&oldid=3091230"

<http://www.lsa.umich.edu/kelsey/galleries/Exhibits/cavafy/cavafy.html>

<http://www.lsa.umich.edu/kelsey/galleries/Exhibits/cavafy/library.html>

www.snhell.gr

<http://cavafis.compubpress.gr/index.htm>

<http://users.compulink.gr/apet/kavafis/kavaf11.htm>

<http://www.e-alexandria.gr/parath.asp?ID=45>

<http://www.kavafis.gr/poems/list.asp?cat=1> (αναγνωρισμένα ποιήματα του Καβάφη)

ΕΝΤΥΠΗ

1. **Βρισιμιτζάκης Γιώργος** «**Η πολιτική του Καβάφη**» στο (Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής) *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, σ.σ 63-72 Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2008
2. **Δασκαλόπουλος Δημήτρης** «Οι καβαφικές έρευνες σήμερα» στο (Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής) *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, σ.σ 3-12 Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2008
3. **Δημαράς ΚΘ** «*Οκτώ μαθήματα για τον Καβάφη*» στο (Επιμέλεια Γ.Π.Σαββίδης, Κ.Θ.Δημαράς.) *Επιλογή κειμένων* σ.σ 84-124 «Η ιστορική συνείδηση του Καβάφη», «Η ελληνική φιλοσοφία του Καβάφη», «Η Ελλάδα του Καβάφη», «Ο Καβάφης λυρικός», «Η συνείδηση της τέχνης» Εκδόσεις Γνώση 1999
4. **Δημαράς Κ.Θ** «Μερικές πηγές της Καβαφικής τέχνης» στο (Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής) *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, σ.σ 73-95 Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2008
5. **Λοππα Ελένη**. Το σώμα στην καβαφική ποίηση: σώμα «ηδονικό», «του έρωτος των άκρων αισθητών», μυθοποιημένο. Σώμα «φθαρμένο», απομυθοποιημένο στο «*Φιλολογική*», *Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος 2010*, τευχ. 111, Πανελλήνια ένωση Φιλολόγων

6. **Ξενόπουλος Γρηγόριος** «Ένας ποιητής» στο (Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής) *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων, σ.σ 23-34* Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2008
7. **Παπαδόπουλος Β. Χαράλαμπος και Καρακώνης Γιώργος**, Κ. Π. Καβάφη, «Περιμένοντας τους βαρβάρους» στο «Φιλολογική», *Οκτώβριος –Νοέμβριος- Δεκέμβριος 2008*, Πανελλήνια ένωση Φιλολόγων, τευχ. 105
8. **Παπασπύρου Σταυρούλα**. Διαχρονικός και πολυπολιτισμικός, εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» (Σάββατο 23 Φεβρουαρίου 2002 στο <http://users.compulink.gr/apet/kavafis/kavaf11.htm>)
9. **Pontani Filippo Maria** «Καβάφης και Keats» στο (Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής) *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων, σ.σ 289-305* Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2008
10. **Πιερής Μιχάλης**. «Βιογραφικό διάγραμμα» στο (Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής) *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων, σ.σ 13-22* Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2008
11. **Σαββίδης Γ.Π.** Η πολιτική αίσθηση του Καβάφη στο (Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής) *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων, σ.σ 249-267*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2008
12. **Σουλιώτης Μίμης**, Κ.Π. Καβάφης: Επίσημος, Κρυμμένος και Ατελής, "Ερμής" 1995 στο <http://www.snhell.gr/archive/bio.asp?id=1>
13. **Σπυριδάκη Ειρήνη** Αναζητώντας τη σημασία της ποιητικής τέχνης στο έργο του Καβάφη στο <http://www.artmag.gr/art-articles/provlimatismoi/269-kavafis?showall=1>
14. **Forster E. M** «Η ποίηση του Κ. Π. Καβάφη» στο (Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής) *Εισαγωγή στην ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων, σ.σ 57-60* Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ιδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2008
15. **Τζιόβας Δημήτρης**, *Τα πεζά του Καβάφη*, δημοσιευμένο στην εφημερίδα ΒΗΜΑ στις **23/01/2011**